

5490

Причинки

до історії

культурного життя Галицької Руси

в літах 1833—47.

Студія

Д-ра Кирила Студинського.

*Відбитка з XI і XII тому Збірника фільологічної секції
Наукового Товариства ім. Шевченка.*

У ЛЬВОВІ, 1909.

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Причинки

до історії
культурного життя Галицької Руси
в літах 1833—47.

Відбитка з XI і XII тому Збірника філологічної секції Наукового Товариства ім. Шевченка.

У ЛЬВОВІ 1909.

Накладом Наукового Тов. ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

930.85

Mr. inw.

5490.

Причинки до історії культурного життя Галицької Руси в літах 1833—47.

На брак умового життя серед галицьких Русинів перед виступом Маркіяна Шашкевича нарікати годі. Побіч енергійних заходів крил. Івана Могильницького на полі народного шкільництва та злученої з ними літератури¹⁾, побіч неудачних завязків красномовного письменства в перекладах та віршах Йосифа Левицького — серед галицьких Русинів розвинувся спеціально сильно науковий рух, ведений в двох напрямках: граматичнім та історичнім.

Вже в р. 1823 викінчив був Іван Могильницький граматику руської мови, яка по нині остає в рукописі²⁾. В тім самім часі кінчив крил. Іван Лаврівський свій підручник граматики „Versuch über die Sprachlehre der Ruskischen Sprache, wie solche sammt ihren Unter-Mundarten in den Königreichen Galizien und Lodomerien gesprochen wird“, який знаємо лише з заголовка³⁾. В р. 1831 була вже в цензурі праця Йосифа Левицького „Grammatik der ruthenischen, oder kleinrussischen Sprache“⁴⁾, а в р. 1833 одержала цензурну апробату граматика Йосифа Лозинського, писана в польській мові⁵⁾.

1) Порівнай: Ів. Ем. Левицький: Погляд на розвій низшого і висшого шкільництва в Галичині в рр. 1772—1800 і розвій русько-народного шкільництва в рр. 1801—1820. Львів 1903.

2) Переховує ся вона в Архіві митр. гр. Андр. Шептицького у Львові.

3) Порівнай: Тершаковець: „Галицько-руське літературне відродження“ стр. 13—14.

4) Її видруковано доперва в р. 1834.

5) Про обі граматики гляди студію дра Осипа Маковея: Три руські граматики (відбитка з 61 і 64 тому „Записок“ наук. тов. ім Шевченка.

II

Історичними студіями почали рівнож рано займати ся др. Михайло Гарасевич, що вже в р. 1809 збирав матеріали до своїх „*Annales Ecclesiae Ruthenae*“¹⁾ друкованих задля цензурних перепон доперва в р. 1862, та Денис Зубрицький, що в р. 1830 видав першу свою історичну студію „*Die griechisch-katholische Stauropigial-kirche in Lemberg und das mit ihr vereinigte Institut.*“

А однак не від названих авторів, але від виступу Маркіяна Шашкевича починаємо числити нову добу, період відродження руського письменства в Галичині. Не вдаючись в подрібний розбір праць названих учених граматиків та істориків, ми зневолені ствердити, що лише один Могильницький силкував ся писати свою граматику в руській мові, але і в ній дефініції, термінологія та й взагалі цілий науковий апарат нагадують нам „церковно-славянщину“ граматик 16 або 17 в. Мамоніча, „Адельфотеса“, Лаврентія Зизанія, або Мел. Смотрицького. Граматика Йосифа Левицького, писана в німецькій мові, була богата в форми, далекі від народної мови. Найліпшою могла ще бути граматика Йосифа Лозинського, але й її одів автор не в руську, але в польську, зверхню одежу, а до того вона цілком не явила ся в друку. Свої „*Annales*“ готовив Гарасевич в латинській, а свою студію про Ставропігію видав Зубрицький в німецькій мові. Головно отже задля мови мертвої, або чужої годі від творів названих письменників починати добу відродження Галицької Руси. Почав її доперва Маркіян Шашкевич, що поволи, але консеквентно підготовлював терен для письменства в народній мові, а що кождий прояв його організаційної праці для нас важний та цікавий, тому починаємо нашу студію від характеристики першої літературної збірки, зложеної Маркіяном Шашкевичем в р. 1833 п. з. „Сынъ Русѣ“, та в звязи з тим на вступі освітлюємо один темний момент в житю Маркіяна на основі незвісних доси актів.

II.

На основі зарядження митрополита Михайла Левицького прогнано дни 21 лютого 1830 року Маркіяна Шашкевича, тодішнього слухача I року філософії (нинішньої 7 гімн. класи) з львівської духовної семинарії за провинну, що була вислідом молодечої не-

¹⁾ Тер ша ко вець : „Галицко-руське літературне відродженє стр. 19.

розваги ¹⁾ або й не корисного впливу його товариша Михайла Базилевича²⁾, Півчетверта року поковував він її в тяжкій боротьбі о хліб насущний, якого відмовив йому рідний отець. Надармо старався Маркіян переблагати тверде, батькове серце навіть віршом, в яким серед гіркої розпуки кликав:

Отче, ох, отче! Ся мені придало
Дни життя твого полином згірчити,
Ся коли око твоє жалом запало
Слим був нещасен серце закервити,

Прости ми, отче, прости! Бач я ся каю,
Жалом серце бідне моє прозябає,
Твої ноженки сльозами зливаю —
Ах, прости синові, най не загибає.³⁾

Лишений сам собі і журбі о завтрішню днину — М. Шашкевич не упав на душі, не змарнував ся, хоть в тяжкім бідованю підорвав своє здоров'я. Поза викладами перебував він весь вільний час по бібліотеках, університетській, та Осолінських, де розширював своє знане, знайомлячи ся головно з творами корифеїв славянського відродження.

В осени 1833 р. прийнято його поновно до духовної семірії у Львові в характері слухача I року богослов'я.⁴⁾ Серед питомців руської, духовної семінарії застав тоді Маркіян сильно

¹⁾ З актів, які друкуємо між матеріалами, дізнаємо ся, що дня 15 лютого 1830 року вийшли Мих. Базилевич і Маркіян Шашкевич з поплудневих викладів на університеті та враз з третім товаришем, Николою Антоневичем удали ся до реставрації Людвіка, де перебули до год. 6 $\frac{1}{2}$ і випили чотири пляшки вина. В повороті вступили вони ще до каварні, де Маркіян дістав рвотів. Засоромлений покинув він своїх товаришів і утік до семінарії, де з причини недуги не взяв участі в обов'язкових функціях протягом 15 і 16 лютого. Про провину Базилевича і Шашкевича дізнав ся ректорат і виступив дня 18 лютого з внесенем до митрополита, щоби, для приміру, обох питомців виключив з семінарії. Думаю, що поясненем причини, для якої виключено Маркіяна з семінарії, не уймаю його пам'яті. За молодечу перозвагу хіба ніхто на него каменем не кине. (Порівняй „Матеріали“ Ч. II.)

²⁾ Таке можна би вносити з листу сестри Маркіяна, Сметанової до Володимира Шашкевича. Гляди: Михайло Тершаковець: „Причинки до життєпису Маркіяна Шашкевича та дещо із його письменської спадщини (Відбитка з 58 тому „Записок“ наукового товариства ім. Шевченка стр. 40.)

³⁾ Гляди: „Руска письменність III Львів 1906. стр. 60.

⁴⁾ Тершаковець: *op. cit.* стр. 6.

розвинений, польський, патріотичний рух, що переходив навіть в фазу конспіраційно-революційних стремлень, за які чимало питомців та священників переслідувано, перших прогонювано з семінарії і віддавано примусово до військової служби а одних та других засуджовано на кару в'язниці, яку мусіли відпокутовати на Шпільберзі, або Ґуфштайні.¹⁾ Польський конспіраційний рух, що числив багато прихильників серед питомців, а якого тяжкі репресії довгий час зломити не були в силі, не припав Маркіянові Шашкевичеві до вподоби. Обдарений поетичним талантом, захоплений першими літературними, етнографічними і лінгвістичними творами, що явили ся на Україні,²⁾ одушевлений для народної, руської мови, виобразований на збірниках славянських, народних пісень, розентузіязмований відродженням славянських народів, рішив ся Маркіян Шашкевич підняти ся тяжкої праці, забажав розігнати „мраки темні“, в якій ниділа руська суспільність та слідом інших Славян збрататись з „повним, ясним сонцем.“

Щоби перевести свої мрії в діло, задумав Маркіян Шашкевич поперед усього зібрати біля себе гурток товаришів, як ділили би з ним його працю, а принаймьніше, які співчули би його намірам.

Заходи його в сїм напрямі не були даремними. Перші хвилі свого поновного побуту в духовній семінарії зазначив Маркіян тим, що при помочи кількох товаришів уложив першу літературну збірку п. з. „Сынъ Русѣ“³⁾

В збірці сій помістили молоді питомці 14 віршів:

¹⁾ Гляди про се мою студію п. з. „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства в Галичині в літах 1831—46“ (Відбитка з Записок наук. тов. ім. Шевченка т. 80 і 82).

²⁾ В передмові до „Русалки Дністрової“ покликавав ся Маркіян Шашкевич на „Енеїду“ Котляревського, на „Опытъ собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсень“ (1819) Цертелєва, на збірники народних пісень Максимовича (з. р. 1827 і 1834) на „Запорожскую Старину“ І. Срезневського (з літ 1833 і 4), на повісті Основяченка, на „Малороссійскія пословицы“ (1883), на „Малороссійскій Словарь“ Войцеховича, на граматику Павловського (1818) і писаня Гулака Артемовського.

³⁾ Рукопись „Сына Русѣ“, імовірно копію, передав о. крил. Петрушевич до бібліотеки „Народному Дому“. Уривки з неї помістив Ос. А. Мончаловський в „Бесѣдѣ“ Львів 1887 ч. 1 і 2 п. з. Образецъ галицко-русской письменности изъ 1833 года“. Ми передруковуємо „Сына Русѣ“ в „Матеріялах“ в цілости, задержуючи в найдрібнійших чертахъ правопис рукописи. Здогад Якова Головацького, немовби Маркіян Шашкевич в осени 1833 р. не був з причини тифа в семінарії, лише екстерністом та що він впливав на питомців з поза семінарії. (Бесѣда 1887 Я. Г. „Первенцы галицко-русской письменности съ 1840 годовъ“) є невірний.

- 1) „До синов Русї“ — О. Г.
- 2) „Слово до чителєй руського язика“ — М. Ш.
- 3) „Сатира“ — М. М.
- 4) „Дума, Крестец камінний край Любачева“.
- 5) „Розсвіт“ М. М.
- 6) Роксолан, или Танец руський М. М.
- 7) „Радость весни“ — Йосифа Левицького з Болшова.
- 8) „Віхер“ — Г. О.
- 9) „Молитва хлопця“ — Ал. Г.
- 10) „Розлука“ М. М.
- 11) „Дума“ (звісна в нас під заг. „Погоня“) М. Ш.
- 12) „З Анакреонта“ — А. Г.
- 13) „Русин“ — Йосифа Левицького з Августівки.
- 14) „Лакомство“.

Не всі вірші поміщені в збірці, заслужують на увагу. Не мають ніякої літературної стійности „Молитва хлопця“ Ал. Г., переклад А. Г. з Анакреонта і віршик „Лакомство“.

В поезійках „Розсвіт“ М. М., „Віхер“ Г. О. і „Радость весни“ Йосифа Левицького з Болшова описане життя в природі. І з них лише „Розсвіт“ заслугує на згадку з огляду на дар помічання автора, а не задля літературної форми. Вірш п. з. „Крестец камінний край Любачева“, якого моралізуюча тенденція: „не ломи присяги“, оснований на народнім переданню, писаний зі свого рода драматизмом, однак літературна його вартість незамітна. Важний в ній наклін до згадок про славянських, поганських богів, Даждбога і Стрибога, який вказує, що авторови М. М. давня, славянська культура не була чужа. Сердечним теплом овіяний еротичний віршик п. з. „Розлука“.

Інтереснішими для нас є вірші, з яких пробиває ся любов до рідної землі і справи, виявлена нераз в наївно-романтичній формі.

Вірш „Роксоланъ или танец руський“ починає автор рефреном:

Пляск, пляснїм
руками,
Туп, тупнїм
ногами,

та взиває

Ідїм колом днесь Русина
Так дїд гуляв і родина
Ту зріс Русин проживає,
Отцов поля плугом крає...

В очах автора руська земля богата в збіжжя і мід, в стада овець і в жерела солі. На ній зводжено боротьби з Татарами, на ній гомоніли боярські пісні. Для моторних дівчат Німці кидали свій рідний край, руські князні засідали на престолах угорським, пруським і польським. Тут жили наші лицарі, тут княжили князі, тут кожний рад вмирати, „бо Русь край наш, наша мати“.

Як бачимо, то автор „Роксолан-а“ потішав себе минувшиною, бо колиб був глянув на сучасність, на гнет-панщину, в якій стогнав нарід, то певно не захотілоби ся йому взивати до приплексування і притупцювання, та не забажавби він вдруге ідеалізувати достатків рідної землі.

Ще наївніше виглядає віршик „Русин“ Йосифа Левицького з Августівки:

Русин я си з роду, тим ся величаю,
Люблю просту щирість, храню руські справи.
Голубця си витну, думку заспіваю,
Гостя з серця прийму, то мої забави...

З такою „програмою“ Русини хиба далеко зайти не могли... А однак треба зазначити, що і єї заяви приналежности до руської народности в обох останніх авторів треба щиро пошанувати, бо висловлені вони в часі, коли до неї так мало людей признавало ся.

Не менше цікавою в збірці „Сынъ Русѣ“ є „Сатира“ про спір Поляка з Русиною. Впертий Русин і думний Поляк пересвідчені про себе, що оба вони розумні. Оба не люблять ся. Думний Поляк голубить ся з жидом. Поляк і Русин не терплять ся, як сіль в оці, а люди з обох глузують. Впертий Русин вже погодив ся, але лише на те, щоби його думний Лях дальше за ніс водив. Навинув ся третій сусід (Австрія) з пугою і думний Поляк впокорив ся, не нападає вже на впертого Русина, бо він з сусідом шасливий.

Думний трохи впокоїв ся,
Але знову розлостив ся,
На сухоти уже гине,
А ще каже: „Ти Русине!“

Віршик сей цікавий не лише як вірна характеристика думного Поляка і податливого Русина, але також як свідощтво, що вже в р. 1833 заводжено національні спори, які з часом, що раз більше розростали ся і заострювали ся. Всяка еманципація з під поль-

ського впливу, який загорнув був тоді широкі круги руської суспільности, мусіла довести з обох сторін до національних спорів і антагонізмів.

Коли поминеко гарний вірш Маркіяна Шашкевича п. з. „Погоня“, то найінтереснішими з цілої збірки будуть для нас вірші М. Ш. „Слово до читателей руського языка“ і О. Г. „До Синоу Русі“, бо в них немовби містять ся програмові поклики.

Маркіян Шашкевич накликавав в першій віршику своїх товаришів, щоби „подали собі руки“, щоби „серце до серця припало“, щоби вони в сердечній злуці прогнали з Руси „мраки темні“, щоби, покинувши зависть, спішили до світла. Другий його товариш, що скрив ся під буквами О. Г. немовби зпарафразував поклик Маркіяна, достроюючись до него навіть в подробицях. Він ззивав товаришів до щирої дружби, він бажавби, щоби „серце к музам припало“, бо лише тоді „згине чорна мрака“, як Русини глянуть в світ. Дорогою літературної праці бажали вони потягнути руську суспільність до її національного відродження.

Маркіян Шашкевич мусів однак здавати собі справу, що ся перша збірка до друку не надавала ся. Можна здогадувати ся, що він дивив ся на неї, як на першу пробу людей, без сумніву щирих, однак все як на пробу, що видана друком, епохального значіння мати не могла. Він не міг не завважати, що форма деяких віршів крайню незугарна а мова невироблена, що їх автори бороли ся в першій ряді з мовними труднощами, не згадуючи про правописне питанє, бо в збірці „Сынъ Русѣ“ писав кождий, як умів. Все те мусів мати М. Шашкевич на думці і такої збірки видати в світ не бажав. Є річю майже певною, що Шашкевич не звертав ся з нею до цензури. Принайменше в каталогах т. зв. *Vöcherrevisions-amt-u*, що переховують ся в президіальнім архіві львівського намісництва нема проте найменшої згадки.

Але хоть як слабою була ся перша збірка, хоть з авторів, що подали під віршами початкові букви своїх імен та прізвищ, з виїмкою Маркіяна Шашкевича, ні один не став визначнішим поетом, — мимо сего приходить ся про неї згадати з теплом, як про перший прояв національної свідомости і реакції против польського духа в руській духовній семінарії, а рівночасно як про першу працю Марк. Шашкевича на полі духовного відродження галицької Руси.

Після сеї характеристики „Сына Русѣ“ належалоби сказати ще кілька слів про людей, що біля Маркіяна Шашкевича помістили в ній свої вірші. На жаль певних вісток про їх прізвища

не маємо. Яков Головацький здогадував ся,¹⁾ що під буквами М. М. крив ся — Михайло Минчакевич²⁾, під А. Г. — Айталь Гадинський, під Ал. Г. — Александер Глинський.³⁾ Не умів розв'язати Головацький загадки, кого належалоби розуміти під О. Г. і Г. О. Певними побіч Маркіяна Шашкевича авторами є лише два Йосифи Левицькі, один з Болшова, другий з Августівки, та лише про першого з них маємо точніші вістки.

Йосиф Петрович Левицький родив ся 1810 р. в Тлумачику, а виховав ся в Болшові. Нормальні і гімназійні школи кінчив він в літах 1820—9 в Станиславові, а на філософію (VII—VIII кл.) вписав ся він 1830 року у Львові, де скінчив р. 1835 також богословські студії. Мав він бути дуже добрим декляматором. В р. 1848 стрічаємо його на становиску пароха в Заболотові коломийського округу. В тім році брав він участь в з'їзді „руських учених“ і належав до членів-снотелів галицько-руської Матиці⁴⁾. В р. 1861 вибрано його соймовим послом з курії менших поєїлостей в окрузі Снятин 73 на 116 відданих голосів⁵⁾. Писав Левицький під псевдонімами: Йосиф з Болшова, Йосиф з Покутя і L. z Zablotowa. Окрім віршика „Радость весни“, поміщеного в збірці „Сынъ Русъ“ видруковав він статійки: „Памво Беринда“⁶⁾ „Каме-

¹⁾ Бесѣда за рік 1887 в статі: „Первенцы галицко-русской словесности“ стр. 55.

²⁾ Мих. Минчакевич родж. в 1808 р., а висвячений в р. 1834, був вмішаний в процес польських конспіраторів та відсидів у в'язниці львівській і на Шпільберзі від р. 1839—42. Поновно дозволено йому обняти душпастирське місце доперва в р. 1848. Гляди мою студію „Польські конспірації“ стр. 36—47. Можлива річ, що Минчакевич покутовав за припадкові зносини з польським конспіраторами, бо ще в „Русалці Дністровій“ в передмові слали видавці привіт також Минчакевичеві, чогоби є робили, як би він не поділяв їх поглядів. Головацький передав один вірш Минчакевича до бібл. „Нар. Дому“ де його досить не віднайдено.

³⁾ Про Александра Глинського та про його статі, писані в обороні народної мови гляди мою передмову до „Кореспонденції Якова Головацького в рр. 1850—62“ стр. XXIX—XXXII. Був се один з найбільше свідомих людей, який йшов дорогою, вказаною Марк. Шашкевичем, по кінець свого життя. Він умер дня 17 цвітня 1893 р. в 87 р. життя на становиску пароха в Городниці.

⁴⁾ Яков Головацький, „Историч. очеркъ основанія галицко, русской Матицы“ Львів 1850 стр. VIII. в „Приложенію“.

⁵⁾ Вѣстникъ Відень 1861. Nr. 27. „Слово“ Львів 1861 Nr. 27.

⁶⁾ Зоря Галицкая за рік 1851 ч. 4. В бібліотеці „Народного Дому“ (III. 5) переховує ся його рукопись з р. 1835, в якій містять ся

нець Подольській“,¹⁾ „Путешествія умословныя“ (Wędrówki umysłowe Генр. Гр. Ревуского П. Т. Петроградъ 1851)²⁾, „Греческо-славянская граматика изъ 1591 г.“³⁾ і дрібні статійки в часописи „Домовая Школка з р. 1854.

Та не лише літературні питання були темою його писань. Він інтересував ся живо музикою і на сю тему подав нам статтю п. з. „Нѣсколько данныхъ къ исторіи пѣнія церковного въ духовной семинаріи“.⁴⁾ Звісний музик, Іван Лаврівський цїнив композиторський талант Йосифа Левицького і висловив ся про него в одній зі своїх статей, що він „знакомый въ обще яко образованный музыкъ, который видячи запустѣніе, какое пѣнію церковному въ будущности грозитъ.... уложилъ би и прочіи сонаты Гайдена, если би ся они дали въ услышаніе привести“.⁵⁾ Не менше цікавили також Йосифа Левицького питання з обсягу господарства і управи тютюну. На сі теми друковав він рівнож статії⁶⁾.

Про другого Йосифа Левицького з Августівки та про Айталя Гадинського вісток не маємо. Та хотьби лише з діяльності Александра Глинського і Йосифа Левицького з Болшова, бачимо, що з посеред укладчиків „Сын-а Русѣ“ вийшли люди, які в дальшій житю не кидали пера та служили руській справі по своїм найліпшим намірам і силам.

в азбучнім порядку короткі життєписи і спис творів двацять кількох руських і польських письменників XVI—XVIII в. Ї се, без сумніву, виписки з ріжних сучасних бібліографічних творів, які вказують, що кружок Марк. Пашкевича інтересував ся живо нашою літературою

¹⁾ Там же за рік 1854 Ч. 2 і 3.

²⁾ Там же за рік 1852 Ч. 33 і 34.

³⁾ Там же за рік 1853 Nr. 5.

⁴⁾ Там же за рік 1852 Nr. 33 і 34. Про сю статійку писав І. Лаврівський в віденській „Вѣстникъ“ за рік 1854 (ч. 1): „Съ великимъ удовольствіемъ читались недавно критику, въ которой Іосифъ зъ Болшова превозноситъ музыкальное пѣніе церковное. Дописователъ бонѣ ся такожъ, чтобы пѣніе церковное, утративши управителя своего Любовича, не запустѣло въ русской семинаріи“...

⁵⁾ Вѣстникъ за рік 1854 Nr. 3.

⁶⁾ Так писав він про: „Неуспѣваніе фабрики въ Толмачѣ“ (Вѣстникъ за рік 1854 Ч. 17—19) і подав переклад німецької статі Ліхтнера: „О заведеніи взаимного забезпеченія насадителей тютюну противу градобитія“ (Вѣстникъ за рік 1852 (Ч. 29, 31—2, 34—5, 37) і Зоря Галицкая за рік 1852 ч. 19 і 20). Ту саму статію переклав він на польську мову і помістив її в „Dodatk-y Tygodniowym“ до „Gazety Lwowskiej“ за рік 1852 ч. 12.) Біографічні вістки про Йосифа Л. з Болшова завдячую Ів. Ем. Левицькому.

III.

Скоро Маркіян Шашкевич побачив, що першою, своєю збіркою переломив леди байдужности для руської справи серед невеличкого гуртка товаришів-питомців, він рішився виступити, сим разом вже публично, з другою збіркою, п. з. „Зоря, писемце присвячене руському языку“, щоби нею будити з тяжкого сну ширші верстви руської, несвідомої своєї національности, суспільности.

Дня 4 мая 1834 р. переслав її Шашкевич до львівського „Bücherrevisionsamt-y“, який однак не мав спеціального цензора для руських книжок і тому передав її президії губенії „Zur Zensursbestimmung“. Остання відслала рукопись „Зорі“ дня 10 червня 1834 до віденської „Polizeihofstelle“, ¹⁾ де цензором грецьких і славянських книжок був знаменитий славіст, Вартоломей Копітар.²⁾

Через його руки переходив вже раньше цілий ряд руських книжок. В р. 1823 цензуrowав він граматику Івана Могильницького, та на жаль, його помічання над рукописною сеї граматики не

¹⁾ Протоколи президії львівської губернії за рік 1834 Nr. 5056.

²⁾ Вартоломей Копітар, родом Словінець, був сином селянина. Родився 1780 р. в Країні та на десятому році життя вступив до німецької школи в Люблін, не вміючи ані слова по німецьки. Мимо сего заняв він небагом перше місце в класі і покінчив в р. 1799 зі знаменитим успіхом курс та став домашнім учителем у барона Жигмонта Цойса, де почав віддавати ся студиям словінської мови. Переселившись до Відня, став він цензоров-славянських і грецьких книжок, а опісля й бібліотекарем цісарської бібліотеки. Він умер у Відні 11 серпня 1844 р. Був се чоловік великого ума і широкого знання. Своїми творами приніс він велику користь науці славістики. В р. 1808 видав він „Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark“, що є одною з найліпших праць на полі славістики. В р. 1836 вийшов його „Glagolita Clozianus“ (розбір глаголицької рукописи з XI. в. і фрайзінгенських відривків), де заявив, що церковно-славянська мова є старословінською (теорія панонська). В р. 1839. видав він „Hesychii glossographi discipulus“, а в р. 1848. „Prolegomena historica“. Крім сего друкував він багато статей про мову, літературу та історію Славян і близьких їм народів, — які видав його ученик Мікльосіч. п. з. В. Kopitars „Kleinere Schriften“ (1857). Його велику переписку з Добровським видав Ягіч „Сборникъ“ СІБ. Т. 39. (видане акад. наук) і в Берліні 1896 „Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und Anderen Süd und Westlaven“. Його чотири листи до Зубрицького видав я в своїй розвідці „З кореспонденції Ден. Зубр...“ Львів 1901. (Відбитка з 43 тому „Записок наук. тов. ім Шевченка“).

задержали ся а граматика по нинішній день лежить в рукописи.¹⁾ Замітки Копітара про сю граматичку переслано, мабуть, з віденської „Polizeihofstelle“ до львівської президії губернії, щоби ними міг покористувати ся автор, та звідси їх з часом вишкартовано а через те й запропашено. А як совістно рецензував Копітар славянські твори, про се свідчать нам не лише його прегарні замітки про рукописи і книжки польського, чеського і сербського письменства, з якими я стріву ся в архіві міністерства справ внутрішніх,²⁾ а які доси лежать новикористані. Свідком його незвичайної совісности, а рівночасно бистроумности є також його замітки про рукопись граматики Йосифа Левицького, які по вишкартованю з архіва львівської губернії, зберегли ся щасливо в бібліотеці львівського університета і вийшли друком заходом Осипа Маковей.³⁾ Так само читав Копітар в поч. 1833 р. першу редакцію граматики Йосифа Лозинського,⁴⁾ якої, певно, рівнож не відослав без заміток.⁵⁾ Через його руки переходило також „Руское весѣле“ Лозинського.⁶⁾

Всі наведені книжки одержали з рук Копітара цензурну апробату, хоть не всі вони, як граматика Могильницького і Лозинського, вийшли тоді друком.

1) На бруліоні рукописи граматики Могильницького, перехованої в Архиві Митр. ір. Анд. Шептицького містить ся отся записка: „K. Hofstelle aus Lemberg ad Nro 10129/823. dem H. Censor Kopitar zur Zensur über die Zulässigkeit zum Druck d. dt. 7. X. br. 823. До сеї записки додано оловцем: ad 8568/1823.

2) Гляди прим: Архив мін. справ внутрішніх fasc. 887 рік 1822 Nr. 10743/90 (рецензія Копітара про польську граматичку Онуфрія Копчинського), fasc. 929 з р. 1823 Nr. 686/1765 159 (рецензія Копітара про Немцевича „Spiewy historyczne“ (незвичайно інтерна), fasc. 1259 з р. 1832 Nr. 829/26 (його-ж рецензія на „Słownik hist. statyst. geograf. królestwa Galicyi — Franciszka Siarczyńskiego) з чеської літератури гляди: рецензію Копітара на „Prorocství“ з р. 1832 fasc. 1259 Nr. 380/26 і Nowotny „Manuskript in böhm. Sprache“ fasc. 929 з р. 1823 Nr. 1973/159; з сербського письменства: рецензія Копітара на „Deutsch-lat.-serb. Lexicon“ fasc. 1259 з р. 1832 Nr. 6559/26 і дуже довге письмо Копітара в обороні сербської мови і Вука против Стратиміровича fasc. 904 Nr. 1214., я в остатнім часі використав Тершаковець в студії п. з. „Kopitar und Vuk“ (відбитка зі „Zbornik-a u slavu Vatr. Jajca).

3) Др. Осип Маковей: „Три галицькі граматички“ Львів 1903 р. стр. 59—76.

4) Там же стр. 27.

5) В Архиві міністерства справ внутрішніх їх нема. Очевидно, післано їх до Львова і Лозинський рішив ся граматичку по вказівкам Копітара переробити.

6) Др. Ос. Маковей: Оп. cit. стр. 28.

Не так щасливо пішло з цензурною апробатою рукописи „Зорі“.

Копітар розумів, що рукопис „Зорі“ се не сухий підручник граматики, доступний лише для немногих, що се не етнографічні матеріали, які могли зацікавити спеціалістів, але що се книжка жива, обчислена на ширші верстви інтелігенції, книжка, що мала на цілі, будити серед приспаних Русинів народну самосвідомість, що звязувала славу минувшину з невідрадною сучасністю, що мала бути завязком нового, народного письменства на галицькій Русі.

З рецензією „Зорі“ Копітар не гаїв ся. Вже дня 21. червня 1834 року, отже в одинадцять днів після висилки рукописи зі Львова, написав він першу свою опінію, яка на долі „Зорі“ сильно заважила.

Копітар був щиро привязаним до Австрії. Він мрів все про те, щоби Відень став духовим центром всіх Славян.¹⁾ Появу „Зорі“ Шашкевича він вважав політичним фактом, против якого моглиби протестувати Поляки і Росія. А одних і других він однаково не любив, тому й побоював ся, щоби через них не потерпіла його вітчизна, Австрія. Се пробиває ся ясно з його опінії про „Зорю“.

В ній звернув він увагу, що Галичина числить 2 міліони, а Угорщина 1 міліон Русинів, які, певно, щиро почиталиби „Зорю“. Рівнож раділоби з її появи 6—7 міліонів Русинів, замешкалих в Росії, так що книжка моглаби впливати на 9—10 міліонів душ. З другої сторони, писав Копітар, гляділиби на сю, доси непривіліювану літературу, нераз, з завистію і ненавистію Поляки, а те саме стрінуло би її з боку одиноко доси привіліюваних Великоросів з Петербурга і Москви, в яких руках спочиває державна власть, хоть руська мова так різниться від московської, як чеська від польської. Природним вислідом появи нової літератури булоби те, що вона могла би розвивати ся коштом польського і московського письменства. В виду сего, конклюдовав Копітар, заходить питанє для Австрії, чи має вона попірати літературні заходи Русинів на кошт і невдоволене польського, або московського письменства? Копітар вірить що поява нового, руського письменства могла би довести до духової опозиції 6—7 міліонів Українців против петербурської „Machtgewalt“ але рівночасно гадає, що лише в дуже рідких обставинах могло би тих 6—7

¹⁾ Ягіч: „Сборник“ т. 39. стр. XV.

мільйонів людей зеднати ся з австрійськими 3 мільйонами Русинів. Копітар йшов би в заклад, що петербурські Великороси найшли би спосіб, щоби сю духову опозицію звернути против Австрії. Впрочім зазначив Копітар, руська мова, не має доси свого власного словаря і він не мігби, в разі сумніву, поінформоватись, тому, заки він мавби рішити, чи „Зорю“ можна апробувати до друку, він радби почути умотивований внесок львівського цензора.

З огляду, що у Львові не було тоді спеціального руського цензора, президія „*Polizeihofstelle*“ зажадала дня 26 червня 1834 р. від Копітара, щоби він видав ореченє про „Зорю“ на основі обовязуючих, загальних, цензурних норм.

В наслідок сего порученя видав Копітар в чотири дні пізнійше (дня 1 липня) другу опінію в справі „Зорі“, в якій замітив на вступі, що вона „*admittitur nach den allg. Censur-Normen*“, однак з огляду на те, що її поява є конкретним, політичним фактом, він мусить обставати, при жаданю, щоби офіційально подбати про гадку і мотиви львівського, льокального цензора, який знаєв ідносини обох народів (*der polnischen Ex-Herren und der ruth. angehenden Herren*) і який через те може свій політичний осуд мотивувати. Копітар додав, що чоловік, замешкалий у Відни, такого осуду видати не може. Віденська консисторія не має також ані чеського, ані польського, ані ілірійського перекладчика а однак, в разі потреби, вміє собі дати раду. Тому можна підозрівати, що і львівська консисторія найде людей свідомих мови і предмету, які могли би видати оцінку „Зорі“, подібно, як рецензують катехізми і иньші подібні брошури. Один з таких людей, кінчив Копітар опінію, міг би бути іменований сталим цензором для руських книжок, як би таких exhibit-ів громадило ся більше¹⁾.

Мабуть, головно через проєкт іменування руського цензора, який піднесла президія львівської губернії ще в р. 1832. з нагоди рецензії граматики Левицького, рукопись „Зорі“ залежала у Відни поверх пів року. Доперва дня 15 січня 1835 р. відслано її до львівської президії губернії з жаданем, щоби, вона порозуміла ся з руською консисторією у Львові, яка моглаби передати „Зорю“ до рецензії чоловікови свідомому політичних відносин в краю. Рівночасно зажадала віденська *Polizeihofstelle*, щоби львівська президія

¹⁾ Мих. Тершаковець: Українсько-руський Архив т. III. стр. 6—8.

губернії висказала свою гадку про кваліфікацію поодиноких людей на становиско цензора для руських книжок.¹⁾

Дня 28 лютого 1835 року відослала президія губернії рукопись „Зорі“ митрополитови²⁾, який дня 3 марта передав її до рецензії проф. моральної теології на львівському університеті, др. Венедиктови Левицькому.³⁾

Останньому не було спішно з рецензією. Він держав у себе рукопись „Зорі“ півтретя місяця і звернув її консисторії wraz з своєю оцінкою дня 19 мая 1835 року. Дня 1-го червня відослав її митрополит wraz з своєю реляцією президії губернії.⁴⁾

Рецензія дра Венедикта Левицького не задержала ся, однак ми маємо про неї доволі точні вісти в бруліоні згаданої реляції митрополита, який зберіг ся в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. Митрополит, як я мав нагоду нераз пересвідчити ся при студіях над польськими конспіраціями, повтаряв звичайно в своїх реляціях з актив, які до них долучував, цілі речення, що містили основні гадки, тому і сим разом реляція митрополита може заступити нам, хоть в части, рецензію Венедикта Левицького.

Заки однак подамо виїмки з реляції митрополита, мусимо задержати ся хвилину при змісті „Зорі“.

Яков Головацький велить нам у своїх споминах вірити, що він переписав майже всі статі з рукописної „Зорі“ (з виїмкою розвідки про Богдана Хмельницького, яка затратила ся в Шашкевича), що додав до них wraz з Маркіяном і Вагилевичем нові статії і видав під заголовком „Русалка Дністровая“.⁵⁾ З сего виходило би, що в „Русалці Дністровій“ містить ся весь матеріал (з виїмкою розвідки про Хмельницького), який входив у рукопись „Зорі“. Тимчасом так не було. Можемо покликатись тут на першу оцінку Копітара, в якій маємо короткі, хоть не повні вістки про зміст „Зорі“. Там читаємо :

„Der Inhalt des Manuskriptes selbst ist im Grundes nicht uneben, vielmehr im Ganzen in Sprache, Material und Behandlung gründlich genug, ja mitunter selbst geistreich.

¹⁾ Тершаковець: „Укр. руськ. Архів Т. III. стр. 9—11.

²⁾ Протоколи президії львівської губернії Nr. 819 ex 1835.

³⁾ Gestions-Protokoll des griech. kath. Metropolitan-Ordinariats з р. 1835 Nr. 7.

⁴⁾ Gestions-Protokoll з р. 1835. Nr. 27.

⁵⁾ Литературный Сборникъ, изд. „Галицко-рускою Матицею“, Львів 1885. Вып. I. стр. 13 і 32. в статі Як. Головацького. „Воспоминание о Маркіянѣ Шашкевичѣ и Иванѣ Вагилевичѣ“.

Der Kern des Büchleins sind russinische Volkslieder, ein Leben Chmielnicky's in Prosa, kleine populäre Erzählung detto, ein komisches und satyrisches Klaglibell gegen einen neuen Pfarrer, der sein Amt ordentlich versteht und verwaltet u. s. w. alles in guter russniakischen Mundart, aber schon durch die Aufnahme von Liederfragmenten über den Kosaken Anführer Chmielnicki den Polen feindselig.¹⁾

Коли приглянемо ся замітці Коштира, — то пересвідчимо ся, що крім народних пісень і то не всіх, як прим. про Хмельницького, які в „Русалц-ї“, очевидно, нарочно пропущено, не ввійшли ще з „Зорі“ до „Русалки“ ані життєпис Хмельницького, ані мале, популярне оповіданє, як здаєсь, на ту саму тему, ані „ein komisches und satyrisches Klaglibell gegen einen neuen Pfarrer, der sein Amt ordentlich versteht und verwaltet“, під яким, на мою гадку треба, розуміти вірш „Суплика, або замисль на попа“, зложений незвісним нам автором на Україні при кінці 18 в. В нїм згадують громадяни попередного, свого сьвященника,

.....що нераз і в шинку хрестив
І на Купайла скакав і колядувати ходив
А по весіллях не тільки було старостув,
Ходить у придані, да ще було й задружкує;
І вінчав небіжчик, не тільки що з кумою
А хоч прийди до його і з рідною сестрою.
Аж він покійник не менше гріхів знав,
Та парафіян своїх так не мордував
І хоч ми тоді помолится не вміли,
А вжеж таки насущний хліб їли,

та велять дякови писати супліку до архієрея на нового сьвященника, який при сповіді каже всі гріхи „слебезовати“, акпий не товаришує по шинках з громадянами, до якого

Хоч і за ділом прийдеш, то все рилодує
А як чого попросиш, то мов і не чує,
.....нам не велять іграти в карти,
Та ще відняв у дїтий усі дїтські жарти,
Дівкам не велять ходити на вечерниці?
Хиба-ж їм небогам постригти ся у черниці?
Нарубкам не велять з дівками гуляти
По чім же їм буде молодість згадати? і т. п.

¹⁾ Тершаковець: Українсько руський Архив Т. III. стр. 7.

Громадяни так ворожо настроєні против нового сьвященика, що готові навіть на страту майна :

Та вжеж таки хоть ґрунти позбуваєм,
А таки його з понівства зіпхаєм.¹⁾

В такий спосіб, крім „Суплики, або замыслу на попа“ всі інші, вичислені Копітаром статії „Зорі“ до наших часів не дійшли. Про інші твори, які вийшли до „Зорі“, Копітар не згадав. І як з одної сторони ми вдячні Копітареві за наведені вісти про зміст „Зорі“, так з другої хіба можемо лише боліти, що він не вичислив нам всіх її статей а закінчив свої помічання словами „u. s. w.“ На певно можемо твердити, як се побачать читачі з дальшої глави про „Русалку Дністровую“, що до „Зорі“ вийшли були також твори Ів. Вагилевича, які опісля уміщено в „Русалці“. Всякі інші вістки, хотьби они вийшли навіть з під пера Я. Головацького, треба приймати з резервою.

Сам зміст „Зорі“ оцінив Копітар дуже прихильно, називаючи її „nicht uneben“ а під оглядом мови, матеріалу і оброблення „gründlich genug ja mituntten selbst geistreich“. Не так оцінив її Бенедикт Левицький, згідно митр. Левицький у своїй реляції, яку мусимо вважати нечуваним куріозом.

Митр. Левицький, звертаючи рукопись „Зорі“ губернійальному президентови, бар. Крігові, зазначив на вступі своїй реляції, йдучи за опінією дра Бенедикта Левицького, що автором її є Russland Szaszkievitz. Він заявив, що в повні згоджує ся з рецензією дра В. Левицького і хоть після загальних, цензурних норм рукопись надає ся до друку, то мимо сего він є противної гадки з огляду не зміст та на ужиті вислови (die gebrauchten Ausdrücke), „was nach den hiesigen Provinziaverhältnissen anstössig, folglich zum Druke nicht geeignet sey“.

Противив ся митрополит, щоби „Зоря“ одержала цензурну апробату, бо в ній находять ся згадки про релігійний і політичний гнет, якого дізнали тубилці-Русини від Поляків, спеціально за понукою Єзуїтів а при помочи Жидів, що дали себе ужити за оруддє. Сей гнет викликав криваві репресії в війнах Хмельницького,

¹⁾ Гляди: Кіевская Старина за рік 1885 март. стр. 543—56 і за рік 1899 октябрь стр. 3—8. Проф. Перетц в студії п. з. „Историко-литературныя изслѣдованія и матеріялы“ Т. III. СПб. 1902 стр. 414 виказав, що вірш „Суплика“ повстав на основі віршованого твору о. Івана Некрашевича, пароха Вишенок, письменника кінця 18 віка п. з. Исповѣдь“.

про неї ще нині живе народна традиція. Такі згадки могли би викликати прикрі спогади.

Крім сего, твердив митрополит за Венедиктом Левицьким, могла би „Зоря“ дати людям, які косим оком глядять на Русинів, привід до підозрівання, що вірний австрійському, цісарському рядови клир і руська нація в Галичині хилать ся до Росії і до православної церкви. Таке підозріванє було би головню тому оправданним, бо уложив „Зорю“ питомець духовної семінарії, Мартин(?) Шашкевич під видуманим іменем Russland. Впрочім „Зоря“ і так не містить в собі „nichts gediegenes“.

Вкінци був митрополит враз з Венедиктом Левицьким сеї гадки, що хоть не яло би ся здержувати талановитих молодців від літературної праці, то однак годі підпомагати стремління, що обрав собі питомець Шашкевич, для якого найблизшим полем повинна бути моральна теологія, „die Volkslehre“, біблійне студіюм і церковна історія. В сих науках міг би він вправляти ся народною мовою і складати моралізуюче письмо для народу, на що вже звернено йому увагу. Впрочім між молодіжню слідний наклін до здобування популярности дрібними розвідками та віршами, що серед питомців духовного стану не є пожаданим, бо се спинає їх від заводових студій і може довести до знакомства з індивідуами „welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen“.¹⁾

Які вислови „Зорі“ дражили ухо Венедикта Левицького а за ним митрополита — про се з реляції не дізнаємо ся. Але і се, що знаємо, свідчить про інтелігенцію обох іменників, Левицьких не високо. Вони не уміли відрізняти імена Руслан від Russland і на сій основі комбінували можливість підозрівань галицьких Русинів о гравітацію до Росії. Се що в „Зорі“ видавало ся Коштарови „gründlich genug und mitunter selbst geistreich“, Венедикт Левицький а за ним митрополит осудили як „nichts gediegenes“. Крім сего раді були оба церковні достойники обмежити питомців духовного стану на студії виключно богословські, бо в літературній праці, що брала на тему світські мотиви, бачили вони для питомців велику небезпечність з сторони всяких конспіраторів „welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen“.

¹⁾ Гляди: „Матеріяли“ Nr. IV. Шо реляція митрополита автентична, про се свідчить нам рапорт бар. Кріґа до президії віденської Polizeihofstelle з р. 1842, в яким він покликуює ся на неї і наводить її зміст Пор. Тершаковець Op. cit. стр. 182.

Се останнє, мабуть, найбільше наполохало львівську президію губернії і віденську Polizeihofstelle, які з таким завзятєм нищили всяких польських і не польських конспіраторів та які, на рівні з митрополитом, щиро дбали о те, щоби руських питомців відсунути від польської конспіраційної пропаганди. А крім сего не хотіли австрійські власти дивитись байдужно на збірку, що могла, по гадці Вен. Левицького, спричинити підозрівання Русинів о грабітацію до Росії, а піснями і статіями про Хмельницького подражнювати Поляків.

Опінія Венедикта Левицького і реляція митрополита рішили долю „Зорі“. Президія львівської губернії відслала два примірники „Зорі“ wraz з рецензією Венедикта Левицького і реляцією митрополита дня 4 липня 1835 р. до віденської „Polizeihofstelle“, ¹⁾ яка писемом з дня 31 липня заборонила видати „Зорю“ друком, звертаючи оба екземплярі рукописи президії губернії. ²⁾ Звідси вишкартовано її та й запропашено.

Так покінчила ся перша проба Маркіяна Шашкевича, що мала на цілі, довести до духового відродження галицької Руси. Винувати в сій неудачі треба передовсім пересадний, австрійський патріотизм Копітара. Він бачив навіть там небезпечність для Австрії, звідки вона найменше грозила, бо як Поляки так і Великороси вже давно погодили ся були з фактом, що українське письменство віджило коли не в Галичині, то на Україні. Була се велика похибка Копітара, яку він в пізнійших часах старав ся направити. Остаточно заборонено „Зорю“ не з річевих, але з політичних мотивів, які в часті піддав Копітар, а які звели ad absurdum др. Венедикт Левицький і митрополит.

Чи бачив Копітар сі куріози, які оба названі церковні достойники вистачили — не знаємо. Та Копітар мав небагом нагоду подивляти „die Zensurweisheit“ дра Венедикта Левицького з нагоди видання „Русалки Дністрової“.

IV.

Вістку про цензурну заборону „Зорі“ одержав Маркіян Шашкевич в осени 1835 р. після повороту з фєрий до Львова на III. рік духовної семинарії. Годі й дивуватись, що він під впливом

¹⁾ Протоколи президії львівської губернії з р. 1835 Nr. 4627/25.

²⁾ Тершаковець: Op. cit. стр. 13—14 і Протоколи президії лїв. губ. за рік 1835 Nr. 7035.

сеї заборони, яка розбила його сердечні мрії, упав на душі. Яков Головацький, що саме тоді вернув з Угорщини, застав Маркіяна сильно пригнобленого. „Шашкевич, читаємо в споминах Головацького, називав тоді всі наші почини діточими забавами та неможливими до переведення мріями. Він надіяв ся на якісь недалекі реформи і вірив в прихильність Німців. Вкінці він признав ся під тайною, що його запрошував на обід дир. поліції, Сахер Масох, який випитував його про бажанє молодих Русинів і прирік для них все, щоби вони лише не вязали ся з Поляками. Я висміяв тоді легковірного Шашкевича, який надіяв ся на Німців, найбільших тоді ворогів Славян а мої оповідання про Славян на Угорщині, про їх витривалість в боротьбі з ворогами вернули йому давню енергію і обновили в нім давнє одушевленє для руської словесности.“ Він почав знов писати поезії, читав їх, одушевляв ними семінаристів, а в дві, чи в три неділі пізнійше прочитав мені кілька удачних поезій і представив їх автора, Николу з Николаєва Устияновича“. ¹⁾

Хоть вістки Я. Головацького про степенъ депресії у Маркіяна є прибільшені, то всеж годі перечити, що подорож Головацького на студії в Угорщині була для діяльности Маркіяна Шашкевича і для духового розвою галицької Руси дуже важною подією. Схарактеризував її незвичайно удачно Іван Головацький в листі до брата Якова, в яким подав свою і його бібіографію:

„Тамлю, як нынѣ, коли сѣте ся прощали бѣля Зимнои Воды йшло под осѣнь, сонѣнько спочивало — а ты однѣсеѣнькій як палець, колькоро шматя у хустинѣ и пара чобѣт — тай тѣлько всего — и грошенят ледви чи досѣть було — из тым пустыв ся у свѣт! Але Господь печалив ся Тобою, и вѣв за рученьку по-меже братію Словенску; тут меже ними лебонь чи не друга Твоя эпоха: пѣзнав есь честного Верещинского, Лучкая; над Дунаєм широким, поважным, под мечю отца Коляра споважиѣли й Твои гадки, и досѣѣли плода ряеного; тут виробила ся сила Твоя моральна до такой степени, якои бы я ще и подняти не встиг. Побѣдивши нужду и тугу за родиною, повернув есь щасливо домѣв, хоч не раз не два под тагаром покладу Твого и скарбовнѣ — Книг — из безсиля стогнав, омѣѣвав на дорозѣ! — а Русалка Днѣстровая, Приповѣдки, Поход по Галицкѣй и Угорскѣй Руси були первѣтками Твоих родолюбивых трудѣв!“ ²⁾

¹⁾ Литературний Сборникъ. Львів 1885 Вип. II. стр. 25—6.

²⁾ Гляди: Лист ч. 52. стр. 103—4.

І справді, Яков Головацький мав не лише нагоду пригланути ся боротьбі Словаків та Сербів з малярською нетерпимістю, але й рівночасно познакомив ся, поруч иньших людей, також з батьком славянофільства, Словаком, Яном Коляром, який витав у своїй хаті молоденького руського студента, немов отець рідну дитину. Ще в р. 1841, коли Іван Головацький був на Угорщині і відвідав „батька Словенщини“, Коляра, останний живо інтересував ся його братом, Яковом та питає „чи ти, яко сьвященник не пустиш так красенько справлену ролю в облог, або толоку: бо то, каже, не раз та не два ся так стало — але я'м го забезпечив, читаємо в листі Івана Головацького, за тебе, — дуже рад примінав собі тіи часи, що ти єго навиджуючи, и при нїм образуючись, мов рідная дитина, приголубляв ся к ньому.¹⁾

А побіч Коляра зустрінув ся Яков Головацький в часі свого побуту в Пешті з „дружиною“ його, з сербським патріотом та літератом, Георгієм Петровичем, з адвокатом Павловичем, а крім них з Хорватом Куреляцом та иньшими людьми. „Часы тіи из ними пережитіи, писав сам Яков Головацький, то найщасливішіи мои в житю, тямлю я и во вѣк не забуду тых годин, перебутих у Пешти из молод. Сербами, Хорватами и Словаками.... Люба минѣ згадка за тыми хвилями, коли далекіи однородцѣ познали побратимство своє и вкупѣ радов потѣшали, одним духом жили.“²⁾ Якби не подорож Якова Головацького до Пешту та не його стріча і приятельованє з Петровичем та Павловичем, то виданє „Русалки Дністровой“ сьвіта не побачило би. І коли до повороту Головацького Шашкевич сам будив народну сьвідомість між питомцями духовної семинарії, сам подбав о збірку „Сынъ Русѣ“ і сам зредаговав „Зорю“, тепер прибув йому під руку щирий помічник в особі Якова Головацького.

Шашкевич сам ентузіяет, умів одушевляти других. Кружок Маркіяна розростає ся а його робота була не по нутру питомцям, навіяним польським духом, вмішаним в польські конспірації, які праці Шашкевича не розуміли і вітрили у ній московську пропаганду, оплачувану російським рядом. Один з таких питомців-конспіраторів, Дмитро Мохнацький подав в своїм доносі до суду кільканайцять прізвищ товаришів Маркіяна: Ловіцького, Кушлика, Мих. Бульвінського, Юліяна Ямінського, Ник. Устияновича, Сим. Пleshкевича, Порф. Лукасевича, Порф. Билинкевича, Йос. Скомо-

¹⁾ Гляди: лист ч. 31 стр. 56.

²⁾ Гляди: лист ч. 32.

роського, Ів. Вагилевича, Ант. Могильницького, Трещаківського і Галецького.¹⁾ Найнебезпечнішими з поміж них п'ятнував в доносі Мохнацький Маркіяна Шашкевича і Юліяна Ямиського.²⁾ Про першого з них писав Мохнацький, що не підляжить сумнівови, „dass er im Solde der russischen Regierung stehe.“³⁾ Всіх їх підозрівав він о московську пропаганду, о сьвятковане іменин царя Николи, через що, будьто би називано їх „die Nikolaiden“;⁴⁾ о намір піддати Галичину під владу дому Романових⁵⁾ і т. п. Були се підозрівання, яким навіть австрійські влади віри не давали.⁶⁾

Бо й справді цілком иньшим духом віяло в кружку Маркіяна Шашкевича. Підозрівання його в москофільстві могли постати в першій ряді на основі недотепного прирівняння імені Руслан з Russland в рецензії Венедикта Левицького. Може також не раз висказував Шашкевич, або котрий з його товаришів здивоване, що в тім самім часі, в яким українське письменство в Росії не стрічало перепон, в Австрії його заборонювано, а се давало привід до толків про москофільство Маркіянового кружка. Не треба також забувати, що вже в ранніх творах виявляв М. Шашкевич свої славянофільські симпатії і погляди, обіймаючи однаковою любовію славянські племена над „ярою Велтавою“, поза „білими водами“, де „білий гніздо орел вив“, над „Дніпром славутицею“ і в славнім Новгороді,⁷⁾ що рівнож могло декому не припасти до ви-

¹⁾ Тершаковець: „Українсько-руський Архив“ Т. III. стр. 154.

²⁾ Юліян Ямиський умер дня 14 цвітня 1838 р. (Там же Т. III. стр. 194.) Жена його, Зофія, що живе доси в домі свого зятя о. Тита Ковальського в Спасові і числить 90 літ, розказувала мені, що причиною смерті її мужа був тиф, якого набавився на поминках від недовареної, чи не-свіжої риби. Муж її умер перед великодними сьвятами. Вона вийшла вдруге заміж за Вітошинського, сьвященника в Люблини, який помер рівнож дуже скоро. Після Ямиського лишився син Юліян, який є урядником краєвого відділу і числить 71 рік життя. Він уродився в парі місяців по смерті вітця.

³⁾ Там же. Т. III. стр. 155.

⁴⁾ Там же. Т. III. стр. 165—6.

⁵⁾ Там же. Т. III. стр. 159—160.

⁶⁾ Порівняй рапорт бар. Кріга до Polizeihostelle про донос Мохнацького. (Там же Т. III. стр. 173—189. Ширше розібрав донос Мохнацького Тершаковець в статті „Галицько-руське літер. відроджене“ стр. 41—51).

⁷⁾ В'янок з р. 1846 стр. 82—6 в поезії „Згадка“. Практично перекладав Шашкевич свої славянофільські симпатії в поетичних перекладах із славянських мов.

добу. Але все те було далеким від москвофільства. Маркіян Шашкевич станув в своїй праці на народних основах, а сам факт, що він старався себе і своїх товаришів виеманциповати з під впливу польщини, був Полякам та їх приклонникам солю в очі та давав нагоду до підозрівання їх в москвофільстві не лише серед доносчиків в роді Мохнацького.

Найкраще вийде се на яву, коли порівнаємо заходи Маркіяна Шашкевича з доносом Дмитра Мохнацького.

В першій ряді повів Маркіян Шашкевич пропаганду в сій напрямі, щоби заступити в щоденнім життю польську розговорну мову руською. Сю гадку висловив він в одній зі своїх поезій словами :

Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила;
Чомуж' мова їй не мила?
Чом ся не встидати маєм?
Чом чужую полюбаєм?¹⁾

і старався її переводити в діло. Але і се, впрочім цілком природне стремління, вважав Мохнацький злочином „der russischen Partei“, против якого сильно виступили питомці духовної семінарії, навіяні польським духом, яві зобов'язувалися не уживати иньшої, лише польської мови. Спір про мову тривав між обома сторонами повних два роки, поки остаточно, як каже Мохнацький, не взяла переваги руська мова, якою почали послуговуватися також наставники семінарії.²⁾

В дальшій ряді хотів довести Шашкевич до систематичного уживання руської мови в церковних проповідях, але й се уважав Мохнацький проявою московських симпатій. А коли після неудачної проповіді переляканого питомця Плешкевича рішено в семінарії, що у Львові годі говорити руські проповіді, хіба по селах,³⁾

¹⁾ В'їнок за рік 1846 стр. 57. Олшанкевичъ: Руска бібліотека Т. III. стр. 23.

²⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Архив. Т. III. стр. 162.

³⁾ Як читаємо в доносі Мохнацького, митрополит зажадав, щоби питомці 4. року, самі рішили, якою мовою належить проповідати. Сторонники Маркіяна були тоді, по уступленню з семінарії пп. Ловіцького, Кушлика, Бульвінського і Ямиського, в меншості і за руськими проповідями заявило лише 16 питомців. Більшість боронила польської мови. Там же Т. III. стр. 165.

тоді Шашкевич подбав, щоби ніхто з руських питомців не хрестився по польськи (i ducha świętego), щоби проповідник виголосив все наперед текет св. письма по славянськи і щоби ніхто не вбрав на себе комжі, хотби прийшлося проповідати в костелі, що тоді часто дучалося, щоби в сей спосіб наш проповідник не губився між латинниками.¹⁾ Річ ясна, що й се стремління, яке мало на цілі охоронити руську церкву і духовенство від латинізації і польонізації, не могло подобатися спольонізованім питомцям духовної семінарії в роді Мохнацького.

Заряджене митрополита Мих. Левицького, який для здержання конспіраційної і революційної польської пропаганди серед питомців львівської семінарії, вів дня 12 вересня 1834 р. питомцям, виголошувати що місяця промови про обовязки горожан супротив цісаря і держави,²⁾ вихіснував рівнож Маркіян для своїх цілей. Він перший ужив в промові на сю тему місто польської, німецької, або латинської — народної руської мови, через що руський дух пінявся о сто процент.³⁾ За їх проводом пішли другі товариші, як прим. Антін Могильницький зі своєю глибоко обдуманною, високолетною, патріотичною промовою в р. 1839.⁴⁾ Зрозумілою хіба буде річю, що і сей перелом не міг припасти до вподоби Дмитрови Мохнацькому і його сторонникам. Він зазначив в доносі, що на бесідників вибрано звичайно сторонників „der russischen Partei“, яка „die besten Köpfe im Seminar zählte und ihre Reden zeichneten sich nun sämmtlich dadurch aus, dass sie das Glück des Landes unter der Herrschaft der alten russischen Fürsten priesen, die Epoche der polnischen Herrschaft als die unglücklichste schilderten, bis sie endlich auf das vorschriftsmässige Lob S-er Majestät übergingen, namentlich hielten auch der obengenannte Lowicki und Marcian Szaszkiewicz ihre Reden in der echt russischen Sprache.“⁵⁾

Колиж Шашкевич виступив против Осипа Лозинського, що під впливом пісень, виданих Вацлавом з Олеска і за радою Копітара почав афітувати за латинською азбукою, та коли руська трійця ужила в „Русалці Дністровій“ гражданки, то і се визискав

1) Литературный Сборникъ за рік 1885 стр. 26—7.

2) К. Студинський: „Польські конспірації серед руськ. питомців і духов. в літах 1834—46.“ стр. 8.

3) Литературный Сборникъ за рік 1885. стр. 26.

4) Порівнай „Вѣнокъ“ за рік 1847. стр. 1—32.

5) Тершаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 163.

Дмитро Мохнацький як доказ москвофільських стремлень Маркіяна і його товаришів, пишучи: Auch bemühte sich jene Partei zur Führung der Privatkorrespondenz ihrer Anhänger die russische von Peter dem Grossen erfundene Kurrentschrift einzuführen.¹⁾

Навіть „Читанка“ для дітей, яку М. Шашкевич в спілці з товаришами приготував до друку, вважав Мохнацький „ein im russischen Interesse abgefasstes Lehrbuch“.²⁾ Колиж кружок Маркіяна почав збирати матеріали до руського словаря, чим голов-но займався пит. Йосиф Скоморовський, то і сю обставину використав Мохнацький в цілі денунціяції, пишучи: Auch wurde zu jener Zeit im Seminar an der Verfassung eines russisch-ruthenischen Wörterbuches gearbeitet, zum Behufe der Nachweisung der Ähnlichkeit und geringen Unterschiedes zwischen der eigentlichen russischen und der ruthenischen Sprache.³⁾

Словом, в кождім почині Маркіяна і його кружка, за якими Дмитро Мохнацький немовби стежив, бачив він московську пропаганду. А треба признати, що праці Маркіяна і його товаришів була широка, обдумана і плянова. Однак на ній кружок Маркіяна не обмежив ся. Молоді реформатори духового життя Галичини забажали конче виступити на ширшу арену і задумали, з оминенем львівської цензури, видати збірку „Русалка Дністровая“. Завдяки Якову Головацькому вийшла вона в Будимі 1837 р. Заки однак обговоримо її появу, мусимо вперед занятиись особою руського цензора, дра Венедикта Левицького, з якого особою доля „Русалки“ сильно звязана.

V.

Дня 14 падолиста 1831 р. вніс Йосиф Левицький до львівського „Bücherrevisions-amt-y“ рукопись своєї граматики, пис. в німецькій мові з проською о визначенє цензора.⁴⁾

¹⁾ Там же. Т. III. стр. 162.

²⁾ Там же. Т. III. стр. 169.

³⁾ Там же. Т. III. стр. 163. Згаданий словар в V. томах переходив ся в рукописи в бібліотеці „Народного Дому“. Ч. 305. V—I. Є се словар русько-польський і не стоїть в ніякій звязи з великоруською мовою.

⁴⁾ Протоколи президії львівськ. губернії за рік 1831. Ч. 608. Дня 25 жовтня 1832. р. прислав Левицький ще „einen Nachtrag“ (доповненє) до своєї граматики (Там же ч. 9517) а небавом просив о приспішенє

Утертим звичаєм переслав губернiальний президент, бар. Кріґ рукопись до віденської „Polizeihofstelle“, де її віддано до цензури Копітарови. Однак рівночасно з рукописею вислав бар. Кріґ письмо, в яким домагав ся іменованя окремого руського цензора, бо наді́яв ся, що з появою в друку сеї граматики, видавничий рух між Русинами зможе ся, що явить ся цілий ряд проповідий, гомілій, моралі́зуючих опові́дань і т. п. Львівський „Bücherrevisionsamt“ заявив ся за вибором цензора з поміж трьох кандидатів: апеляційного канцеліста Льва Сосновського, учителя руської мови Василя Нероновича і львівського горожанина, Дениса Зубрицького. Барон Кріґ не згоджував ся на жадного з тих кандидатів і запропонував від себе двох людей: проф. польської мови і письменства на львівськiм університеті́ Нико́лу Миха́левича (родом Русина) і перекладчика руської мови при львівській губернії́, Івана Бортника. Спеціально промовляв бар. Кріґ за Михалевичом, чоловіком свідомим руської і церковно-славянської мови, який до того обняв би сей уряд без ремунерації „und bloss um Ehre willen.“¹⁾

Президент віденської „Polizeihofstelle“, гр. Седльницький запитав в грудні 1832 р. директора львівської поліції, Сахер Масоха о кваліфікацію всіх згаданих кандидатів. Сей зазначив, що з посеред пяти кандидатів чотирох не відповідає на се станови́ско задля підрядного станови́ска, яке вони займають в суспільности. Найвідповідні́шим був би Михалевич, з огляду на його визначне образо́ване і знанє літератури, але против него промовляють його домішні, розетроєні відносини та наклін до чарки. Сахер Масох радби, щоби на станови́ско цензора покликано одного з двох кандидатів-священиків: дра Венедикта Левицького, або проф. церк. історії, Онуфрія Кри́ницького.²⁾ Хоть відповідь Сяхер-Масоха наспіла до Відня вже в першій половині січня 1833 р., то однак справу іменованя цензора рішено доперва з нагоди рецензованя „Зорі“ Шашкевича.

Митрополит, Мих. Левицький, якого питано про опінію в справі кандидатів, заявив ся у своїй реляції про „Зорю“ за дром Вене-

цензурної апробати (Там же ч. 10.488), яке відслано до Відня. Дня 18. грудня 1832 р. дозволено друкувати граматику, причім віденська „Polizeihofstelle“ зазначила: „dass sich hochdieselbe hinsichtlich der zur Stelle eines Zensors für russinische Werke in Antrag gebrachten Individuen die h. Entscheidung noch vorbehalte“. (Там же ч. 11.076.)

²⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Архив Т. III. стр. 1—4.

³⁾ Там же Т. III. стр. 4—6.

диктом Левицьким на першій, а проф. біблійного студіюм, Яковом Геровським на другій місці.¹⁾ Вибір гр. Седльницького упав на першого кандидата і таким способом став сумної слави рецензент „Зорі“, др. Венедикт гербу Равич Левицький цензором для руських книжок.

Родився він дня 17 (29) марта 1783 року в селі Іванівці, стрийського округу, жидачівського деканату. В літах 1795—7 ходив він до шкіл нормальних в Стрию а в літах 1798—1802 до шкіл гімназіяльних у Львові, де також покінчив на львівській університеті філософію (нинішню VII. і VIII. класу) в роках 1803—4, почім вписався на правничий віділ і зложив іспити з предметів I. року (*ius naturae, civitatis et gentium universale ac criminale*). Студій правничих він не покінчив, бо дня 1. падолиста 1805 р. прийнято його до ц. к. конвікту у Відні як кандидата духовного стану, де він покінчив богословські студії з відзначенем. В останнім році богословських студій був він разом з Мартином Барвінським, пізнійшим крилошанином і генеральним вікарієм львівської капітули „*subpraefectus unius scholae studiorum gymnasii*.“

Висвячений, як целібс, оп. Ант. Ангелловичем в р. 1810., став Венедикт Левицький сотрудником архикатедральної церкви св. Юра у Львові і перебував на сій становищу від 17 падолиста 1810 року по день 6 січня 1815 р. Рівночасно сповняв він обовязки капеляна митр. Ангелловича аж по день його смерті (†16 серпня 1814 р.) Від дня 1 падолиста 1814 р. по день 6 січня 1815 р. був він провізоричним, а від 6-го січня 1815 р. по день 8 січня 1820 р. дійсним віцеректором львівської духовної семінарії. В тім самім часі (від 4 падолиста 1817 по день 29 вересня 1818 р. був він суплєнтом-професором моральної теології а декретом з дня 9 падолиста 1818 іменовано його дійсним професором сего предмету на львівській університеті, хоть доктором богословія став він дочерва при кінці 1822 року.²⁾ В р. 1818 іменовано його екзамінатором конкурсових іспитів (*ad beneficia curata*) всіх трьох обрядів: греко, римськo і вірменськo-католицького. Дня 1 падолиста 1820 р. установив його митр. Левицький

¹⁾ Гляди: „Матеріали“ ч. IV.

²⁾ Свідчить про се його докторськa диссертация, перехована в бібліотекі „Нар Дому“ в рукописи (ч. V. 21), якої заголовок: *Dissertatio inauguralis de summa Ethicae Christianae praestantia et de supremo ejusdem principio per Benedictum Lewicki, Profesorem Theologiae*

провізоричним ректором дух. семинарії. На сім становищу перебув Венедикт Левицький протягом півчетверта року, по день 14 січня 1824 року. В році 1825 став він совітником консисторії а дня 24 падолиста 1826 р. іменував його цісар почетом крилошанином львівської капітули. Кількома наворотами був він деканом львівського, богословського факультета (в роках 1829, 1831, 1836, 1839, 1843 і 1847). Від дня 29 падолиста 1829 р. по день 19 лютого 1830 р. був він іменованій губернією провізоричним директором богословського студіум. В р. 1830 був він ректором львівського університета. Цензором руських книжок іменовано його дня 6 вересня 1835 р. Від дня 12 лютого по день 26 мая 1836 р. був він візитатором львівської духовної семинарії а дня 26 мая 1836 року приняв він поновно уряд провізоричного ректора семинарії і держав його протягом 2 літ. Дня 4 цвітня 1838 р. став він також цензором для великоруських книжок.

В р. 1845 відвозив він учеників обох епархій, львівської і перемиської до Відня, щоби їх вислати до колегії місіонарів в Римі.¹⁾ Тоді старав ся він усильно, щоби воскресити „Barbarea“ (семинарію при церкві св. Варвари у Відні.²⁾ Коли в р. 1847 умер перемиський єпископ Снігурський, митр. Михайло Левицький вислав дня 24 грудня с. р. терно кандидатів між ними дра Венедикта Левицького на другім місці,³⁾ однак перемиським

morum in Caes. R(eg)ia Universitate Franciscea publ: ord: — ac Seminarii generalis prov. Rectorem elucubrata, post absoluta examina rigorisa — pro supremis in theologia honoribus consequendis. Leopoli die 20 Octobris 1822.

²⁾ Іван Головацький писав дня 7(19) X 1845 р. до брата Якова: „прибжав до Відня наш Цензор Моралиста Левицький (выпровожаючи наших 6 Русинків, з Львівск. и з Перемышк. на изпитаніе Гауитское в Римѣ...“ гляди лист. ч. 74.

³⁾ Зоря Галицкая за рік 1851, Nr. 43 стр. 354.

⁴⁾ Завдяки нашому бібліографови, Ів. Ем. Левицькому дістав я до рук копію кваліфікаційної табелі Венедикта Левицького, яку митрополит вислав до Відня. Вона звучить: Qualifikations-tabelle der Priester des gr. cath. Ritus, welche zur Bekleidung der vakanten bischöflichen Stelle in Przemyśl geeignet sind. Uniów, den 42 Dezember 1847 Mich. Lewicki. В пропозиції поставлено I. дра Григорія Яхимовича, II. др. Венедикта Левицького, III. дра Онуфрія Криницького, IV. дра Якова Геровського. Про Венедикта Левицького писав митрополит: Benedict Lewicki, Priester, Ehrendomherr und Konsistorialrath der Lemberger gr. kth. Erzdiözese, Doktor der Theologie, ord. öffentl. Lehrer der Moraltheologie an der Lemberger k. k. Universität, k. k. Rath.

Jahre des Alters: 64.

Jahre des Priesterthums 37.

єпископом став тоді Григорій Яхимович, пропонувавший на першій місці. В р. 1848 іменував його цїсар ц. к. радником а в р. 1848 вибрав його богословський факультет депутатом до краюого сойму. Дня 20 жовтня 1847 покликав його губернатор гр. Стадіон на члена Ради шкільної краюї під проводом Моша, яку однак в місяць пізнійше (дня 23 падолиста 1848 р.) розв'язано.

На візді „руських учених“ в р. 1848 вписав ся він до богословської секції і до секції для історії та географії. В богословській секції вибрано його до комісії для укладу богословських книжок. Тут заявив він готовість, викладати свої предмети в русь-

Spricht: deutsch, lateinisch, polnisch, ruthenisch.

Absolvirte Studien: Nach absolvirten Normal und Gymnasial-Schulen hat Benedict Lewicki die philosophischen Studien und neben bei Ius naturae... et Ius Criminale an der Lemberger Universität, die Studien der Theologie aber an der Wiener Universität, als Zögling des k. k. Stadtkonviktes, mit guten Fortgangsklassen frequentirt, sich dann in Lemberg strengen theologischen Prüfungen unterzogen und die theologische Doktorswürde erlangt. Verdienste: Benedict Lewicki wurde seit 1810 bis 1814 mit der Domvikarsstelle zum heil. Georg im Lemberg bekleidet, fungirte seit 1814 bis 1819 als Vice Rektor des Lemberger g. k. Seminariums, erhielt im Jahre 1819 die Lehrkanzel der Moral-Theologie und versieht dieselbe, wie auch das damit verbundene Amt Diözesan-Examinators für die in Galizien bestehenden drei katholischen Ritus, noch gegenwärtig. Gleichzeitig liess er sich seit August 1820 bis Januar 1824 als provisorischer Rektor des Seminariums und im Jahre 1825 als Konsistorialreferent verwenden. Er ist Senior der theologischen Fakultät, und hat auf hohe Veranlassung zu wiederholten Mahlen das Directoriat der theologischen Studien vertreten. Mehrmahlen wurde er zum Dekan der theologischen Fakultät gewählt, und hat auch fungirt als Rektor Magnificus der Lemberger k. k. Universität. Endlich wurde derselbe von der hohen Regierung zum Censor der russischen und der ruthenischen Schriften und Bücher für Galizien bestellt, und ist ohnelängst in Anbetracht seiner guten Verwendung mit dem Titel und Charakter eines k. k. Rathes ausgezeichnet worden.

Anmerkung: den Verdiensten des Ehrendomherrn Benedict Lewicki muss noch beigezählt werden: a) dass er sich bestrebe die geistlichen Kandidaten zum Studium der slavischen Kirchen- und der ruthenischen Volkssprache, deren Kenntniss den gr. kath. Seelsorgern unumgänglich nothwendig ist anzuleiten, dann b) dass er die biblische Geschichte zum Gebrauche der gr. kath. Volksschulen aus dem Deutschen in das Ruthenische übersetzte in Druck gegeben, und den Ertrag hievon für den Unterstützungsfond der gr. kth. Priesterwitwen und Waisen bestimmte, ferner c) sein goldenes Ehrendomherrnzeichen sammt Ketten dem Domkapitel geschenkte, endlich d) seine theologischen Bücher für die Bibliothek der Domkirche zum hl. Georg bestimmt habe.“

кій мові. Як прихильник церковно-славянської мови виступив він в її обороні на зїзді, та бажав ввести її до літератури. Був він також основателем галицько-руської Матиці¹⁾ і політичного товариства „Головная руская рада“ осн. в р. 1848. В найближшій році (1849) вислав його митрополит в своїм заступстві на собор австрійських єпископів, скликаний правительством²⁾ Собор закінчив ся дня 17 червня 1849 р.³⁾ Перемиську єпархію репрезентовав єп. Яхимович. Замітною є ся обставина, що Головна Руска рада вислала дня 30 цвітня 1849 р. петицію на собор в справі поліпшення бутя руського духовенства і церковної прислуги,⁴⁾ та що мабуть, наслідком сеї петиції, а може й промов одного з руських делегатів запади в сій справі прихильні рішення на соборі з візванєм до міністерства просьвіти, яке небавом запитало митрополита Мих. Левицького, „въ чемъ бы потребамъ руского духовенства помочи, и якими бы средствами тоежь духовенство во всѣмъ на равной стопѣ съ латинскимъ въ Галиціи поставити можно.“⁵⁾ Венедикт Левицький умер дня 2(14) січня 1851 року, проживши 68 лїт. Перед смертю змінив він о стїтьки своє завічанє, що бібліотеку записав не львівській капітулі, лише „Народному Домови“.⁶⁾

З нагоди його смерти видано: „Нѣсколка словъ печальныхъ“, пам'яті Всечеснѣйшаго, втораго Сичня 1851 гóда блаженнаго почившаго Господина Венедикта Левѣцкаго...“ вірш писаний страшною мовою (дві зворотки), в яких вихвалені „рѣвность къ благочестію, воздѣржность, доброта, любовь къ народу, кротость и щедрота“, які перетривають віки, перейдуть від „племєне на плємя“, а

1) Яковъ Головацкій: Историческій очеркъ основанія Галицко-русской Матиці. Львів 1850 стр. XXIII, XXXIV, LV, LX, CVI, и VIII в приложеніи.

2) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 35 стр. 208.

3) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 51.

4) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 35. стр. 208.

5) Зоря галицка за рік 1849 Nr. 56 стр. 333.

6) Вѣстникъ за рік 1852 Nr. 55. Бібліографію Венедикта Левицького уложили ми на основі бруліону його кваліфікаційні табелі, виготовленої ним самим з нагоди його пропозиції на єпископа в Перемишлї. Табеля страшно нечитка, так що з великим трудом можна її було відчитати. Завдячуємо її др. Л. Сьвятицькому, який дістав її від родини покійного на власність.

Свѣтлы твой дѣтели поздни вѣщи чтуще,
Благословяѣтъ любимый пѣпель твой плачуще...

Не менше тепло згадали про него сучасні періодичні видання, як „Зоря Галицка“ і віденський „Вѣстникъ“. Останний в дописи зі Львова з дня 4(16) січня помістив між иньшим сю панегіричну згадку:

„Жертву неумолимой смерти похоронили есмы днесъ въ сырую землю. Нашъ возлюбленный и вѣсми почитаемый крылошанинъ и професоръ нравоучительнаго богословія на здѣшномъ университетѣ, Венедиктъ Левицкій, Русинъ сердцемъ и душою, труждавшій ся болѣе 30 лѣтъ въ виноградѣ Христовомъ и народномъ, закончилъ сими днями праведную жизнь свою...“¹⁾ Ще теплійші згадки присвятила Венедиктови Левицькому „Зоря Галицка“, з нагоди його смерти,²⁾ похоронів³⁾ і заупокійного богослуження в церкві руської духовної семинарії, подаючи з останного приводу широку жителісь покійного, яку закінчила словами:

„Всегда имѣемо еще и днесъ предъ очима, якъ радостнымъ слезы умывали его поважное лице, когда видѣлъ успѣхъ въ народной словесности и стремленію, а хотя подъ тягаромъ своихъ трудовъ и старости часто болѣлъ, однако хотѣвши для св. Богословія въ народной мовѣ прислужити ся, працювалъ надъ богословескимъ нравоученіемъ въ рускомъ языцѣ; но смерть перетяла его найкраснѣйшіи труды, а родимцы заплакали болезненными слезами по такъ неоцѣненномъ мужу.“⁴⁾

1) Вѣстникъ за рік 1851 Nr. 5.

2) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 4.

3) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 6.

4) Зоря галицка за рік 1851 Nr. 43 стр. 354. Венедикта Левицького похоронено на городецькѣмъ кладовищі у Львові. На його могилі стоїть кам'яний пам'ятникъ в виді хреста, перевязаного лентою. Хрест уміщений на високімъ педесталі, на якимъ вирізана рельєфно чаша, а над нею уміщена написъ кирилицею: „Ту лежить тѣло Высокопреподобнаго крылошанина гр. кат. Метрополіи кѣръ Венедикта отъ Равичъ Левицкаго, Его Импер. Величества Совѣтника, Доктора и учителя св. Богословія при Всеучилищі въ Львовѣ и проч. Проживъ 68 лѣтъ — престаивъ ся року Божія 1851 дня 14 Януарія.“ Користаю з копії знятої Ів. Ем. Левицькимъ в р. 1893. Замітити мушу, що в р. 1833 зложено в честь Вен. Левицького вірш п. в. „Радость весни, **Г**ода **Г**го Высокоблагородію Господину Венедикту Левѣцкому, Капонику, Доктору С. Богословія, а Профессору Нравоученія въ Оунѣверситетѣ Лвигородскомъ во признаку приналежной чести и правдивой вдячности **В** Читателей Руского Языка зложена 1833“, — яка переходує ся в бібліотеці „Нар. Дому“, а яку передрукую на иньшій місці.

Та все те панетірики. Що Венедикт Левицький був Русиним, се сумнівови не підлежить, але ту рускість він розумів по своєму. Щоби він хотів писати „наравоученіє“ в народній, руській мові — сему нам вірити не хоче ся. Як сторонник церковно-славянщини він не міг погодити ся по кінець свого життя з стремлінням Шапкевича і його кружка, що ввели народну мову до галицько-руського письменства, а два його переклади біблійної історії свідчать нам найкраще, яку мову розумів він під „народною“. ¹⁾ Прегарну ілюстрацію до його поглядів взагалі подав нам Омелян Партицький, який в р. 1848 був з Венедиктом Левицьким, вуєм свого шурина Дзеровича, в театрі ір. Скарбка.

Відограно тоді, читаємо в згадці Партицького, якусь народну штуку, що не подобала ся Левицькому. Він заявив кілька разів своє невдоволенє, що „простих хлопів“ виводять публично на сцену. З сего титулу, що Левицький був цензором, мав він безплатну льожу в театрі, саме в сусідстві льожі губернатора. Негодоване Левицького на те, що „простих хлопів“ виводять на сцену, пише Партицький, дає нам можливість, пізнати його задушевні гадки. Вихований серед польських кругів а до того шляхтич з роду, він зріс ся душею і тілом з аристократичними поглядами, ідучи в сліди свого іменника, також аристократа, тодішного митрополита, Мих.

¹⁾ Один з сих перекладів, виданий в р. 1844 в Перемишлі, оцінив дуже влучно Йос. Левицький в *Jordan's „Jahrbücher für slav. Literatur“* в статії „Russinische Literatur in Galizien“ (стр. 224—9) в якій виказав цілий ряд церковно-славянських, воликоруських, або польських форм та слів, почім додав: *Mit einem Worte, dieses Büchlein liefert uns ein Muster der babilonischen Vermischung moskovitischer, polnischer, kirchen-slavischer und kleinrussischer Sprachelemente, und einen Beweis, dass der Herr Übersetzer noch lange Zeit braucht, um den Geist, der gallizisch-russischen Mundart zu ergründen und für das Landvolk ein nützliches Unterrichtsbüchlein liefern zu können.*“ (стр. 226.) Додам ще, що в иньшій статії, посудив Йосиф Левицький Венедикта Левицького о літературну крадіж. Він твердив, що наведену біблійну історію переклав крил. Іван Лаврівський з німецького підручника *Stap'ta* і передав її до цензури, але святоюрські критики (Вен. Левицький) її не пустили, однак переписали. „umstalteten sie nach dem Moskovitischen und gaben sie auf eigene Rechnung heraus, „почім раісітали 600 екз. по парохіяльних церквах, хоть її загально признано невдачною... Welche einen Charakter muss der Herausgeber (Вен. Левицький) und die unbedeutenden Prälaten von St. Georg besitzen?“ *Jordan „Jahrb. für sl. Lit.“* 1846 стр. 184 в статії „Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel: Schicksal der gallizisch-russischen Sprache und Literatur.“

Левицького. Ще в р. 1848, в передодні конституції добачив Венедикт Левицький в хлопі щось згiрдногo.¹⁾

А можна уявити собі, які були його погляди чотирнацять літ раніше, в хвилі коли молоді питомці львівської духовної семінарії клали перші основи під відроджене руського письменства в Галичині. Як самі „хлопи“, так не могли йому подобати ся „хлопська“ мова, „хлопські“ міркованя про попа, „хлопські“ пісні та оповідання про „хлопського“ гетьмана, що стільки клопотів припорив польському рядови і польській шляхті.

Та не лише аристократизм Левицького був причиною його ворожих виступів супротив діяльності Маркіанового кружка. Були ще й інші причини. Передовсім пам'ятати треба, що Венедикт Левицький був в літах 1836—8 провізоричним ректором духовної семінарії, в хвилях, коли тут на добре загноїдилася польська конспіраційна пропаганда, яку митроп. Левицький безуспішно старав ся здавити забороною питомцям читати які небудь книжки.²⁾ Річ ясна, що Венедиктови Левицькому муїло, як ректорови, залежати на тім, щоби удержати в силі заряджене митрополита і тому старав ся він здавити всяку духову акцію, хотьби она не стояла в ніякій звязи з польськими конспіраціями. Сим можна собі хоть в часті вяснити його вороже становиско супротив „Русалки Дністрової“.

Не треба рівнож забувати й на се, що хоть Венедикт Левицький поверх трицять літ займав університетську катедру, то однак ніякої наукової, творчої праці після себе не лишив. З виїмкою дрібної польської розвідки про напись на дзвоні св. Юра у Львові, яка викликала полемічні замітки ігумен. Компанєвича і репліку Венедикта Левицького,³⁾ крім двох перекладів біблійної історії старого і нового завіта з німецької мови⁴⁾ та маловартного

¹⁾ Зоря за рік 1887 Nr. 21 і 22.

²⁾ Гляди мою студію „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства“ стр. 23—4 Заборону читати книжки в духовній семінарії видав митр. Левицький в марті 1837 р.

³⁾ „O napisie ruskim na dzwonie św. Jura we Lwowie „Czasopismo naukowe, od zakładu narodowego im. Ossolińskich wydawane... Lwów 1831. Против сеї статийки написав Варлаам Компанєвич „Uwagi spostrzeżenia nad rozumowaniem I. X. Bened. Lewickiego o dzwonie Sto-jurskim. Z odpowiedzią X. Ben. Lewickiego (Czasopismo naukowe im. zakł. Ossolińskich Lwów 1834 zeszyt I. str. 41—8, zeszyt II. str. 126—36, zeszyt III. str. 241—4). Відповідь Левицького поміщена зараз після статії Компанєвича (zeszyt III. str. 445—7).

⁴⁾ Обох перекладів уживано в гімназіях. Перед смертю передав Вен. Левицький весь наклад біблії на власність „Матиці“ з бажанєм, щоби

огляду галицьких і львівських єпископів, міщеного в латинській мові по шематизмах львівської єпархії,¹⁾ Венедикт Левицький нічого більше друком не видав. Найвартнішою, хоть далекою від наукової стійності є його рукопись, що містить в собі життєписи ректорів львівського університета, викінчена Вен. Левицьким дня 29 серпня 1831 р. н. з. „Series Rectorum cum notitiis quibusdam biographicis“.²⁾ На тім кінчить ся ціла його літературна спадщина, дуже далека від творчої праці. І чи можна дивувати ся, що чоловік, який на становищу професора університета так малу відчував потребу духової праці, дав себе ужити на те, щоби давити всякий прояв свободнійшої гадки, поетичного полету та наукових стремлень руської молодіжи? Був се чоловік вузкоглядний а як професор університета оставив після себе память марної сили. Не дармо писав Як. Головацький про Вен. Левицького в своїх „Zustände der Russinen“: „dass der schöne Geistliche (Мих. Левицький) auch Bischof werden kann und dass man auch aus Gnade des grossmüthigen Rivals Professor der Moralthologie werden kann....“³⁾.

Треба в кінці ще й тямити на те, що цензурні норми, видані в р. 1810, яких кождий цензор мусів придержувати ся по рік 1848, аж до хвилі розв'язання „Bücherrevisionsamt-y“, давали рівнож нагоду до довільної інтерпретації. Найбільшою ще свободою користували ся наукові, оригінальні праці, які після цензур-

з грошей, які вилитуть з розпродажи, утворити фонд на видавництво богословських книжок: Зоря за рік 1887 Nr. 22.

¹⁾ Заголовок його: Die origine sedis Episcopalis ritus graeci primum Haliciensis, deinde Leopoliensis et de Praesulibus huius sedis. Статийку сю печатано в шематизмі по рік 1856, почім додав до неї замітки Ант. Петрушевич і в сїм новім виді находимо її в шематизмах львівської єпархії з літ 1857—82. (Ив. Ем. Левицький: Библиография I. Nr. 1049). Додати би ще, що спис єпископів, друкований в перемиськім шематизмі уложили були зразу крилошанини: Іван Могильницький та Іван Лаврівський, причім опирали ся на творах Несецького, Стебельського і Каменського та дали річ мало критичну. До сего трактату подав Вен. Левицький деякі зміни, які раз, чи двічі в шематизмі видруковано, а опісля повернено до давнього. (Вістникъ за рік 1858 Nr. 23).

²⁾ Переховує ся вона в оригіналі, писанім рукою Вен. Левицького, в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові. До рукописи долучене письмо ректора університета Кравца з дня 29 серпня 1831 р., в яким останній дякував авторови за труд, повідомляв, що рукопись, імовірно переписану на чисто, збереже в архіві університета, та просив о продовжуванє початого діла.

³⁾ Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ з р. 1846 стр. 370.

них норм, лише задля дуже важких причин могли улячи заборони. Однак, як побачимо, і тут не обійшлося без самоволі цензорів. Острійше поводитися цензура з науковими компіляціями, що не приносили нічого нового і обмежувалися на повторюванню давніх звісних тез і поглядів. Такі твори засуджувалися з гори, на основі цензурних норм, на заборону. Строгому цензурному наглядові піддано брошури, писемства для молодіжі і народу та взагалі всяку белетристику. Цензор мусів вважати на те, чи не входять вони в колізію з вірою, моральністю, поважанем і привязанем до пануючого дому і з сучасною формою правління. Цензор мав право заборонювати писемства, яких ціллю було піддержуване змісловости, підкопуване християнської, а спеціально католицької віри і моральности, ширене забобонів, проповідане соцініанізму, деїзму та матеріалізму і т. п. Безстороннім судією в таких разях міг бути лише чоловік високої інтелігенції, а такою прикметою не всі австрійські цензори визначувалися. Впрочім не всі книжки, чи рукописи користувалися однаковими правами в разі апробати. Книжки, означені цензурною нотою „*admittitur*“, можна було продавати публічно і оповіщувати в часописах. Нота „*transeat*“ дозволяла на продаж книжки, але заборонювала містити про неї комунікати по часописах. Ноту „*erga schedam*“ одержували книжки присвячені купцям (*den Geschäftsmännern*) і людям, що займаються наукою. Їх можна було читати за спеціальними реверсами, які видавала віденська „*Polizeihofstelle*“. Заборону книжок, що підкопували державу, віру, або моральність, означувало нотою „*damnatur*“. Такі писемства можна було читати рівнож за дозволом віденської „*Polizeihofstelle*“, яка ще квартал подавала цісареві списки осіб, що дозвіл одержали і списки кондемпнованих книжок та писемств. Професори та учені мали право користуватися такими книжками, оскільки вони стояли в звязі з їх фахом, однак рівнож за дозволом згаданої влади. Крім наведених нот додано ще для рукописей ноту „*toleratur*“. Рукопис з такою нотою можна було друкувати і містити в каталогах, однак не вільно було її оповіщати в часописах. Розходилося тут головне о краєві писемства, які могла читати образована публіка, а які не надавалися до читання серед необразованих людей, або о політичні писемства „*von deren weiteren Verbreitung die Staatsverwaltung keine Notiz nehmen will*“.¹⁾

Оскільки давав собі Венедикт Левинський раду з цензурними

¹⁾ Гляди: „Матеріали“ ч. I.

нормами — се побачимо з сих нечисленних цензурних оречень, які після него лишили ся. З гори однак зазначуємо, що образ його діяльності, як руського цензора не ослабить ані трохи сеї сумної силъетки, яку ми подали в сій главі. Ні як професор університета, ні як цензор він після себе доброї слави не оставив. Лише як чоловік мав він бути дуже людяним.¹⁾ Називано його моралістом, імовірно тому, що був професором моральної теології, або „Беньом“²⁾ (здрібніле імя від Венедикт).

V.

Які книжки цензуrowав др. Венедикт Левицький від вересня 1835 р. по кінець 1837 р. — ми на певно не знаємо. Протоколи львівської губернії дають нам в сім напрямі дуже скупі вістки. Міг отже рецензувати Вен. Левицький неодадні переклади австрійського гимну пера Семана і Йос. Левицького, які в сім часі явили ся друком, а по при них віршовані некрольоги в пам'яті Мих. бар. Гарасевича, панеґіричні вірші в честь митр. Левицького і еп. В. Поповича та Снігурського, видані у Львові, або Перемишлі, букварі, а вкінці богослужебні книги, про які подавала з окрема свою опінію консисторія, почім відсилено їх до апробати віденській Polizeihofstelle.³⁾ Важнішими брошурами, які міг ре-

¹⁾ Зоря за рік 1887 Nr. 21 і 22 (згадка Партицького). Свідчили би також про се два рукописні, віршовані панеґірики питомців латинського обряду, що переходять ся в бібліотечі „Нар. Дому“. Заголовки їх: „Jasnie Wielmożnemu y Najprzewielebniejszemu I. X. Benedyktowi Lewickiemu, Kanonikowi obrzadku grecko-katoickiego przy Archikatedrze Lwowskiej, Doktorowi SS. Theologii, Professorowi Theologii Moralnej w Wszechnicy Lwowskiej etc. Wieniec życzeń ofiarowany od wdzięcznych Jego uczniów oraz Alumnów Seminarium generalnego w Roku 1828“ і „Carmen, quod Illustrissimo, Reverendissimo ac Clarissimo Domino Domino Benedicto Lewicki, Canonico r. g. c. S. S. Theologiae Doctori, C. R. Franciscae Universitatis Leopoliensis p. t. Rectori Magnifico, in eadem Universitate Theologiae Moralis Professori publico ordinario et. caet. Inguente favste fortunatque Novi Anni Festivitate puro pioque ex sensu dicant alumni ritus latini tertii anni theologi. Понизше дописка рукою Вен. Левицького: „Praes. 13. Januarii 830.“

²⁾ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850—62 стр. 6.

³⁾ Порівняй: Протоколи президії льв. губернії з р. 1837 Nr. 4957 і 6683. Віденська „Polizeihofstelle“ дозволила тоді на передрук ноцаївського „Служебника“ вид. в р. 1791.

цензувати Вен. Левицький були статійки про азбучний спір, отже: „Azbuка і abecadło“ Маркіяна Шашкевича та відповіді Осипа Лозинського, з яких дещо не удостоїло ся апробати.¹⁾ Були сенсовби передвістники „Русалки Дністрової“, що робили великевразжінє та розруховали приспану руську суспільність. Але без сумніву найважнішою для нашого духового відродження книжкою, яка попала під цензорський оловець Вен. Левицького, була „Русалка Дністровая“, видана в Будимі в р. 1837.

Є річню цілком певною, що „руська трійця“ хотіла оминуту, по сумнім досвіді з „Зорею“, львівську цензуру і тому звернула ся за друком „Русалки“ на Угорщину. Яков Головацький, що вів протягом 1835 і 6. р. кореспонденцію з студентом, Георгієм Петровичем, — переслав рукопис „Русалки“ на його руки перед днем 4 вересня 1836 р. Цензор Надь (Nagy) апробував її в місяць пізнійше (перед 6 жовтня 1836 р.) а в грудні сегож таки року „Русалка“ вийшла в друку. Гроші за друк післав Головацький доперва в січні та лютім 1837 р. і мабуть, тому вислано цілий наклад з Пешту до Львова доперва в цвітні 1837 р.²⁾ Кошти видання покрив меценат галицько-руського відродження, Никола Верещинський.³⁾ Пятнайцять „посагових“ голяндських дукатів, по-

¹⁾ Дуже інтересні вістки і матеріали на тему азбучної війни подав др. Осип Маковей в студії „Три галицькі граматики“ стр. 31—44 і 77—93.

²⁾ Гляди: Лист Nr. 1, де поданий зміст листів від Славян, пис. до Якова Головацького в літах 1835—7 стр. 1—2.

³⁾ Никола Верещинський родив ся в Ходорові 1793. Отець його, Михайл був тамошнім парохом. Мати його, Марія була з роду Федоровичів. Гімназіяльні школи і філософію (7—8 кл.) кінчив він у Львові, а богословські студії у Відні, де товаришував з пізнішим, львівським митр. Яхимовичем і з холмським еп. Тарашковичем. Висвятившись безження в р. 1816, він сповняв обовязки учителя релігії в Сучаві на Буковині протягом 8 літ, потім став директором головної школи в Коломиї і перебув на сім становищу повних 32 роки. Тут виховав він кілька поколінь, звідси заохочував він підвластних учителів, як прим. Ількевича, до збирання етнографічних матеріалів, які опісля видав своїм коштом. Його щедрої руки не бракло ніколи там, де сего руська справа домагала ся. Вже на становиску директора почав він збирати свої проповіді, проголошені ним на Буковині і Покутю в різних часах, які вийшли в двох томах, в р. 1877 і 1879. За заслуги на полі педагогічним одержав він від цісаря золотий хрест заслуги. За працю та щедрість на літературнім полі імя його остане на все в великім пошанованю серед других письменників доби нашого відродження. В р. 1848 став він предсідателем „Рускої Рады“ в Коломиї. Був він також основателем „Рускої Матиці“. Дня 27 листопада 1848 р. устроїло місто Коломия своєму старості Вахові і діяльним прези-

жичених у сьвящ. Івана Авдиковського, які не доставали до по-
криття коштів, додав Маркіян Шашкевич.

Дев'ятьсот екземплярів „Русалки“ задержано у Відні, а та-
мошня „Polizeihofstelle“ зажадала від львівської цензури близ-
ших пояснень і цензорського ореченя. В сей спосіб дістала ся
„Русалка“ в руки руського цензора, Венедикта Левицького.

Неприхильне цензорське ореченє Вен. Левицького, відслане
з Відня до львівської губернії, вишкартоване з її архіва, пропало,
як здаєсь, безповоротно. Остала лише додаткова опінія Копітара,
яка дає нам деякі, дуже цікаві вістки про ореченє руського цен-
зора. З неї дізнаємось, що Вен. Левицький скондемував „Русал-
ку“ нотою „damnatur“, однак се не пересвідчило Копітара, і він
означив її нотою „transeat“. Спеціально не подобала ся Венеди-
ктові Левицькому Шашкевича наслідованє сербської, народної пісні,
поміщене в „Русалці“ на стр. 106, яке звучить :

Ой дівчино, ой Милена!
Сідай мені край коліна;
Най ся люди не дивують,
І ми знаєм, де цілують:
Межи очи удовиці
А дівчата межи циці.

Імовірно, добачував Венедикт Левицький в сім наслідованю про-
мах против моральности, коли Копітар мусів зазначувати, що се
сербський жарт досить лихо наслідований (ein serbischer Scherz
schlecht genug nachgeahmt)“ в яким місто: „най ся люди не ди-
вують“, повинно бути після оригіналу: ми також не дикі люди
(„sind wir auch nicht wilde Männer.“)

Другий такий промах доглянув Венедикт Левицький в на-
родній пісні (стр. 32), яка розказує, що синова руського сьвяще-

дентам „Рускои Рады“, Верещинському та Дрималикові похід з 80 фа-
клями. (Зоря Галицька Львів 1848 ч. 32 стр. 134). Він умер дня 5
падолиста 1882 р. в Чернівцях, де прожив останніх кілька літ. При сконі
числив він літ 89. Найточніші вістки з його жита поміщені в передмові
до I. тому його „Проповідей церковных“ Коломия 1877. Гляди також
напасти на Верещинського в „Gazet-i Narodow-ij“ за рік 1848
№. 70 стр. 296 і №. 99 стр. 472. і в „Oziennik-y Narodow-ij“
за рік 1848 №. 74 стр. 307. Крім сего порівнай: „Проломъ“ Львів
1882 №. 18. „Русская Рада“ Коломия 1882 №. 19. Згадки про його
проповіді поміщені в „Слов-і за рік 1877 ч. 92 і за рік 1879 ч. 37.)
Вістки сї завдячую д. Ів. Ем. Левицькому.

ника, Текля убила свого мужа-нелюба Андруся. За кару закопують її живцем в могилу. Однак вона не хоче лячи в одній могилі з мужем:

Привели Теклю над Андрусеvu ямку:
Я Андруся не любила, з Андрусем не ляжу,
Привели Теклю над Івасеву ямку:
Я Івася полюбила і з Івасем ляжу

Однак і тут станув Копітар в обороні видавців „Русалки“, замічаючи, що „am Volkslied ist noch weniger zu tadeln, da es offenbar ein altes factum leidlich besingt. Selbst heute noch konnte einem Popen dasselbe geschehen.“¹⁾

Яка велика ріжниця в поглядах! Се, що в очах „мораліста“ кодировало з цензурними нормами про підкопуване моральности, Копітар вважав чимсь звичайним, природним, далеким від всякого згіршення. Те, що „мораліст“ міг класти на рахунок морального зісцутя видавців „Русалки“, розумний чоловік, Копітар вважав або жартом, або давним фактом, переказаним зі співчутем народною піснню.

Окрім сих двох пісень не подобало ся Венедиктови Левицьтову Левицькому ще багато иньших уступів „Русалки“, які він попідчеркував червоним чорнилом, але причин негодовання руського цензора Копітар відгадати не умів, тому зазначив виразно, що всі підчеркнені уступи не стоять в ніякій звязи ані з цензурними правилами, ані з цензурною мудростію і що на сю тему міг би кождий класти довільні здогади. Одно певне, писав Копітар, що видавці обстоюють за літературою своєї рідної мови „und dieser Punkt überschreitet nicht die Grenze des erlaubten Redens“. Се одно головно, по гадці Копітара, могло дати привід до заборони „Русалки“. Щоби тим сильніше зазначити своє становище, Копітар покликав ся на свою рецензію сербського „Лѣтописе-у“ і в сей спосіб повів паралелю поміж працею видавців „Русалки“ і акцією Сербя Вука Караджіча, що вводив до сербського письменства народну мову і мусів вести боротьбу против зсербізованої церковно-славянщини, якої боронив митр. Стратимирович. Проява серед руського і сербського письменства була майже-

¹⁾ Можна на певно твердити, що оба наведені твори не були поміщені в рукописи „Зоря“ Шашкевича, бо в противній разі бувби Вен. Левицький осудив їх в своїй цензорській статії про „Зорю“, а видавці „Русалки“ булиби їх на певно пропустили, як се вчинили хочби з піснями і статією про Хмельницького.

ідентична. І тут і там боронили ся против народної мови в літературі високі духовні власти. А знав Копітар і оцінював знаменито сторонників церковно-славянщини, коли називав їх „eine lichtfeindliche Parthey“, яка тільки на те жде, „bis der russische Messias kommt“. ¹⁾ Принайменше у нас опинили ся майже всі сторонники церковно-славянщини в ворожій народовій таборі.

Без сумніву мусіли ще Венедиктови Левицькому неподобати ся в „Русалці“ крім змісту і народної мови, також поганські імена видавців, фонетична правопись і гражданка. ²⁾ Була се перша руська публікація, що явила ся в австрійській державі гражданськими черенками, непризнаними через довгі літа руською духовною властю в Галичині, що мостила дорогу для фонетичної правописи, яку ще й по нині дехто вважає ворожою церкві.

Мимо влучних заміток Копітара, може для обереження поваги руського цензора, за яким стояв митрополит, може й тому, що видавцями „Русалки“ були питомці духовної семінарії, які без дозволу своєї власти і відомости свого ректора, Венедикта Левицького, взяли ся за літературну працю, заборонену вже з приводу „Зорі“ та хотіли оминати краєву цензуру, а чи не найбільше вкінці тому, що галицькі власти мали тоді чимало клопоту з польськими конспіраціями серед руських питомців, а не хотіли придбувати собі нового клопоту з новим руським духом — „Русалку“ заборонено а видавців їх потягнуто до одвічальности.

Переслуховав „руську трійцю“ ректор Венедикт Левицький. Перший з переслуханих Маріян Шашкевич, вповні свідомий своєї роботи, заявив, що збирав пісні, писав поезії та прозові оповідання, бо хотів покласти підвалини під розвій народної мови та літератури. Повело його до сеї праці пересвідчене, що руська мова ріжнить ся дуже значно від церковно-славянської і великоруської. Він наміряв в будуччині видавати письмо духовного змісту і тому причинив ся до видання „Русалки“ 15 дукатами, щоби засягнути опінії публіки, як вона буде дивити ся на його спосіб писання, а сею опінією міг би він покористувати ся в дальших виданнях. Не думав він оминати львівської цензури, бо був пересвідчений, що в цілій Австрії обовязують однакові цензурні норми, а видруковано „Русалку“ в Будимі, бо там перебував Головацький в р. 1835 на студіях і тоді (?) передав рукопись тамошній цензурі. До „Русалки“

¹⁾ Тершаковець: „Укр.-русск. Архив“ Т. III. стр. 114—116.

²⁾ Порівняй: Ив. Ем. Левицкий: Библиография I. № 169, де зібрані всілякі гадки і здогади на тему заборони „Русалки“.

вийшли лише ті з його творів, які від него перед п'яти роками одержав Головацький.

Другий з переслухованих, Іван Вагилевич заявив, що в „Русалці“ уміщено против його волі і заборони єї поезії, які він в р. 1834 передав Шашкевичеві до друку в „Зорі“.¹⁾ Надармо ждав він від Головацького звороту своїх творів, які він сам вважав недозрілими та необдуманими. На питанс Венедикта Левицького про його зносини з Москвою, відповів Вагилевич, що кореспондував з проф. Погодінем, якого пізнав в одній з львівських бібліотек, але виключно в літературних справах. На доказ сего предложив він в оригіналі і в відписі латинськими буквами два листи Погодіна.

З огляду, що Шашкевичеві і Вагилевичеві грозила есклужія з духовної семинарії (Шашкевич кінчив тоді IV. рік), цілу відвічальність за „Русалку“ приняв на себе Яков Головацький, що був тоді на екстернії,²⁾ на другім році. Він зазначив при переслуханю, що дав рукопись до цензури в Будимі ще в р. 1835, коли був там на першім році філософії і духовній власті не підлягав, що „Русалка“ вийшла в р. 1836 і що лише книгар подав на заголовку 1837 рік, бо книгарі звикли, коли книжка явить ся при кінци року, класти на заголовній карті число найблизшого року.³⁾

Протокол переслухання видавців „Русалки“ вислав митрополит, Мих. Левицький до президії губернії дня 8 липня 1837 р.⁴⁾ Шашкевичеві і Вагилевичеві грозило виключенє з духовної семинарії і митрополит запитував перед феріями президію губернії дня 27 липня, „ob sie aus dem Seminarium freigelassen werden können“⁵⁾ „?“. Справа скінчила ся корисно, бо Шашкевич і Головацький одержали лише einen eingreifenden Verweis.⁶⁾ Віденська „Polizeihofstelle“ веліла собі переслати всі акти, що вязали ся з сего справою і під впливом оцінї Конітара про „Русалку“ рішенє президії губернії потвердила.⁷⁾

¹⁾ З сего можна би вносити, що твори Вагилевича „Дулині і калина“, „Мадєй“ та „Передговор к народним руским пісням“, які вийшли в „Русалці Дибєстров-її“, містили ся також в рукописи „Зорі“.

²⁾ Літературний збірник за рік 1885. Виш. I. стр. 33.

³⁾ Порівнай „Зоря“ за рік 1885. Nr. 1. де поміщені „Протоколи списанї зь Марк. Шашкевичомъ, Ів. Вагилевичомъ и Яковомъ Головацькимъ“.

⁴⁾ Протоколи президії львівськ. губернії з р. 1837 Nr. 5197.

⁵⁾ Протоколи презид. льв. губерні. Nr. 5835.

⁶⁾ Протоколи презид. льв. губ. з р. 1837 Nr. 5858.

⁷⁾ Протоколи презид. льв. губ. з р. 1837 Nr. 8565 і 8972. Порівнай: Тершаковецький „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 112—114.

З окрема запитала „Polizeihofstelle“ пенсійську цензуру о реляцію в справі „Русалки“ і приятель тамошнього цензора студент Петрович надіяв ся, що „Русалка“ одержить апробату та що видавці будуть триюфувати,¹⁾ однак сі надії не сповнили ся. Виравді на Угорщині відно було її публично продавати,²⁾ але на Галицьку Русь вона доступу не мала. Здійснили ся слова цензора Над-я: *supressio, nihil quam supressio! Sie wollen keine tu-thenische Literatur aufkommen lassen.*³⁾

Ще в р. 1845 зачитувала президія губернії, що зробити з екземплярами „Русалки“ і подала від себе незвісний нам проєкт, який віденська „Polizeihofstelle“ приняла до відомости.⁴⁾

Конець кінцем, головно завдяки Венедиктові Левицькому, „Русалка-Дністровая“ не сповнила сеї цілі, яку їй призначили видавці. Не довело ся руському народови в Галичині через „Русалку“ збратати ся, на взір других Славян, з „повним, ясним сонцем.“ Галицькій Руси прийшло ся далше „на долині, в густій студенній мраці гнїти.“⁵⁾ Між видавцями настало розчаруванє, завододїла безнадійність, бо розбили ся їх мрії на відродженє народного письменства в Галичині.⁶⁾

Хоть Венедикт Левицький виявив в оїнії про „Русалку“ стїльки ігноранції та ретроградности, які напятаував Копїтар в своєм ореченю, мимо сего стрїнуло його небавом нове відзначенє. Він став цензором великоруських книжок, а що се іменованє має свою історію, тому її в короткі розкажемо.

В серпні 1837 р. передав йому львівський „Bücherrevisionsamt“ до цензури три великоруські книжки:

- 1) „Русскіе въ своихъ пословицахъ“;
- 2) „Димитрій Самозванецъ, трагедія въ V. дѣйствіяхъ“;
- 3) „Исторія въ лицахъ о Дим. Самозванцѣ.“

Левицький найшов в них виравді деякі „bedenkliche Stellen“, але не стїльки задля них, скїльки з обережности звернув ся він до президії губернії з питанєм, що має з ними робити. З огляду, що Левицький був іменований цензором лише для руських книжок, президія губернії запитала заряд „Bücherrevisions-amt-y“, на

¹⁾ Гляди: лист 5 стр. 10.

²⁾ Гляди: лист 4. 10.

³⁾ Гляди: лист 4 стр. 7.

⁴⁾ Протоколи презид. л-в. губер. з р. 1845. №. 4353 і 6786. Гляди також Тершаковець ор. сіт. стр. 114.

⁵⁾ „Русалка-Дністровая“ (переділіве стр. 41).

⁶⁾ Литературний Сборникъ за рік 1885. Вып. I. стр. 33.

якій основі поручено йому цензуру великоруських творів. „Bücher-revisionsamt“ виправдував ся, що руську мову вважав ідентичною з великоруською і що лише тому передав наведені книжки Венедиктови Левицькому, однак президія губернії була в сїм напрямі иньшої гадки і тому віднесла ся до „Polizeihofstelle“ у Відні з проською о інформації та з застереженням, що аж до дальшого зарядження з Відня Венедикт Левицький не дістане до рук московських книжок.¹⁾

Віденська „Polizeihofstelle“ спитала о гадку Конітара, який відповів отсим письмом:

„Abverlangte Äusserung ad Nr. ¹¹/₁₈₃₈ der K. A. Zuschrift vom 10. Jänn. 1838.

1) die P. N. russischen Bücher sind beifolgend erledigt.

2) da der neu zu bestellende ruthenische Censor ohnediess ein Geistlicher seyn wird, so wird er allerdings auch für das Russische zureichend seyn, indem er das Letztere sowohl aus Büchern, als aus Grammatiken gewöhnlich besser kennt, als das Ruthenische, das sich erst jetzt, als Sprache und Mundart der Kleinrussen (10—12 Millionen) zu eigener Literatur zu erheben anfängt.

Kurz, ein Lemberger Theolog graeci ritus versteht das Russische so, wie ein Venetianer das Toskanische seiner Muttersprache, die ruthenische kennt er bisher in der Regel nur praktisch, wie z. B. der Wiener sein Wienerisch deutsch.

Die grössere Schwierigkeit wird darin bestehen, einen Ruthenier zu finden, der ungeachtet der oberflächlichen durch keine volle und aufrichtige Rechtsgleichheit genährten, und im russischen Antheil hinlänglich entamirten Union, nicht im Herzen selbst mehr Russe als Österreicher wäre, und dem daher die Russomanie eben so natürlich und in der Ordnung scheinen wird, wie dem raisischen Censor in Ofen. [2] Es versteht sich jedoch, dass er auch kein befangener Polenfreund seyn müsste, der alles den Polen Missfällige abhielte. Er müsste ein deutschgebildeter Mann seyn, der in allen billigen Sachen den Rutheniern und ihrer beginnend(en) Literatur Wohlwollen und Recht erzeigte. Ich habe schon früher einmal be-

¹⁾ Протоколи презид. львівськ. губернії з р. 1837. Nr. 6469, 6961, 8738 і Архів мініст. внутр. справ у Відні fasc. 1452, де переходу ся письмо презид. львівської губернії Nr. 8738 з дня 15. XII. 1837 р., якого зміст ми передали.

merkt, dass die kleinrussische Literatur ein riesenhafter Rival den Petersburger werden dürfte. Man könnte den hier gebildeten Premysler Bischof v. Snigurski darüber befragen, ob z. B. sein Pfarrer Łozyński, oder wer sonst sich dazu eignete. Wien d. 14-ten Jan. 1838. Censor Kopitar.¹⁾

В актах віденської „Polizeihofstelle“ нема ніякого сліду, щоби, по вказівкам Копітара, запитувано єп. Снігурського про відповідного на сей уряд кандидата. Дня 7. лютого 1838 р. розширено Венедиктови Левицькому цензорські права також на великоруські книжки, хоть Копітар недвозначно против його особи застерігав ся. Видно, що віденським властям не по нутру було прихильне становиско, яке й сим разом заняв Копітар супротив руського письменства в Галичині. А може не вважали вони відповідним, застановляти ся над сею справою, та іменували цензором чоловіка, який мав вже нагоду виказати свою тяжку руку та до смішности доведену обережність.

„Bedenkliche Stellen“, які найшов Вен. Левицький в згаданих трьох, великоруських книжках, мусіли бути дуже благі, коли гр. Седльницький велів їх апробувати, що президія львівської губернії вчинила.²⁾

Цілком инакша доля стрінула небавом з рук Венедикта Левицького граматику Йосифа Лозинського.

Як ми вже висше згадали, рукопись її була вже в р. 1833 в рецензії Копітара, який апробував її до друку. Дозволом печатання автор тоді не покориствував ся, мабуть тому, щоби її по вказівкам Копітара переробити. В сій новій редакції він її до львівської цензури дня 2. падолиста 1837 р., а хоть в просьбі зазначив, що її вже в р. 1833 апробовано, мимо сего Вен. Левицький відмовив перерібці апробати з допискою: „Non admittitur ad impr. 23/6 838“.

Здогад дра Осипа Маковея, що граматика Лозинського лише тому не подобала ся Вен. Левицькому, бо се була граматика живої, руської мови, в якій автор зірвав з традиціями церковщини,³⁾ в повній потверджує цензурне ореченє Венедикта Левицького, яке зберегло ся в копії в бібліотекі „Народного Дому“.

Граматика Лозинського була писана польською мовою і тому

¹⁾ Архів мініст. справ внутрішних у Відні fasc. 1452 „Lewicki Censor für das russische 1837 Nr. 10.769. Ореченє Копітара писане в формі подана на 2 стор. folio. 3 і 4 стор. пусті.

²⁾ Протоколи презид. льв. губернії з р. 1838 Nr. 1307.

³⁾ Др. Осип Маковей: „Три галицькі граматики“ стр. 44.

призначив її зразу львівський „Bücherrevisions-Amt“ цензором польських книжок, Пайманови, який однак зажадав, щоби її раніше віддано до перегляду Венедиктові Левицькому. Волю Паймана сповнено і рукопис Лозинського опинила ся в руках цензора для руських книжок.

Венедикт Левицький задав собі з нею не багато труду. Він не доторкнув ся нічим виводів, або форм ужитих в граматиці, він не виказував в сїм напрямі ніяких браків, він не спеціалізував тверджень Лозинського, які йому не подобали ся. Взагалі не находимо в рецензії Левицького ані одного наукового аргументу. Та впрочім до всего того він не доріс, бо не мав за собою ніякого знання, або хочби підготовлення до подібної праці. Для него і для львівського „Bücherrevisions-amt-y“ вистарчали загальні помічання, що книжці годі уділити апробати, бо вона містить в собі багато блудних, ложних і довільних тверджень, бо головною тенденцією автора не є „die einst unterbrochene Bildung der ruthenischen Sprache zu fördern, als deren Reformirung zu ewirken“, через що автор напорує основний характер Русинів, консервативний принцип і підстроює в молодези жажду новаторств, яким противить ся ціле галицьке духовенство. А впрочім, писав Венедикт Левицький, цілий твір є так уложений, що може „zur Umgestaltung und Verworrenheit der fraglichen Sprache sehr Vieles, zu deren gründlichen aber und umfassenden Kenntniss wenn nicht gar nichts, doch sehr wenig beyzutragen.“¹⁾

Замітки Венедикта Левицького були міродайними для цензора Паймана, який після них може й не вважав умісним до граматики Лозинського, (на свій час знаменитої)²⁾ заглянути. Про дальшу долю сеї граматики, яка після довгих протестів Лозинського против цензурних апробат, явила ся в третій редакції 1846 р. розказав докладно др. Маковей.³⁾ Венедикт Левицький не хотів її ще тоді допустити до друку і счеркнув багато місць з передмови, однак Лозинський остояв ся зі своїм рекурсом.⁴⁾

Та не лише з граматикою Лозинського справив ся Венедикт Левицький в таких коротких словах. Те саме робив він також з иншими творами, без огляду на те, чи оцініи випадала для них при-

¹⁾ Гляди: Матеріали №. V.

²⁾ Порівнай: Др. Осип Маковей: „Три галицькі граматики“ стр. 45—7.

³⁾ Там же стр. 48—50 і 93—6. Порівнай також Тершаковець: „Укр.-руськ. Арх.“ Т. III. стр. 252—8.

⁴⁾ Тершаковець: „арх.“ стр. 252—8.

хильно, або некорисно. Так було з цінним твором Мих. бар. Гарасевича „*Annales ecclesiae ruthenae*“, який після його смерті лишився в рукописі. Друком його хотів зайнятися префект дух. семинарії, Михайло Малиновський і в сій цілі звернув на нього 24 серпня 1838 року до львівської цензури за апробатою.¹⁾ Першу рецензію рукописи одержав Венедикт Левицький, який обмежився на коротких, хоч прихильних замітках, що твір Гарасевича не є історією руської церкви а містить лише в собі зображене стану руської церкви в давніших і новіших часах та що автор мав на цілі, поучити публіку та спростовати не повні в сій напрямі історичні розвідки. Спосіб переведення ясний і обдуманий, лише десь не-десь мова твору нескладна, однак і сі місця згідні з правдою і оперті на автентичних, історичних вістках.

Отсе цілий зміст опінії Венедикта Левицького. З огляду, що твір Гарасевича доторкався також питання про відносини латинського клиру до руського, рукопис вислано до латинської консисторії, яка заявилася против її друку, бо хоч вона не містить в собі нічого против католицької церкви, то мимо сего могли би деякі уступи довести до зворушення умів. Латинській консисторії не подобалися головні ті місця, де була мова про нетолеранцію латинського клиру та про його заходи в цілі перетягання вірних грецького до латинського обряду.²⁾

Замітки латинської консисторії віддано до перевірки радника губернії (пізнішому губернаторові) Вацлавови Залеському,³⁾ який з ними зсолідаризувався, а поверх сего, додав, що зображене подій з р. 1809, в яким автор ставить архієпископа Ангеловича приміром взірцевої вірності супротив монарха, не надає тепер в Галичині до читання, „da darin die polnisch nationalen Tendenzen nur zu viele Nahrung finden würden.“ Не міг також Залеський, згідно з опінією латинської консисторії, згодитися з виступами Гарасевича против православного духовенства на Буковині та зі збіркою грамот, яка, по його гадці, не всюди надавала до друку. В сій спосіб убив Залеський на якийсь час друк твору Гарасевича. Губерніяльний президент, бар. Кріґ зібрав всі ті замітки разом, та висилаючи їх до Відня, заявився против друку рукопису, зазначаючи, що вона доперва тоді могла би числитися на апробату, як би її перероблено та інкріміновано уступи пропу-

¹⁾ Протоколи презид. львівської губернії за рік 1838 Nr. 6966, 8039, 8892.

²⁾ Гляди: Матеріяли ч. VI.

³⁾ Протоколи през. льв. губернії за рік 1838 Nr. 9989.

щено.¹⁾ Дня 26 серпня 1839 р., отже в рік після висилки рукописи до львівської цензури, відповів гр. Седльницький, що рукопис до друку не надає ся.²⁾ Як бачимо, норми про цензуру наукових книжок натягнено після випадку. Латинській консисторії залежало на тім, щоби не побачили світ не милі для її клиру заміти, а Вацлавови Залеському розходило ся о те, щоби не відсвіжувати в науковій книжці нелюбовности Поляків супротив Австрії. Твір Гарасевича явив ся остаточно в друку доперва в р. 1862, коли вже не було причини, пропускати інкриміновані уступи.

Репробата твору Гарасевича мусіла прикро діймати руського цензора, але ще більша неприємність стрінула його небавом з сторони митр. Михайла Левицького.

В р. 1839 обїздив Галичину архикнязь Франц-Карло. З нагоди його побуту у Львові задумав митр. Антін Могильницький видати в честь архикнязя привітний вірш, якому Вен. Левицький апробати не відмовив. Під оглядом поетичної вартости був сей вірш незамітний. Він належав до дуже слабих творів Могильницького. Але побіч австрійської любовности била з него сильною струєю патріотична руська нута, яка могла в сїм часі будити серед приспаної, руської суспільности почуте народної свідомости.

Автор нагадував, що Львів, галицький город був колишнім, князївським престолом. Нині витає він в своїх мурах, „австрійського орла“, що

„З двора золотого до сїльської стріхи,
З трону до убогих, низьких хат,
Вість приносить милу мира і потїхи,
Умножає людям благодать...“

Могильницький заповідав, що Русини не зложать ніякому гостевині вінця, що вінчав князя Льва в мирі та побіді, ні золотого престола Данила. Не привитають його мудрі бояри, бо й їх племя щезло. Зе те повитає його нарід серцем та пісню, бо руський старець, згадавши „нужду давних літ“ (володіне Польщі) благословить свою родину, над якою держить власть австрійський скиптр, а руська молодіж плете вінці і мече їх архикнязеви під ноги з бажанєм долі, а клир, „виведений австрійським скиптром з неволі“, іде за архикнязя горячі мольби а всіх Галичан кличе руська мати, гень від Сяна й Буга аж по Прут, щоби спішили до Львова,

¹⁾ Тершаковець: „Укр.-руськ. Архив“ Т. III. стр. 121—4.

²⁾ Протоколи през. льв. губ. за рік 1839. Nr. 7308.

віддати поклін гостеві, що занесе перед престол цїсаря запевненнє широй вірності руського роду.

Вірш видано друком, але ненадійно стрїнула його конфіскація з сторони митр. Михайла Левицького, який забрав цілий наклад і не хотїв його випустити з рук протягом довгих лїт. Привід до сеї конфіскації рзяснює нам по трохи статія Аномїма, в якій читаємо :.... Aber der Metropolit ist es, der das Gedicht von Anton Mogilnicki zu Ehren Sr. Königl. Hoheit Franz-Karl während seiner Anwesenheit in Galizien 1839, weil es mit Civil-Schrift abgedruckt wurde, mittelst Gregor Jachimowicz Bischof in partibus confiscirte und in seiner Bibliothek bis heute versiegelt aufbewahrt, welcher Schritt in Lemberg allgemein bekannt ist.¹⁾

Був се справді перший друк в Галичині виданий гражданкою і се могло бути одним з приводів конфіскації, але були ще й иньні причини. В першій ряді не подобала ся митрополитови доволі чиста, народна мова вірша. Не дармож він негодував: „Jak można tak prostym językiem takiego dostojnika witać.“²⁾ В кінці митрополит був обиджений, що вірш явив ся без його відомости, та що автор-питомець важив ся, без його дозволу, витати князя в імені клиру, до чого він лише сам себе вважав управненим.

Остаточнє справа остала би була непоміченою, якби якийсь Іадзінський (очевидно псевдонім, під яким міг укривати ся сам Могильницький) не запротестував був против безправної конфіскації до віденської „Polizeihofstelle“. Іадзінський домагав ся від неї, щоби вона віддала долучений, друкований екземпляр до рецензії своєму цензорови, а колиб сей не найшов в нїм нічого противзаконного, щоби велїла львівській поліції відобрати цілий наклад вірша від митрополита.

Щоби доскулити митрополитови, Іадзінський глузував в письмі до президента „Polizeihofstelle“, гр. Седльницького, що хіба тому вірш підпав конфіскації, бо він друкований елеґантними черенками, але в такім разі не повинен був приймати митрополит панегіри-

¹⁾ Dr. J. P. Jordan: „Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft Leipzig 1846 стр. 185 в статії Аномїма: Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel. „Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur.“

²⁾ К. Лучаковський: „Доля Русалки Диястрової“ Зоря 1887. стр. 357.

ків, виданих в його честь у Відні в р. 1837 і 1838 р. не менше гарним друком. А може тому, сьміяв ся Гадзінський, сконфіскував митрополит наклад вірша, бо сам не брав в нім ніякої участі, хоть, „als Dichter und ruthenischer Sprachkenner konnte er daran keinen Antheil haben und als Mezenas ist er dabei nicht erschienen, den Niemand wagte, seine spartsame Tugend kennend, Ihn um so was anzusprechen.“ Скупство митрополита ілюстровав Гадзінський такими фактами, що в митрополитальній церкві, місто хору, співають два дяки, „die von einer wissenschaftlichen Musik nicht träumen“, та що львівські церкви стоять обдерті.

Хоть очевидним було, що Гадзінському не стільки залежало на тім, щоби видобути з рук митрополита сконфісковані вірші, скільки на компромітації митрополита у вищих властей, всеж таки гр. Седльницький віддав друкований екземпляр вірша до рецензії Копітарови, який відповів на окремій карточці,

Mpt. „Радостное привитаніє
Ерц-Герцога Францѣшка Карла 1839
Freudig Bewillkommen — des EH. Franz Carl
1839 Sept. ruthenisch.

Da das Gelegenheitsgedicht in loco Lemberg keinen Censur-Anstand gefunden haben muss, — sonst wäre es nicht gedruckt worden, — so ist es um so mehr bei der Central-Censur admissibel.

Wäre es aus andern Motiven, in bonam aut malam partem zu begutachten; so bitte ich um die Beilagen.

dt. 18t. Oct. 1840 Kopitar.¹⁾

Після відповіді Копітара звернув ся гр. Седльницький за ближніми інформаціями до президії львівської губернії, яка відповіла, що вірш був допущений цензурою, що автором його, на основі поліційних доходжень, має бути Малиновський(!) і що митрополит тому сконфіскував вірш, бо він виданий без його дозволу. Львівський цензор завинив в сій справі о стільки, що повинен був звернути ся до митрополита з питанням, чи він друкує вірша не противний з огляду на 15 зворотку, де є згадка про гр. кат. клир. В кінці зазначила президія губернії, що Гадзінського годі віднайти і що для обереження поваги митрополита належало би справу зложити до

¹⁾ Архів мін. справ внутрішніх у Відні fasc. 1557 Nr. 452 „Gadziński“ з р. 1840.

актів, тим більше, що вірш стратив на актуальности. З поглядом президії губернії асоціаризовав ся гр. Седльницький і вислав в сій справі бажані поручення.¹⁾

Задержала ся ще одна опінія дра Венедикта Левицького в справі друку панеїрика „Вѣнецъ благодарной милости...“ в честь митр. Мих. Левицького, уложеного в р. 1840 питомцем віденської духовної семінарії, Теофілем Лисинецьким. Хоть Копітар не підносив против її друку ніяких замітів, рукопись панеїрика відослано до Львова та з огляду на присвяту запитано про гадку львівського цензора. Венедикт Левицький схарактеризував панеїрик як „ein leeres und fast sinnloses Wortgepränge eines Glückwünschens“, що справді видно з повного заголовка твору, з якого заносило старосвітчиною 17 або 18 віку, і на друк його не згодив ся.²⁾

Про одно забував при тім Венедикт Левицький, що до появи таких „leerer und fast sinnloser Wortgepränge“ мусіли довести його власні цензурні заборони творів живих, писаних народною мовою, в роді тих, що були уміщені в „Зорі“ і „Русалці Дністровій“. Коли вже „Русалка Дністровая“ вийшла слабшою змістом від „Зорі“ Маркіяна Шашкевича, бо видавці обережно пропускали все те з „Зорі“, що дражнило слух Венедикта Левицького, то ще слабше мусіли випасти всі інші твори, в яких калічено і насилувано народну мову, щоби тільки догодити симпатіям Венедикта Левицького і висших духовних сфер до церковно-славянщини в нашім письменстві. Не дивно тому, що крім наукових праць Зубрицького і Яхимовича, писаних в польській, або німецькій мові, появили ся від часу іменования цензором Венедикта Левицького по конець 1840 р. в галицькім письменстві, лише безвартні панеїрики, відстрашачі переклади Йосифа Левицького: „Ерлькеніт-а“ і „Дзвонів Шілера“ та всяка иньша літературна мізерія. Хто знає, чи й патріотичних панеїриків Антона Могильницького в честь мункачівського єпископа Василя Поповича (1838 р.) і архієпископа Франца-Карла та віршованого некрольогу Гарасевича пера Устияновича не стрінула би була цензурна заборона Венедикта Левицького, якби автори не звязали були їх з іменами осіб, для яких руському цензорови випадало бути льояльним.

¹⁾ Там же fasc. 1557 Nr. 452 „Gadziński“. Порівнай: Матеріяли Ч. VII. і Протоколи президії льв. губернії за рік 1841 Nr. 1051.

²⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Арх. Т. III. стр. 140—2. Порівнай: Протоколи президії львівськ. губернії за рік 1840 Nr. 7690 і 8170.

Які твори, крім нами згаданих, рецензував Венедикт Левицький? — на се дає нам в часті відповідь „Бібліографія“ Ів. Ем. Левицького, де зібрані запопадливо всі духові плоди сучасних руських авторів. Не цікаві вони для нас, а ще менше цікавими були, певно, цензурні оречення руського цензора.

Але крім сих творів переглядав ще Венедикт Левицький рукописи і книжки знайдені в часі ревізій у питомців духовної семінарії у Львові, уладжуваних в погоні за слідами польської, конспіраційної пропаганди. А що руському цензору при іменованю не визначено ніякої платні, тому звернув ся Венедикт Левицький в марті 1841 р. з просьбою через консисторію¹⁾ до губернії о ремунерацію. Губернія відслала просьбу Левицького враз з виказом рецензованих ним творів до гр. Седльницького,²⁾ який признав дня 30 грудня 1841 року Венедиктови Левицькому ремунерацію за час від іменованя цензором по кінець 1841 р. в сумі 200 зр.³⁾

Була се перша ремунерація Венедикта Левицького, признана йому за давлене духового життя галицької Руси.

VI.

Ми мали вже нагоду зазначити, як тяжко діймила кружок Маркіяна заборона „Русалки“, що тяжким каменем придавила літературні змагання товаришів Шашкевича, що розбила та розвіяла їх горячі мрії, що приспала надії молодих труженників на відроджене руського письменства в Галичині.

Зі зневірою в серці кинув Маркіян Шашкевич в р. 1837 львівську духовну семінарію, в якій був головним керманичем умової роботи, організатором літературного руху та палким агітатором в душі народної свідомости.

Оженившись та висвятившись з весною 1838 року⁴⁾, Маркіян покинув на все Львів, який одинокий міг стати центром русь-

¹⁾ Gestions-Protokoll des griech. kath. Metrop. Ordinariats за рік 1841. Nr. 16. Порівнай: Протоколи през. льв. губерні за рік 1841. Nr. 2587.

²⁾ Там же за рік 1841 Nr. 8014. Виказ творів, які рецензував Венедикт Левицький вишкартований.

³⁾ Там же за рік 1842 Nr. 390.

⁴⁾ М. Тершаковець: „Причинки до життя Маркіяна Шашкевича стр. 6.

кого, духового житя. Відбившись від багатих львівських бібліотек, від своїх товаришів, з якими ділився своєю працею, він попав в прикрі житеві обставини, а в слід за тим в тяжку недугу, що так рано загнала талановитого письменника, батька галицького відродження в могилу. Пера він не покинув, свою роботу літературну і просвітну він продовжав даліше — хоть певно не з тою силою, що давнійше. Були хвилі, що його вже уважано пропавшим для руського письменства. Жаль мені, писав в серпні 1841 р. Іван Головацький до брата Якова, що „Русалка“ не побачила сьвіта, що годі було нею урадовати ся Русинам, „а ще б́ольше менѣ жаль за нашого „Руслана“, що лебонь так марнѣєнько на дармоѣда пустив ся, та за все, що праве забув — нинькамъ его зп́ознав (прочитавши „Русалку“), коли бачу, а в́он вже запропастив ся.“²⁾

Не запропастив ся Маркіян, не забув на все, що праве, а коли й ослаб в енергії, то в першій ряді відвічальним за се мусимо вважати Венедикта Левицького з його дотепними заборонами „Зорі“ та „Русалки“, з яких віяв крайній обскурантизм, печувана ретроградність та гідка нетерпимість до народної мови. Побут на селі, житеві невгоди, а не рідко поліційний нагляд не дозволили Маркіянові лишитись на чільнім становинку організатора і реформатора галицької Руси.

Його місце заняв небавом Яков Головацький, якого піддержали на душі не лише Славяни, але й земляки з за кордону. „Само и далѣ ревность ту къ общему добру Славянскому задржите“ — писав до Головацького Павлович.²⁾ „Idite slovinska brat̃o nagazetnom stazicom, svakomu odporstvu muževno se i vi oduprite, svaku muku i preponu nadvisite i nadvladajte... nauku iz celog srдца milujte, krom Boga nikoga se nebojte i ne strašte...“ накликував Куреляц.³⁾ А в слід за сим кружок знайомих з Головацьким Славян безнастанно розростав ся. З ними він кореспондував, його вони інформували про жите і працю свого народа, з ним вони обмінювали ся книжками, його накликували вони до дальшого труду. В числі їх були й Шафарік і Копітар, Мацеївський, Зап, По́годін та другі Славяни.

А крім них познакомив ся також Головацький будьто особисто, будьто листовно з сучасними, українськими діячами. Воно зрозуміле, що одні з українських письменників, відповідно до своєї

¹⁾ Гляди: лист ч. 31. стр. 56.

²⁾ Гляди: лист ч. 3.

³⁾ Гляди: лист ч. 4.

вдачі, поглядів та житевої енергії, мали більший, другі менший вплив на літературну творчість та організаційну працю Якова Головацького.

Найменшим впливом на Головацького міг поведичати ся Плятон Лукашевич, з яким він найраньше (в р. 1839¹⁾ у Львові зустрінув ся. Такий сам песимізм і зневіра в будуччину народного слова, які пробивають ся з передмови²⁾ Лукашевича до його петербурського видання „Малороссійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни“ (1836, р.) проявили ся також в його листі до Головацького, в яким між иньшим читаємо: „Гей, гей, голубе мой сивый, соколе ясный, кривный Русину! не питай мене, брате, чого мовчу? мовчу тугу маю, — вже послѣднюю: заходить наше сонце: на его я дивлюся, на его дивлюся, якъ воно сѣдае, на мене козака сиромаху, свой лучъ пускаючи: Прощай, каже, сыну, прощай, небораче, вже я тя покину — изойдуть зброньки, изойде мѣсяченько тебе освѣтятъ — да и не пригрѣють!...³⁾

Зложило ся ще й так, що Яков Головацький переписав з рукописи, перехованої в Ставропігії „Львівську літопись“ і передав копію Лукашевичеві, який зобов'язав ся видати її друком в Петербурзі. Але Лукашевич слова не додержав і „Львівська літопись“ вийшла в друку, але значно пізнійше у Львові (1865) тай до сего не в копії Головацького, але Петрушевича. Завід, заподіяний Головацькому, не міг на довго піддержати його зносини з Лукашевичем, який ще в додатку не радо відписував на листи.⁴⁾ Він переслав вправді Головацькому кілька книжок, але додав при сій нагоді отсі слова зневіри: „и больше бы приславъ да вже не хочу и очи звести на си книги“⁵⁾. А книжок „з Московщини“ ждали Головацький і його товариші „як кая дожджу“. Зневіра, неприслужність та ліризм Лукашевича найшли незвичайно влучну оцінку в словах Івана Бірецького, що писав про него Як. Головацькому: „Лукашевичъ лише краснорѣчивый“.⁶⁾

Другим українським письменником, з яким Яков Головацький навазав зносини, був звісний етнограф та учений, Мих. Макси-

¹⁾ Літературний Сборникъ за рік 1885. Вицук 1. стр. 35—6.

²⁾ Порівнай: Огоновскій „Исторія литературы руской“. Часть IV. стр. 55—60.

³⁾ Гляди: лист ч. 11.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 47.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 11.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 15.

мович. В цвітні 1840 р. вислав був Максимович своє перше писмо до Дениса Зубрицького,¹⁾ яке рівнож відчитав Яков Головацький. А що в листі Максимовича, який знав Головацького з „Русалки Дністрової“, містилися накликування до него тай Вагилевича, щоби прислали йому матеріяли для „Кіевлянина“, тому Головацький вважав умісним, дати Максимовичеві письмненну відповідь, яку на сім місці друкуємо. Головацький писав:

„Милостивый Господине! З великим обрадованьем прочитав є'м Лист Вашей Милости, писанный Панови Зубрицкому, котрый менѣ сей честный старецъ а нашъ добрый Русин, сообщив. Всѣ вашѣ уваги и перестороги для выключавшейся нашей Словесности нам дуже важныи зовсѣм правдивы, и я з моей стороны майже зо всѣм согласен. — Издаваніе Вашего Кіевлянина буде для всей южной Руси середточіем умственного сообщенія и розширеніе(м) свѣтла — котрого промени дасть (Бог) и на Галицких сусѣдѣх падатимуть“.

„За тоє менѣ тилко жалко, що до сего часу не надѣйшов був Кіевлянин, о котрого посылцѣ згадалисте в письмѣ Вашем. Желаете вѣд нас, щобысьмо прислали Вам розправы до Вашего Кіевлянина; я не то що не вѣдказуюся вѣд того, але й найраднѣйше, що сила зможе, помагати буду. На сей час нема у менѣ(!) нѣчого, так сказати готового, длятого wybачайте, будьте ласкавы, що Вам не могу послати при сесѣм письмѣ, але дасть Бѣг, як жадаєте, пѣдосѣнь, як хоче(те) на Жовтень, або Листопадень мѣсяцѣ, то постараюся приготувити, слибы яка заскочь не перешкодила“.

„Надѣю ся, що дасть Бѣг, приде до ладу новое изданіе пѣсенъ народных и збѣрники приповѣдок, однак ще наперед нѣчого сказати не хочу, бо нераз уже усилья мои и старунки обернулися в нѣвощо, а все тото через вороженьки насѣй и не насѣй, котры нас так кругом обѣзли и головы пѣднести не дадут“.

„За тим часом посылаю да що из записок моих за бутя моего у Львовѣ о Вѣтхѣхъ Завѣтѣхъ, хоронящем ся в Монастыри Св. Онуфрія у Львовѣ (афчз)“²⁾.

„Рукопись эта листъ на термитцѣ сповѣтшѣлой писаная, обложена в двѣ дошцѣ, скоркою чорною поволоченныи. Однак тѣи окладки, здаються, належали до другой книжки, а тут лише так приложени,

¹⁾ Пять листів Максимовича до Дениса Зубрицького видав я в мойй статії п. з. „З кореспонденції Дениса Зубрицького (р. 1840—53), що вийшла відбиткою з 43 тому „Записок наук. тов. ім Шевченка стр. 25—36.

²⁾ Під сподом „ос“, Про сю рукопись подав був вістки Я. Г. в „Русалцѣх“ стр. 122. Про близні давнї про неї просив пізнійше Партицького Куліш. Гляди мою розвідку: „З листів Куліша до Партицького“ Львів 1908 стр. 22—3.

бо не пристають — листи початкові і наочечні обшарпані, видко, що дуже уживана була книжка. Почерк полу устав дробний, клонящий ся к скорописи. — Письмо не берѣжне, видко, що до-еить сквапно писано — без всяких украшеніи и заставок“. —

„Правописаніе словенско-руское, як тогдѣ уживане було у южной Руси в духовных дѣлах, на против в гражданщинѣ було бѣльше оброблене, одностайнѣйше и простѣйше. оу вмѣсто Ѣ и у часом само у або ж, на кѣнци слов звичайно ѣ вмѣсто ѣ : трѣнить, дрѣ-жить, — що, всѣихъ. — Язык южно-рускій однак не совсѣм вѣольный вѣд словенского, пѣд сильным вліяніем словенского показуе, що переводчик мав при рудѣ старіи словенскіи рукописи... Рукописи всеи є 7038 листѣв, хотя килька листѣв с обох кѣнцѣв не достас. Начальный лист начинается кѣнцем второй главы бытія и вмѣщає в собѣ цѣлу библию ветхого завѣта (окрѣм Псалмѣв) котрых нема. Конєць на главѣ 14 первых кн. Маккавейских“. ¹⁾

Нема сумніву, що сей лист писаний в р. 1840 вскорі після першого листу Максимовича до Зубрицького. Можна лише недові-рати, чи справді Яков Головацький „майже зо всѣм був согласен“, бо деякі погляди, висловлені Максимовичем в першій листі до Зу-брицького, стояли в різкій суперечности з гадками „руської трійці“, яка „Русалкою Днѣстровою“ хотіла руський нарід збратати на взір других Славян, „з повним ясным сонцем“. Коли „руська трійця“ вірила в будуччину українсько-руського письменства, Максимович твердив, що на „Україні не може бути письменства на українсько-руській мові а є лише поодинокі твори нею писані, твори Котля-ревського, Квітки, Гребінки“ і що в одній лише Галичині пись-ментво на українській мові можливе, бо „пора польського языка для Галичан' давно минула, а пора великоруського для них ще не наспіла.“ ²⁾

Брак ясного погляду на будучину української мови в листі Максимовича міг остудити молодих галицьких діячів в їх культур-ній праці, однак не на довго, бо в „Кієвлянинѣ“ за рік 1841 видруковав Максимович статію „О стихотвореніяхъ червонорусскихъ“, в якій осудив твори Галичан, писані церковно-славянщиною, на-звав їх „безвременнымъ цвѣтомъ“, перестеріг перед мертвечиною,

¹⁾ Бруліон листу віднайдено недавно в „Народнім Домі“, через те містимо його на сім місці, а пропускаємо кілька віршів про мову рукописи, які тяжко розібрати.

²⁾ Порівнай мою статію: „З кореспонденції Д. Зубрицького“ стр. 3—6 і 25—9.

перед „искусственнымъ словосочиненіемъ и стихосложеніемъ“ та додав, що живе письменство може вирости лише на живій, народній мові, причім з незвичайною прихильністю одінив поезії, Шашкевича, Головацького і Вагилевича.

Хоть Головацький старався пізнійшу свою метаморфозу вияснити впливом листу Максимовича до Зубрицького, то всеж годі думати, щоби він се робив щиро. Максимович вже двома літами раніше виказав в науковій студії¹⁾ з повною рішучістю відрубність української мови від польської та великоруської і хіба не думав вести туди Головацького, куди він після 1850 року зайшов. А заслуга Максимовича для розвою українського письменства в Галичині лежить не лише в його етнографічних, літературних і наукових працях, але також в його накликуванню, щоби писати живою, народною мовою та в заохочуванню до наукової праці.

Дуже гарний вплив на діяльність Якова Головацького та інших сучасних діячів мав Ізмаїл Срезневський. В липні 1842 прибув він до Ужгороду, бачився там з еп. Василем Поповичем і видавцем граматики, Лучкаєм, по чім задержався по одному дневи в Мукачеві і Верещку та через Сколе і Стрий прибув до Львова дня 19 липня, де прожив 19 днів. Тут познакомився він з Головацьким, Вагилевичем, Зубрицьким і Йосифом Левицьким.²⁾

Оповідання Срезневського про Славян та про українських письменників, його одушевлене для української етнографії та українського слова викликували в серцях Головацького і Вагилевича глибоке поважане для сего рідного чоловіка, родом Москвича, що з таким жаром приляг в молодечих літах до українського народу та вложив стільки душі і серця в українську етнографію. В Галичині вважали його рідним братом з України. Яков Головацький присвятив йому віршик:

„Руський з Руським повстрівач ся
Руський з руським повитав ся —
Хоть з далекої України,
Хоть з далекої родини,
Вже один другому брат!“

¹⁾ М. Максимовичъ: „Критико-историческое изслѣдованіе о русскомъ языкѣ“ („Журн. мин. нар. просвѣщенія“ за рік 1838, томи 17 і 18.)

²⁾ И. С. Свѣтлицкій: „Обзоръ сношеній карпатской Руси съ Россіей в 1. пол. XIX. вѣка“ стр. 71—2.

„Ізвяжім ся рідні діти —
Час вже нам відмолодїти!
Свою пісню заспіваймо,
Своїй сили добуваймо,
Та все піде в лад!“¹⁾

З щирим жалем прощав його Вагилевич: „З Богом, брате! Їдь здоров в обнята родителїв і побратимів — учи молодь так я ти гадати, думати. Чей з гадок і думок колись зійде сьвіт а за ним життя велике!“²⁾

Між Срезневським а Головацьким і Вагилевичем завязала ся кореспонденція, що продовжала ся протягом кількох літ. Особисто передав Головацький Срезневському збірник колядок Бірецького, яким покористував ся в р. 1843 Костомаров. Через Запа післав йому Головацький приповідки а через Іавлічка грамоти і пісні для Бодяньського в Москві. Крім сего інформував Срезневського Головацький про видавничий рух в Галичині а в заміну за все те одержував від него твори Котляревського, Костомарова, Метлинського та його власні виданя.³⁾ Через Вагилевича просив Срезневський Головацького о „записки кѣстати жизни народа южноруского“⁴⁾. Сам Вагилевич післав Срезневському свої етнографічні замітки, якими він покористував ся для статей Сементовського в „Молодику“ за 1843., а крім сего ділив ся з ним Вагилевич гадками, розказував про свою літературну працю, до якої його Срезневський щиро заохочував. Ще в р. 1846 післав Вагилевич йому та на його руки кільком українським та московським ученим свою граматику.⁵⁾

Ще раньше (в поч. 1842) стрінув ся у Відни Срезневський з Іваном Головацьким, який рівнож з немалим одушевленням згадував про його „розговори о Русинах і Словенах“, слав йому свої поетичні проби⁶⁾, а в заміну одержував рукописи та звістки про жите українських письменників до використання в задуманих ним виданях.⁷⁾

¹⁾ И. С. Свѣнцицкій: „Матеріалы по исторіи возрожденія карпатской Руси“ Львів 1906. стр. 172.

²⁾ Там же стр. 175.

³⁾ Там же стр. 172—4. Гляди також листи ч. 39, 51, 61.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 56.

⁵⁾ Свѣнцицкій: „Матеріалы“ стр. 175—185 і „Обзоръ...“ стр. 72—3.

⁶⁾ Там же „Матеріалы“ стр. 165—9.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 69.

Чим був Срезневський для Івана Головацького, можна вносити з його віршика, присвяченого „гостеві з над Дніпра“:

...„Одна́м я вас мати родила,
Одній давала груди вам ссати:
Про те-ж але доля відцвила,
Що діти не вмілись за руку держати.
Ой, вяне і листє, сохне і гиля,
Скорось розлучить з корінними пнями: —
Чи нині вас нужда йще не навчила,
Любитись, годитись з ріднею братами?“¹⁾

Ще в р. 1846 слав Іван Головацький Срезневському „Вѣнок“ а в долученім письмі дякував йому за всі науки, „що глибоко вкопались в душу, и неодступными, незабутными товаришами и руководителями остануть в моѣмъ стремленію; они бо возбудили мою дѣятельность, они одушевили идею Словянства.“²⁾

Не мало заслужив ся для духового розвою Якова Головацького ще один з українських письменників, Осип Бодянський. Особисто зустрінув ся з ним Головацький доперва в р. 1867 в Москві в часі етнографічної вистави, однак кореспондувати почали вони з собою двайцять і кількома літами раньше. Подорожуючи по славянських землях (в р. 1837—42), хотів Бодянський двічі заїхати до Львова, однак ані в р. 1837, ані під кінець його подорожи не довело ся йому, сего пляну здійснити. Осеню 1837 р. задержано його в Бродях для двонедільної кwarantани з причини чуми в Одесі, тому поїхав він терез Варшаву до Праги. В р. 1842 мав він намір прибути до Львова враз з Срезневським, однак і тоді, задля недуги, поїхав він впрост до Москви. Рівнож не завернув він до Галичини в часі своєї подорожи в р. 1864.

Кореспонденція між Головацьким і Бодянським завязала ся головно з приводу пісень, які Головацький зібрав і передав Бодянському до друку, стративши надію видати їх в Галичині з причини цензурних перепон. Бодянський передав рукопис Головацького московському обществу „исторіи и древностей“, яке взяло друк на себе і остаточно, завдяки Бодянському, довело його до кінця.³⁾

¹⁾ Свѣшницкій: „Матеріалы“ стр. 164—5.

²⁾ Там же: „Матеріалы“... стр. 170—1.

³⁾ Гляди: Як. Головацькій: „Заѣтки и дополненія къ статьямъ

Доси листи Бодяньського до Головацького не віднайшли ся. Однак в листах Запа до Головацького маємо дрібні вісти про се листованє. В поч. 1843 р. переслав Бодяньський через Дворжака Як. Головацькому свої „Наські українські казки.“¹⁾ Небавом жадав він через Запа від Головацького присилки кількох галицько-руських пісень для задуманої ним всеславянської хрестоматії.²⁾ При кінци 1843 р. просив Бодяньський через Запа о десять пісень і о десять казок,³⁾ які Головацький вислав з поч. 1844 р. через Запа wraz з листом.⁴⁾ Небавом переслав Зап Головацькому лист від Бодяньського, який зобов'язав ся прислати йому книжок на 400 рублів, почім наспів лист Бодяньського на руки Шафаріка⁵⁾ і приречені книжки,⁶⁾ між якими, поруч великоруських наукових студій, можна було стрінати майже всі, визначніші українські видання. Нема сумніву, що прислані Бодяньським книжки розширювали овид Головацького та заохочували його до наукової та літературної праці. В заміну інформував Головацький Бодяньського про успіхи народного життя і літературного розвитку галицької Гуси,⁷⁾ а кореспонденція між ними тревала через весь час печатання пісень Головацького аж по кінець життя Бодяньського (в р. 1877).

Так отже під впливом сеї атмосфери, яку Як. Головацький витворив собі своїми зносинами з славянськими та українськими діячами, він не лише не покинув літературної праці, але й почав думати над тим, якби продовжати видавничу роботу в чисто національнім напрямі. Та і сим разом хотів він оминати тяжку руку руського цензора, Венедикта Левицького. Спріяла його гадці ся обставина, що у Відни проживав тоді на студіях його брат, Іван.

На його руки переслав Яков Головацький в поч. 1840 р. „Галицькі приповідки“ Григ. Ількевича,⁸⁾ які він доповнив

г. Попына, напечатаннымъ въ Вѣстникѣ Европы за рік 1885 і 1886 годы.“ Вильна 1886 стр. 41—7. Порівняй: Свѣдѣнскій: „Обзоръ сношеній“ стр. 70.

¹⁾ Гляди: лист ч. 39.

²⁾ Гляди: лист ч. 45.

³⁾ Гляди: лист ч. 48 і 51.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 54.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 55.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 72 і 79.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 242.

⁸⁾ Порівняй: лист ч. 20. Рукопись „Приповідок“ Григорія Ількевича писана латинською азбукою з перекладом кожної приповідки на німецьку мову переховує ся в бібліотеці „Народного Дому“ у Львові При

майже в третину і приладив до друку, додавши на кінці загадки, зібрані Іваном Бірецьким.¹⁾ Іван Головацький передав прислану рукопись віденській цензурі ще в цвітні 1840 р., однак дізнався від Копітара, що він не скорше возьмеся до рецензії приповідок, як після двох місяців, коли на них черга прийде, бо нагромадилося тоді чимало славянських творів в цензурі.²⁾ Не знаємо на певно, чи мав Копітар приповідки в рецензії, бо в половині червня 1840 р. відслав їр. Седльницький рукопись приповідок до львівської цензури з порученням, щоби її оцінив руський цензор, тому шокнижка ширила би ся головно в Галичині, а руський цензор умів би найліпше пояснити, чи місцеві відносини на се дозволяють.

Так отже против інтенцій Якова Головацького рукопись приповідок таки опинила ся в руках Венедикта Левицького, який передержав її у себе поверх пів року. Президія львівської губернії відслала рукопись враз з ореченем Вен. Левицького доперва дня 16 лютого 1841 р. з внеском „*admittitur ad imprimendum delentis delendis*.“³⁾ Ореченє руського цензора не зберегло ся, але припадково найшов я в актах президії львівського намістництва лист Івана Головацького до родини з дня 2(14) марта 1841 р. сконфіскований староством в Золочеві, з якого дізнаємо ся, які приповідки видавці в друку мусіли пропустити. В нїм читаємо поміж иньшим про приповідки Ількевича:

побіжнім навіть порівнанню рукописи з друкованою книжкою видно, як богато Як. Головацький завдав собі праці, щоби видати її в світ.

¹⁾ Гляди: лист 17. Іван Бірецький умер на становиску пароха в Угнові і угнівського декана дня 12 липня 1883 р. в 68 році життя а в 41 році священства. Був се взірцевий священик. Його заходами построєно церкви в Бахорі, Вербянах, Динові і Угнові. Його впливови треба приписати, що угнівський міщанин Жуківський лишив своє майно на будову церкви в Угнові, на основанє бурси і стипендійної фундації. („Слово“ 1883 р. ч. 106 і 107 в широкім некрольої). Як з його листів до Головацького видно, був він його щирим товаришом. В молодечих літах займав ся він етнографією. В р. 1848 брав він участь в з'їзді „русских ученых“ де вписав ся до секції історії і географії (там був секретарем) і до секції шкільної. Крім сего брав він участь в секції для славянської літератури і взяв на себе обовязок обробити букви *ж* і *з* для церковно-руського словаря. Він був також основателем Галицко-русської Матиці. Як. Головацький: „Очерк основанія галицко-русской Матиці“ Львів 1850 стр. XXXI, XXXIV, XXXV, LXXII, CVII і II в „Приложеніи.“ Замітку про него гляди в „Житю і Слові“. Львів 1894 том II. стр. 439.

²⁾ Гляди: лист ч. 21.

³⁾ М. Тершаковець: „Укр.-русск. Арх.“ Т. III. стр. 143—4.

„Tak todi rozhadujučy, nawynulamy ša hadka o „Prypowidkach“, kotri meni Jarosław šče wtorišnoho roku do pečataňa prysław, tu ščo o nych bezmal i nadija utratyla ša. Dobre! pišowjem do Cenzury, i jak na ščasťe wydały my sej rukopys, a na nim: Imprimatur omit. del. cor. cor. etc. 13(25) Lutňa 841. — Dužem ša rozweselyw, pro te, ščo toj čas, žebym malo ne skazawsy daremnišinko zmarnowaw, prynajmy na izdaňe toho diła užyty možna. Ale ti, Jarosławe kažu, toj nawidženyj cenzor lwivskyj poperemazuwaw wsi prypowidky, de no buło słowo: „lach, pip, abo Nimeć“ — wsich takych razom 67 prypowidok — a po najbilšy j časty sami dobri i składniji, šo až žalza hrudy styskaje — a lachy tutejši dužestoho radi (demokraty, narodolubci ša zowut) — zahadok takož 5 wymazav — lyses na Žydiv i Moskaliv to pozistawlaw — Najže jemu takaja sława bude!“¹⁾

Як бачимо з сеї вістки, Венедикт Левицький хотів бути львівським, супротив Ляхів, поїв та Німців, хоть сї проповідки, які до них відносили ся, в нічім обидними не були. Деякі з них переслав Яков Головацький в листі до Срезневського.²⁾ Як здаєсь, руський цензор не хотів дозволити на ширене приповідок, що з одної сторони вірно зображували нужду вдів по руських святих, а з другої насміхали ся з Поляків та Німців.

Та впрочім і за се треба бути вдячним руському цензору, без якого користої опії, ледви чи приповідки булиби вийшли друком. Остаточно їх видано в світ коштом Николи Верещинського. Коректу перевів Іван Головацький, який бажав, щоби книжка вийшла латинськими черенками, бо „čerez bukwy łatynski naši knyžky borše polizut do čužyny, budut prystupnijsi dla neji — a tak pi-znavšy nas, budut i na čužych wseučylyščasť našoho (słowenskoho) jazyka učytyś.“³⁾ Але на се не згодив ся в першім ряді Яков Голо-

¹⁾ Презид. Архів львівського Намісництва $\frac{736}{ggg}$ 1841.

Німецький переклад сего листу вистачений деканом Ясінським, переховує ся в „Архіві мініст. внутр. справ у Відни“ fasc. 1568 Nr. 5509/2377.

²⁾ И. С. Свѣнцицкій: „Матеріалы“... стр. 172—3. Ось вони: „Доки попа, попада, як не стане попа, пропадѣ, — За попом дзвонят, а попадаю з села гонят, — Лях девятденник. — Ляше, ти блудни! — Мудрий Лях по шкодѣ, як кобылу украли, вѣн стайню замкнув. — Страхи на Ляхи, а Руси не боится; або: Страхи на Ляхи, та и Русинови до-станется. — Нѣмецъ голоколѣнецъ. — Нѣмецъ а верба, де посадиш, то ся прїйме. — Нѣмця не переписеш — жѣнки не перелюбиш...“

³⁾ Гляди: лист ч. 22.

вацький, який на бажанє Івана, мусів йому вияснювати, що склонило його до уживаня гражданки,¹⁾ в другім ряді Верещинський, який в листі до Якова Головацького зазначив, що Русини не зискають нічого, уживаючи латинських черенок і через те годі їх прийняти, хоть пишуть ними і друкують Чехи та Ілїрійці.²⁾

Хоть приповідки Ількевича були своїм змістом книжкою наскрізь лояльною і невинною, яка могла лежати спокійно на столі в хаті кожного церковного достойника, то однак в сих сферах стрінено її нерадо. Яков Головацький оповідає, що коли приніс друкований екземпляр до духовної семінарії, а префект Михайло Машиновський показав його ректорови Яхимовичеві (пізнійшому владиці і митрополитови), він книжку переглянув, дещо з неї прочитав, однак купити її не хотів, кажучи: „Nie może i nie może, dla tego nie może, bo nie chce.“³⁾

Зложило ся ще до того, що Вагилевич і Яков Головацький почали друкувати свої праці в чеській мові. Вагилевич помістив в р. 1838 в „Časopis-и českoho Museum“ статію „Nuculové“ і „Rozhorecké gaskyně“, в р. 1839 дальшу часть студії про Гуцулів, в р. 1840 розвідку „O upřech a wiďmach“ а в р. 1841 працю „Bojkové, lid ruskoslowanský w Haličech“.⁴⁾ Його слідами пішов Яков Головацький, що видруковав в „Časopis-і“ за рік 1841 і 2 „Česta po halické a uherské Rusi“.⁵⁾ а поверх сего переслав Погodiнови свою статію „Великая Хорватія или Галицко-Карпатская Русь“, яку напечатано в „Москвитянин-і“ (за рік 1841).⁶⁾ Річ певна, що лише тому вийшли сї статі в чужих мовах, бо в руській мові не було де їх містити, бо стояли сему на перепоні цензурні відносини, чого ведать догадувати ся слова Івана Головацького, який з радостію читав сї твори, „але радість моя була но на хвилю, бо сумна ми ся насунула гадка, що нам матерним язичѣ годѣ дещо потѣшного читати“.⁷⁾

Всі ті праці молодих авторів були не на руку духовним властям, які супротив Вагилевича та Якова Головацького почали примінювати терор. Саме в р. 1841 звернув ся львівський орди-

¹⁾ Гляди: лист ч. 20 і 32.

²⁾ Гляди: лист 21. Про приповідки Ількевича порівнай ще листи ч. 27 і 29.

³⁾ Литературный Сборникъ за рік 1885. Вип. I. стр. 40.

⁴⁾ Ів. Ем. Левицький: „Бібліографія“ I. Nr. 172, 173, 190, 198 і 208.

⁵⁾ Там же I. Nr. 211 і 245.

⁶⁾ Там же I. Nr. 211.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 31.

наріят до президії львівської губернії з письмом, в яким заявив, що сімнайцять питомців духовної семинарії покінчили вже давнійше богословські студії, однак ані один з них не приступив доси до сьвячень, хоть сьвящеників в епархії не достає. Митрополит зазначив, що буде їх доперва тоді сьвятити, коли пересьвідчить ся, що вони до сьвященичого стану способні, однак мусить перед тим розвідати ся про їх політичні погляди та дізнатись, чи котрий з них не вступив за той час до революційних товариств, бо такого мусівби на основі канонічних установ вилучити від сьвячення. З огляду, що ординаріат не може про се дізнатись тому просив митрополит президію губернії о конкомітацію для 17. вичислених питомців. Спеціальну увагу звернув митрополит на Якова Головацького та Івана Вагилевича. Перший з них, писав митр. Левицький покінчив студії в р. 1839, а в падолисті 1840 р. жадала дирекція поліції опису його особи від ректорату духовної семинарії. Другий скінчив студії рівнож 1839 року, брав враз з Головацьким участь в виданю „Русалки“, за що їх обох(?) стрінула догана, а поверх сего стоїть він в зносінах з московським ученим Потодіном, кореспондує з ним і одержує від него в дарі московські книжки, що в теперішнім часі не є пожаданим, бо московські учені звертають свої наукові праці против унії і могли би ними тутешніх уніятів зводити з доброї дороги. Крім сего відбуває Вагилевич, на приказ своїх заграничних кореспондентів, подорожі піхотою по Галичині і збирає для них літературні матеріали, а таке занятє велить догадувати ся, що Вагилевич не думає про своє духовне зване а в кінці моглоби виявитись, що він до духовного стану цілком невідповідний.¹⁾

Наслідком сего письма митрополита розписано дня 22 цьвітня 1841 р. за трема укінченими питомцями, Яковом Головацьким, Іваном Вагилевичем і Александром Величковським формальні стежні листи:

I. до президії апеляційного суду о конкомітацію в справі титулу стола, бо в 1840 р. доніс суд дня 28 вересня (Nr. 1558/ggg), що вони брали участь в тайних, політичних товариствах;

II. до директора поліції, бо „diese drei Individuen waren in dem Bericht vom 7. Juni 1837 z. 218/ggg erlegten geheimen Notizen als Theinehmer revolutionären Vereine bezeichnet“;

¹⁾ Презид. Архів льв. Намістництва Nr. 330/ggg 1841. і „Матеріали“ ч. VIII.

III до золочівського старости, бо Яков Головацький родив ся в Чепелях сего округу;

IV до стрийського старости, бо Іван Вагилевич є сином капеляна в Завою біля Калуса;

V до старости в Станиславові за інформаціями про Алекс. Величковського.

Рівнож повідомлено митрополита, що лише про Як. Головацького, І. Вагилевича та Ал. Величковського є підозріння, що вони брали участь в політичних заговорах (an politischen Umtrieben) і тому піднято доходження, про яких вислід президія рурбернії митрополитови з окрема донесе.¹⁾

Апеляційний суд відповів, що лише Яков Головацький та Іван Вагилевич є скомпромітовані о стільки, що, як доносить один тайний свідок, оба вони були членами тайного товариства з русо-філськими тенденціями, якого головою був Маркіян Шашкевич. Про Величковського нема в сїм напрямі ніяких помічань.

Директор поліції доніс дня 29 мая 1841 р., що від р. 1837 „in Rücksicht ihrer politischen Haltung keine bedenklichen Wahrnehmungen gemacht werden.“ В слід за сим відповів дня 4 червня староста з Станиславова, що про Величковського подасть свої помічання пізнійше.²⁾ Староста зі Стрия Краттер доніс дня 6 червня, що Вагилевич не відвідує свого вітця в Завою, через що ніяких вісток про него подати не може.³⁾

Золочівський староста передав слідство в руки комісаря, Ондерка, який відповів дня 8 червня 1841 р. в широкім письмі, що Яков Головацький перебуває в Криворівні, косівського округу в домі о. Бурачинського, де женить ся з його дочкою; що він стоїть в зносинах з Іваном Головацьким, який, як свідчить залучений лист Івана до родичів, є вмішаний в процес і належить до

¹⁾ Презид. Арх. льв. Нам. Nr. 330/ggg 1841. З окрема вислано до судових властей і старостів спеціальні пригадки в різних часах, яких бруїюни переховують ся Там же ad 736/ggg ex 1841. З огляду, що тоді увязнено деяких польських конспіраторів в Перемишлі, тому, на жаданє апеляційного суду у Львові запитано перемиський суд, звідки наспіла відповідь, що против трех названих, укінчених питомців нема ніяких обвинень (Там же) ad 736/ggg ex 1841).

²⁾ Презид. Арх. льв. Нам. Nr. 651/ggg ad 1841. Дня 22 липня переслав станиславський староста реляцію з Богородчан, що Величковський перебував через дві ферії у шляхтича Адальберта Соколовського і що поводив ся там добре, обмежуючись на зносини з родиною. Там же Nr. 1116/ 841ggg.

³⁾ Там же Nr. 688/ggg 1841 ad 330. II.

тайного товариства, через що не вільно йому без дозволу поліції виїздити з Відня¹⁾; що батько Якова має 7 дітей, 16 літню дочку, яка перебуває з часта в Пеняках, в домі гр. Людовіки Потоцької, а крім неї синів: Якова, Івана, Ніколу, що рівнож скінчив теологію, Петра, що студіює у Львові філософію та двох малих хлопців, які учать ся в німецьких школах в Тернополі. По його гадці, належало би зажадати близших вияснень від віденських властей.²⁾

Президія губернії послухала гадки золочівського комісара і звернула ся близшими вказівками до президії віденської „Polizei-hofstelle“, яка відповіла дня 24 липня 1841 р. під адресою губернатора, архикнязя Фердинанда де Есте між иншим:

„Im Laufe des Jahres 1839 kam hierorts die Anzeige vor, dass in Wien unter mehreren jungen Leuten polnischer und slavischer Nationalität aus Studierenden der Medizin, Polytechnikern, Pharmaceuten und anderen Individuen zwei Vereine sich gebildet haben, ein polnischer Verein mit der Tendenz, unter den in Wien befindlichen Galiziern und Polen demagogische Ideen zu verbreiten, und zugleich freundschaftliche Verbindung mit den Slaven zu unterhalten, dann ein Slaven-Verein, welcher damals angeblich erst im Entstehen war.“ В числі сих, на яких кинено підозріне, був Іван Головацький, в якого відбуто ревізію і сконфісковано письма. Гр. Седльницький пересилає ці письма президії губернії, однак просить

¹⁾ В згаданім і цитованім вже нами листі писав Ів. Головацький про себе: 14(26) Lutnia raneniko buły u mene sipaky i peretriasły wsi moji pyśma i papery — ale ničoho, bo ne znat nawit ščoby spijmyły — a skoro na druhyj deń, niby to 27. Lutnia prysłały meni raz wže toje pozwolenije, popys zaležanyj (z Chyrurhyji) składały — kotryj ja 23 Lutnia (5 Marća) ščaslywe perebuv. — Ale ščo po nim, koly my ša dalsi moji zamysły ne dokonče udały — bo ot po popysi, pišov jim dowidaty ša do Polycyji, cyby meni pašportu ne wydaly, na te ščob do domu pojichaty — po hroši na rygorozu — ale de tam! borony Bože, šob wid-dalaty ša iz Widnia, chotaj by tam i najwažnišja sprawa u rody ny buła, doky ti try towaryši, šo šče dosy u ćupi sydat, abo zowsim słobodni na šwit ne wyjdut, abo dok jakyj buď konec iz nymy ne zroblat. Prawda, ščo za nymy do samoho Cisarza za avdyjencyju prosyty chodyły, ta može ščo i vskurajut, ale koły to Boh znaje! a ty sedy kamenem, ne znat za ščo i na ščo — Ne pomohła ni żadna wymowka — chto my jisty dast, ta ščo — de tam, nawit ćolowika ne wysłuchaly. Och, nešča-sływaž moja hodynońko! podumavjem sobi, splunuv — ramenamy stys-nuv — ščezny bido ta propaď — ta iz tym do domu wernuv ša.“ (Презид. Арх. лъв. Намістництва ад 736/ggg 1841).

²⁾ Презид. Арх. лъв. Нам. Nr. 688/ggg 1841 ad 330. II.

о зворот. Сильно підозрілим, по гадці гр. Седльницького, є хірург Мошанський „wegen seiner Befangenheit bei den unter den k. k. Militärs in Galizien entdeckten Umtrieben“, против якого веде ся карне слідство. Фактом однак є, кінчив президент віденської „Polizeihofstelle“, що Поляки і Славяни звязали ся в тайне товариство, щоби боротись против германізму і мадаризму та що Ів. Головацькому поручено, щоби до остаточного переведення лідства не важив ся виїздити з Відня без дозволу поліції.¹⁾

Папери Ів. Головацького переслано дня 8. серпня карному судови до розсліду²⁾. Небавом доніс староста з Коломнії (16 серпня), що Яков Головацький оженив ся в Криворівні з Бурачинською, що там перебуває і помагає в господарстві та що під політичним оглядом нема против него нічого некористного.³⁾

Остаточна заявила президія губернії дня 20 вересня 1841 р., що спускає ся на волю митрополита, чи схоче съвятити Величковського, однак думає, що Вагилевича не належалоби съвятити а Якова Головацького можнаби допустити до съвячень, однак після попередного розсліду його політичних пересвідчень.⁴⁾

Мимо сего дозволу президії губернії, Я. Головацький добив ся признання титулу стола (tituli mensae) доперва в 1841 році після канонічного процесу, зарядженого митрополитом.⁵⁾

Як не рало дивили ся церковні власти на літературну працю Якова Головацького, свідчить його власне оповіданє. „Коли я, не одержавши титулу стола, пішов до Яхимовича і щиро виявив йому мої задушевні думки та розказав йому про мої заходи в справі піддвиження літературного руху, обережний Яхимович вислухав

¹⁾ Презид. Арх. львівськ. Намісництва Nr. 990/ggg 1841. Про сю справу писав Іван Головацький в листі до родини: „...to-waryšiw dwoch 30 Marcá 841 iz newoli wypustyły na swit — a tre-toho (koły może bratja famyte: ślipoho, čornoho Moščańsko ho po-wely w lancuškach w samuju welyku pjatnyću šybkwowozom do Lwowa na daľšu ynkwyzycju“. (Гляди: лист ч. 27, пис. дня 5(17) IV. 1841 р.) Іван Головацький вийшов чистим з сеї справи. Мошанського пущено небавом на волю, а увязнено поновно дня 17 вересня 1841 і держано у в'язниці до поч. 1845 р. В р. 1844 засуджено його за участь в польських конспіраціях на кару смерти, однак цісар помилував його та велів пустити на волю: Józef Krajewski: „Tajne związki polityczne w Galicyi str. 123—125 i дальші.

²⁾ Там же. Nr. 999/ggg 1841.

³⁾ Там же. Nr. 1104/ggg 1841.

⁴⁾ Там же. Nr. 1116/ggg 1841.

⁵⁾ Огоновскій: „Исторія рускои литературы“ IV. стр. 70.

мене без видимої співучасті, почім сказав, що він про нічо не знає, що помочи мені не може, бо все те залежить від поліції і правительства. Колиж я зі слезами в очах просив його о пораді, до кого маю звернути ся, він відвернув ся і повторив своє стереотипне: „Не знаю, порадьте ся в адвоката“. Тоді я вклонив ся і з жалем відійшов, думаючи про себе: мій ректор, мій професор, мій духовний отець не може дати мені поради — без серця він!¹⁾

Значно довше не міг добити ся потрібного до сьвячень титулу стола Іван Вагилевич. Як тяжкий проклин висів над ним заміт, „quod forere videtur nexum cum scriptoribus russicis“. В р. 1844 просив він митрополита, щоби його помилувано, але надармо. Йому закидано, що він не спрієє унії, бо в розмові з приятелями похвалив раз еп. Ієдеона Балабана, який перейшов був на унію, а опісля став знов її ворогом. Доперва дня 28 вересня 1845, коли Вагилевич видав руську граматику в польській мові, його помилувано після канонічного процесу, що відбув ся в його хосен.²⁾ На тему граматики появиля ся замітка, що вона тому так припала до вподоби у сьвятім Юрі, бо Венедикт Левицький „huldigte dem Moskovitischen Prinzip“ і тому, бо на жаданє сьвятоюрських крилошан Вагилевич „schrieb die zwei hochrussischen Grammatiken von Grecz und Westokov ab, welches Product die mehrmals erwähnte St. Georgs Parthei für eine klassische Grammatik ausgeschrieben hat“.³⁾ Хоть під оглядом залежности граматики Вагилевича від творів Востокова і Греча в агаданій замітці є багато переседи, то всеж таки годі її легковажити. Сам Вагилевич зазначив у передмові, що в укладі граматики йшов за вказівками Греча і Востокова, а мова і приміри ужиті в ній вказують, що йому не розходило ся о живу, народну мову, лише о мову штучну, закрашену церковно-славянськими, староруськими і великоруськими елементами, отже о мову, якою руський цензор видавав свої переклади біблїї. Як ствердив проф. Огоновський, Вагилевич придержував ся граматики Греча головно в подїлі імен

¹⁾ Литературный Сборникъ за рік 1885 стр. 40—1.

²⁾ Огоновскій: „Исторія руск. литературы“ IV. стр. 12—9. Порівняй лист Запа ч. 54, де читаємо, що Вагилевич „napsal gramatiku ruskou z polského, a ta mu u Metropolitu zjedнала odpustěni, konsistor tu gramatiku promowuje, juž jest cenzurovaná...“

³⁾ Jordan: „Jahrbücher für slavische Literatur“ за рік 1846 в статїї „Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel: Schicksal der gallizisch-russischen Sprache und Literatur“ стр. 185.

і дієсловів на різні категорії, а в науці про складню подавав часто такі приміри, які надавалиби ся радше до великоруської граматики.¹⁾ Неприродність і штучність мови своєї граматики закрив Вагілевич соромливо застереженнями, що він держить ся „sposobu mówienia, jaki mi się zdał być najlepszym“ і що „Małorusini przez złączenie ze swoją literaturą przeszłości będą mogli swój język na zasadzie historycznej dalej rozwijać.“²⁾

VII.

Переглядаючи бібліографію Ів. Ем. Левицького, приходимо до пересвідчення, що за час від 1841—45 р. включно, явило ся в Галичині ледви 30 руських друків. Колиж з сего числа відіймемо 8 передурків церковних книжок і молитов, то прийде ся нам ствердити, що літературний доробок галицьких Русинів в сім п'ятиліттю був застрашаючо малий. Але і в се невеличке число літературних творів входять вже крім кількох підручників для народної школи, переклади митрополитальних посланій та біблійної історії (Вен. Левицького), катехізми, панеїрики, проповіді, ставропигійські каталоги, пояснення літургії і т. п. книжки, вистачені мовою, в якій церковно-славянський елемент сильно переважав і які в більшій часті вязали ся з церковним житєм. Сьвітських мотивів доторкнули ся лише Йосиф Левицький у своїх дивовижних перекладах Шіллера, „Борба со смокомъ“ і „Нурокъ“ та Рудольф Мох у своїй доволі удачній збірці віршів п. з. „Мотыль“.

При сім сумнім обрахунку приходить нам мимоволі на гадку питанє: яка була причина сего літературного застою? — а відповідь найдемо знов в снх, тяжких, цензурних умовах, які тісно вязуть ся з особою дра Венедикта Левицького. Все, з чого хоть трохи віяло поступом, що бодай дрібку доторкало ся житєвих обставин, все що стояло близше народної мови, чи народного життя, клав Венедикт Левицький на індекс заборонених книжок.

Не дармо питав в р. 1846 публично Яков Головацький, (укрившись під анонімом: Гаврило Русин), в якій цілі учать молодіж по гімназіях римських та грецьких класиків, на що викладають на університеті філософію, науки природи і всесвітню історію, на

²⁾ Огоновскій: Op. cit. IV. стр. 145—6.

¹⁾ Jan Wagilewicz: „Grammatyka języka małoruskiego w Galicji“. Lwów 1845 стр. XXII.

що має знати молодіж прізвища Шелінга, Окена, Гумбольда і Роттека, коли їх твори мають для неї остати тайною? Головацький посудив тоді Венедикта Левицького та митрополита, який впливав на його цензурні опінії, що хіба вони сами окрім шкільних книжок ніколи нічого не читали, коли й молодіжи ніякої лектури дозволити не хотять. „Wo der hierarchische Druck so weit reicht, писав Яков Головацький, dass man einen Aufsatz de Lamartine's „Über die Pflichten des geistlichen Standes“, den ein Laye ins Kirchenslavische übersetzte, und zwar nach einer polnischen in einer inländischen Zeitschrift erschienenen Übersetzung zum Druck nicht zuliess; wo seit etwa 10 Jahren eine Reihe von Artikeln, die unschuldigsten Dinge von der Welt, meist Übersetzungen, wie, um nur etliche anzuführen: der Bauer als Millionär (eine Oper aus dem Deutschen), Abhandlung wie die Slaven des griechischen Ritus den Osterfeiertag berechnen (auch aus dem deutschen)¹⁾; „Biblische Geschichte“ (aus dem deutschen), Methodik (aus dem deutschen), Bruchstück aus Konrad Wallenrod von Padura(?) (aus dem Poln.), sein Gedicht an den Dnieper, Übersetzungen aus Anakreon und Karpiński, Zora ein Almanach, I. Lewicki's Russinische Orthographie, desselben II. Brief über die russinische Literatur, Geschichte von Galizien, B. Harasiewicz „Geschichte der russinischen Hierarchie, Łozinski's Russinische Grammatik u. s. w. die Censur nicht passierten; wo man nicht den Aufsatz, sondern den Verfasser, seine Persönlichkeit recensirt, auf die Waage legt und verdächtigt? wie ist unter solchen Umständen ein literarisches Leben möglich?“²⁾

Читаючи ці замітки Головацького, мимоволі мусимо з ним згодитися, що в таких умовах розвій літературного руху серед Русинів став неможливим, бо всі твори авторів були віддані на ласку і не ласку, чи там на самоволю руського цензора.

Цензорських оречень Венедикта Левицького з сего часу задержалося дуже мало, але й вони посвідчать нам, якою нерівною мірою оціняв він поодинокі твори.

¹⁾ Є се переклад німецької статії Гріг. Яхимовича, вид. в р. 1836 за яку автор одержав на львівському університеті почесний докторат філософії. Ів. Ем. Левицький: „Библиографія“ ч. 158.

²⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur... 1846 в статії: „Zustände der Russinen in Galizien“ стр. 371—2.

Так прим. відомо нам, що Срезневський переслав був Якову Головацькому Основяненкову „Марусю“. Мабуть, під його намовою,¹⁾ рішив ся Яков Головацький передруковати в Галичині се чудове оповідане з українського, народного життя.

Він переписав „Марусю“ і переслав в падолисті 1843 р. рукопись Запови, який передав її Зубрицькому, щоби заніс її до цензури. Коли Венедикт Левицький загостив враз з Малиновським до дому Запа, останний використав хвилю і просив його, як цензора, „aby se w ni dlauho ne kochal“.²⁾

Хиба не думав Головацький, щоби се глибоко-релігійне, моралізуюче оповідане не найшло признання в руського цензора, по званю сьвященника. Сталось однак инакше. В цвітні 1844 р. писав Зап Як. Головацькому: „Rukopis twé Marusi jest od cenzury zawrhnut ne pro obsah, ale pro prawopis a ukrainská slova“.³⁾ Не вражений відмовою, хотів Як. Головацький післати рукопись до Відня, однак з львівської цензури, мовби нарочно, її не звертано. Ще в падолисті писав Зап до Головацького: О Основяненковѣ Маруси ані widu, ані slychu“.⁴⁾ Видно, що і Зубрицький не міг її видобути з цензури, коли Іван Головацький в цвітні 1845 р. писав, що про Основяненкову „Марусю“ нічого не чув і нічого від нікого не одержав.⁵⁾ В жовтні 1845 р. виправдував ся Вен. Левицький перед Іваном Головацьким у Відні, що не міг її пропустити.⁶⁾ Остаточнo вийшла вона заходом Івана Борисікевича у Львові в. р. 1849,⁷⁾ коли цензура була знесена і коли вже Венедикт Левицький не мав в сій справі ніякого голосу.

Цілком инакшою мірою оцінював Венедикт Левицький проповіді Гаврила Паславського, хоть Основяненкова „Маруса“ була чи не найкрасшою проповідію на тему любови та чудовою картиною взірцево уладженого, родинного життя.

¹⁾ Вношу се звідси, що Як. Гол. доніс в серпні 1845 р., що „Марусю“ Основяненкову не дозволила цензура не про содержание ея, як про правописание та украинскіи слова(!!) нам непонятні“ Свѣдѣніи: „Матеріали...“ стр. 174.

²⁾ Гляди: лист ч. 45.

³⁾ Гляди: лист ч. 54.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 58.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 69.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 74.

⁷⁾ Ив. Ем. Левицкій: Библиографія I. №. 570. Гляди також листи: ч. 224 і 226 — Рисунок до „Марусі“ вистачено в Празі. Гляди: лист ч. 216.

В проповідях Паславського не найшов Вен. Левицький нічого невідповідного ані в змісті, ані в мові. В них відмітив він лише потребу невеликих змін і поправок. По його гадці, проповіді писані зі свого рода вимовою а при тім „rein und grammatikalisch“ і лиш десь не десь находить ся неправильне окінчене VI. відмінка-овъ місто ою (рукою). Проповіди Паславського моглиби, по словам В. Левицького, заохотити иньших съвящеників львівської і перемиської єпархії до наслідования, через що їх друк є вказаний і пожаданий.¹⁾

Такими короткими замітками збув Вен. Левицький I. часть проповідий Паславського, які, чоґо впрочім не перечимо, могли бути корисним підручником для сучасних съвящеників.

Хоть загально Вен. Левицький справував свій цензорський уряд недбало і майже від нехочу, то однак він діждав ся похвали і то з руського табору. Маємо тут на гадці першу часть брошури Йосифа Левицького (граматика) п. з. „Listy tyżące się piśmiennictwa ruskiego w Galicyi“, в якій піддано безпощадній критиці „Русалку Дяфетровую“. Йос. Левицький, що вважав себе тоді справдішним диктатором руського письменства, якому схліблявано, що від появи его творів почала ся нова доба письменства в Галичині,²⁾ не міг сего стерпіти, щоби молоденький триюмвірат виривав йому з рук провід в літературнім руху. Тому напав він на „руську трійцю“, чінаючись річий дрібних і мало-важних. Йому не подобали ся прибрані, поганські імена руського триюмвірату: „Dalibor, Ruslan i Jarosław“ і тому зі злобою зазначив, що „o ich imionach chrześcijańskich trudno się doczytać.“³⁾

Осоружними видали ся йому дальше змодернізований вигляд букв з кирилиці на гражданку, фонетична правопись та деякі дрібні в ній похибки, може й авторами незавинені, а вкінци нескладне римованє в частині поезий Головацького. А хоть саму мову

¹⁾ Тершаковець: „Укр.-руськ. Арх.“ III. стр. 144. I. часть проповідий вийшла в р. 1842 (її рецензія задержала ся). II. в р. 1846, а заповіджена трета часть не вийшла друком. Ів. Ем. Левицький замітив (в „Библиографії“ ч. I. Nr. 256.), що Гавр. Паславський користував ся рукописю свого брата Петра, бувшого пароха Відня, що видаєсь нам неімовірним, бо се моглоби було стати ся доперва після смерти останнього, якого убив дяк Теодор Ковальчик в віденській церкві св. Варвари, дня 10(22) липня 1847 р. після богослуження. (Гляди: лист ч. 99).

²⁾ Гляди: лист ч. 52. стр. 113.

³⁾ Тершаковець: „Укр. руськ. Архив“ Т. III. стр. 210 (там видруковано оба „Listy, tyżące się piśm rusk w Galicyi“).

„Русалки“ назвав Йос. Левицький руською, неспольнізованою і лише десь не десь перемішаною „nie galicyjskimi słowami, dla prostego wieśniaka niezrozumiałymi“¹⁾ і хочь против самого змісту не умів він нічого замітити, то однак гражданка і фонетична правопись були в його очах таким страшним промахом, що він вважав умісним, закінчити свою „критику“ справді скандальним панеїриком в честь правительства, цензури а тим самим і Венедикта Левицького: „Dzięki więc niech będzie rządowi, który nie tylko na stosunki polityczne, lecz i na niepotrzebne nowości baczne ma oko i Rusalcę Dniestrowej rozszerzyć się w tej formie, w jakiej z rąk triumwiratu wyszła, nie pozwolił“, причім висловив надію, що „rząd ojcowski, który spiera wszelkie umiejętności, nie przeszkodzi sprawiedliwym usiłowaniom narodu ruskiego“²⁾ (в виді таких „літературних творів“, як переклади Левицького з німецької мови).

За взорець римованя ставив Йос. Левицький Як. Головацькому народну пісню, що кінчить ся словами:

Бєть пєсь пєсá,
Якь нема баранá,³⁾

якими дуже влучно схарактеризував Як. Головацький в листі до Срезневського саму „критику“ Йос. Левицького, додаючи: „Не було що критиковати, от взяв ся, за що придыбав — бо захотѣлось бути критиком. Вон так, як той ступѣр, не пытає, що під него у ступу впаде, чи зерно, чи що, товче“.⁴⁾

Згадана „критика“ Йосифа Левицького була в першім ряді скандалом для самого автора, який, щоби удержати за собою повагу диктатора, апробував легким серцем насильство, заподіяне австрійським урядом на книжці, виданій в народній мові. Але в другім ряді був се скандал для руського цензора, який хотів в сей спосіб счистити себе від всяких можливих замітів на тему браку об'єктивности і з поспіхом дозволив на друк критики книжки, яка в Галичині була заборонена. Поява першої частини „Listów dotyczących się piśmiennictwa ruskiego“ була в кінці й скандалом для самого правительства, а сю обставину підхопив дуже зручно Яков Головацький в своїх „Zustände der Russinen in Galizien“

¹⁾ Там же Т. III. стр. 223.

²⁾ Там же Т. III. стр. 226.

³⁾ Там же Т. III. стр. 226.

⁴⁾ Свѣнцицкій: „Матеріялы“... стр. 174.

пишучи: „Es ist uns die wahre Ursache der Confiscirung jenes Werkes („Русалки“) nicht bekannt, aber es ist ein wahrer Hohn gegen die Regierung, ihr nur zuzumuthen, dass sie sich zu einer solchen Krähwinkelsache, wie das ABC ist, herablassen und um einer solchen willen ein Werk in einer ohnediess fast nichts producirenden Literatur unterdrücken sollte.¹⁾

Заохочений цензурним успіхом, задумав Йос. Левицький видати в р. 1844 другу часть своїх „Listów tyczących się piśmiennictwa ruskiego“. На тему обрав він собі сим разом переклади з латинської мови двох посланій, одного уложеного митр. Мих. Левицьким п. з. „Архієрейское окрестное посланіе“ з 1841 (перекладчиком був Мих. Малиновський) і другого перекладу посланія папи „Обвѣщеніе Апост. посланія Его Святѣйшества Григорія XVI.“²⁾ Переминьш 1843 — (його перекладчика не знаємо). Предметом критики Йос. Левицького не був зміст, лише мова перекладів.

Йос. Левицький зазначив на вступі, що „tłumaczy wspomnianych posłanij ani językiem czysto cerkiewnym, to jest przestarzałym, ani językiem południowo-zachodnim, czyli halicko-ruskim żyjącym nie mówią; lecz, jak powiedziano, mieszaniną precudną, nieuczonemu wieśniakowi ruskiemu, który literatury starożytnej ruskiej nie uczył się, niezrozumiałą“, що „tłumacz (другого посланія) wywodzi na scenę świata żyjącego zastarzałe, lub pół martwe formy, które chociaż niegdyś służyły za okrasę w ich piśmiennictwie i każdy Rusin, używając takowych, jako uczony słysząc pragnął, lecz niestety już dawno im między Rusinami od śpiewano „вѣчная память“ і więcej do nich Rusini, ani one do Rusinów prawa mieć nie mogą.“³⁾

В сім дусі перевів Йос. Левицький критику посланій, виказуючи чужачність форм, правописні похибки та неточність перекладу, а закінчив свою брошуру апольотією народного зизка, який входить в урядоване консисторій, lecz niestety nie posłużył za wzór piśmiennictwa — і прѣдко устал, albowiem list pasterski najnowszy z przyczyny jubileuszu dnia 7 marca 1843

¹⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur.... 1846 стр. 372.

²⁾ Повні заголовки обох посланій поміщені в Ив. Ем. Левицького: Библиографіі I. Nr. 225 і 275. Тамже подано, що перше посланіє переклав Малиновський.

³⁾ Тершаковець: Укр.-руськ. Арх. III. стр. 228.

roku Nr. 739 ogłoszony, tak w jednej jak i drugiej diecezji wydano znowu po polsku. Któż więc, — питав ся Йос. Левицький, — weźmi język halicko-ruski w opiekę? gdy naczelnicy duchowni takowego wyrzekają się i cudzym językiem ze swoimi owieczkami, chociaż i niezrozumiałym, rozmawiają, gdzie dopiero dusz starownicy, nie chcąc się wystawić swojej gromadzie na wstyd, takowy zmuszeni byli na język ruski tłumaczyć, co i recenzent we swojej parafii uczynił¹⁾

Хоть теоретично правда була по стороні Йос. Левицького, хоть в своїх поглядах на мову станув він був на становиску „руської трійці“, так безпощадно ним осудженої в першій листі, то однак практичного успіху его критика мати не могла з причини острого, задирливого тону, ужитого супротив тодішнього митрополита. Така критика духовної влади видала ся сучасній цензурі а спеціально Венед. Левицькому не відповідною і він на друк брошури не дозволив. Не поміг відклик Йосифа Левицького від опечення львівської цензури до віденської „Polizeihofstelle“,²⁾ бо й тут стрінув ся він з відмовою. Копитар, якому віддано рукопись брошури до поновного цензурування заявив, що руський цензор поступив справедливо, бо пастирський лист не дав приводу до публичної догани, а така держава, що має цензуру, не може дозволити на деградацію властей, яким належить ся послух, тим більше, що „wir sind nicht in England, oder Frankreich“. Щастє, писав, Копитар, що друга часть брошури не стоїть в звязи з першою, до друку апробованою. Йосиф Левицький, читаємо дальше в рецензії Копитара, не є певно русоманом (ein Russomann)³⁾. Є ним радше митрополит, „der aus alten Clerikalhass die Volkssprache für incorrigibel hält, daher nichts von ihr wissen will“. Митрополит йде, очевидно, слідами сербського владика з перед двайцяти літ, Стратимировича, який рівнож не хотів нічого знати про „serbische Eipeldauersprache“,⁴⁾ wie er sie höhern Orts nannte, und die nun siegreich durchgedrungen ist, so dass selbst Mönche sie achten“. Те саме діє ся з руською мовою. Єпископ з Перемишля, Снігурський — кінчив Копитар, є певно по стороні Йосифа Левицького, „aber frei-

¹⁾ Там же. Т. III. стр. 239—40.

²⁾ Протоколи президії львівськ. губернії з р. 1844 Nr. 387, 4416 і 5631 та Тершаковець „Укр.-руськ. Арх.“ III. стр. 207—8.

³⁾ Тершаковець відчитав хибно: „ein Russnake“.

⁴⁾ Сего слова Тершаковець не умів відчитати.

lich seinen Oberhirten kann er auch nicht degradiren wollen“.¹⁾

Та на тім справа не покінчила ся. З хвилию, коли Йос. Левицький вніс другу часть „Listów“ до львівської цензури, Венедикт Левицький і митрополит почали вести формальну боротьбу против його літературних плянів.

Ще в р. 1843 вніс Йос. Левицький просьбу о цензурний дозвіл на „Бібліотеку бесід духовних“, залучючи рукописъ першого зошита, в якій побіч правописних правил та проєкту видавництва містили ся дві проповіді, одна Михайла Малиновського (на свята Богородиці), друга Яросевича (на зелені свята), а крім сего проби теоретичної катехізації та рецензії.

Хоть Мікльоєч, наслідник Копітара в цензорськім уряді, твердив перед Іваном Головацьким, що з „Бібліотеки бесід духовних“, „не великій буде спасибі“²⁾ то всеж таки годі не згодитись з поглядом Тершаковця,³⁾ що вона могла бути незвичайно інтересною, може не стільки з огляду на зміст, скільки на мову видавництва, до якого видавець хотів допустити веі галицькі говори, щоби кождий священик міг виробити собі понятє про діалект околиці, в якій довелоби ся йому стати парехом.

Перемиський ординаріат (еп. Снігурський), питаний президією губернії о гадку в сій справі, заявив, що задумане видавництво могло би стати в пригоді священикам, яких воно з окрема заохотило би до потрібної праці, а крім сего научило би їх народної мови. Дрібні розвідки на вказані Йос. Левицьким теми заступили би на разі більші студії, які не можуть являти ся в друку з причини значних коштів. Сама особа видавця дає повну поруку, що він поведе гарно видавництво, для якого однак ледви чи найде багато довіря серед клиру. Колиб на видавництво дозволено, то нагляд над ним обняв би др. Григорій Гінилевич, проф. перемиського ліцея. Навіть, тоді, коли Йосиф Левицький зазначив, що не думає ділити ся своєю працею з Гінилевичем, перемиський ординаріат заявив, що не має нічого против сего, щоби Йос. Левицький сам обняв редакцію видавництва, в яке вложив вже чимало праці та доброї волі.⁴⁾

Цілком инакше, бо крайно ворожо відніс ся до сего видав-

¹⁾ Тершаковець. Op. cit. III. стр. 209.

²⁾ Гляди: лист ч. 74. стр. 155.

³⁾ Тершаковець. Op. cit. III. стр. 242.

⁴⁾ Тамже III. стр. 244—5.

ництва митр. Левицький, який відповів, що більший хосен вийшов би для духовенства, якби воно видавало значнійші обємом книжки проповідничого і катехетичного змісту, чим малі відорвані та не ви-старчаючі статії; що в періодичній часописи могли би бути обговорювані питання дня, а в таким разі не тяжко дійти до колізії з иньшими релігійними партіями, або заграничними урядами, а вкінці: що злука письменників для редагування такої часописи могла би зродити в декого гадку, що тут розходить ся о витворене між кли-ром славянського товариства.¹⁾

З відповіді митрополита пробивала ся зла воля супротив ви-давництва а самі аргументи його, уложені, певно на спілку з Венед. Левицьким, не заслуговали на поважне трактоване. Тому заявив ся губернатор, архикнязь де Есте за дозволом на друк такого видав-ництва, яке могло би бути корисним для духовенства, а яке пов-стало на взір подібної, періодичної, польської часописи п. з. „Przyjaciel chrześcijańskiej Prawdy“²⁾. В тім самім дусі промо-вив небавом вдруте архикнязь Фердинанд де Есте, який додав, що Йосифови Левицькому, „wird eine etwas heftige Gemütsart zu-geschrieben, und dieser Fehler seines Charakters gibt ihm manchesmal zu strenge Worte des Tadels in den Mund“, що однак на се зверне вже увагу цензура.³⁾

З окрема питано ще про опінію Мікльосіча, котрий пояснив, з якими перепонами боролось руське слово і заявив ся рівнож за дозволом на друк „Бібліотеки“, який остаточно Йосиф Левиць-кий небавом одержав. Однак митрополит не міг погодити ся з такою компромітацією. Він зумів найти спосіб, щоби убити в зароді ви-давництво. „Diese Niederlage des Metropolitens hat ihn und die Prälaten seiner Umgebung der Art aufgebracht, dass sie Bosheit und Rachsucht sprühend, alle Theilnahme an besagter Bibliothek ihren Creaturen strenge unter-sagten. Aus dieser Ursache will Joseph Lewicki die Re-daktion dieser Bibliothek heuer nicht übernehmen und seinen Gegnern Zeit lassen, ihre grossen Talente und Fähigkeiten durch eigene Producten an den Tag zu legen.“⁴⁾

Але Йосиф Левицький належав до задириливих людей, які не-так скоро покидають поле боротьби і хоть міг надіятись нових

¹⁾ Там же III. стр. 244.

²⁾ Там же III. стр. 245—6.

³⁾ Там же III. стр. 247.

⁴⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur 1846. стр. 184. Справа

прикрий з сторони митрополита і Венедикта Левицького, він, немовби нарочно, після в р. 1845 до цензури рукопись „Молитвослова для выгоды парохіянъ Школьскихъ“, якого І. видане явило ся вже в р. 1840.

Головний текст молитов був церковно-славянський і лише до пояснення ужив Йосиф Левицький діалектичного засобу села Скла, своєї парохії, причім старав ся, по змозі, давати як найбільше народних слів, зрозумілих для свого духовного стада. Однак в сім наклоні до популяризації посував ся він декуди до тривіальності. Так прим. одежа Христа в словах „и о одежу мою меташа жребій“ названа в пояснення Левицького „споднями“. Се так обурило митрополита і Вен. Левицького, що вони рішились недопустити за ніяку ціну до друку молитвослова, в яким найшли погрішности в перекладі св. Письма, зміни в декальозі, цитати рішень тридентського собора, виїняті з неапробованого видання, невірний переклад одної польської пісні та кілька нових букв, якими Левицький збогатив і так багату кирилицю. Поверх сего дошукали ся в молитвослові оба Левицькі слідів гетеліанізму, а в призначеню молитвослова спеціально для Скла добачили вони небезпечности для католицької церкви (в І. виданю сеї небезпечности вони не доглянули).

Рукопись молитвослова післано враз з опінією митрополита і Венедикта Левицького до віденської „Polizeihofstelle“, де віддано її поновно до рецензії тамошнім цензорам, Мікльосічови і дрови теології Шайнерови, які анї під догматичним, анї під моральним оглядом не найшли в рукописи нічого нецензурного, або противного католицькій церкві. Вони вказали лише на тривіальність висловів та на деякі формальні промахи і домагались перепірки молитвослова. В сім дусі відповіла віденська „Polizeihofstelle“, жадаючи між иньшим від Левицького, щоби здержав ся від „unedle

мала ще, коли мемо вірити Як. Головацькому, свій епілог. Як лише Йос. Левицький одержав дозвіл на видавництво „Бібліотеки“, митр. мав заявити в губернії, що йому годі повірити редакцію, „weil er seine Aufsätze nicht treu nach dem censurirten Manuskripte abdruckte und sich Veränderungen erlaube.“ В наслідок сего мусіли виправдуватись обвиненій, друкарня і цензор, а хоть „der wahre Sachverhalt den P(ater) Lewicki von jeder Schuld freisprach, so war doch der Verdacht auf ihn geworfen und die Erlaubniss zur Herausgabe der Zeitschrift zurückgenommen. Jezt bleibt dem P. Lewicki nichts übrig, als seinen falschen Ankläger bei dem Strafgerichte der Ehrenbeleidigung wegen anzuklagen“ Jordan: Jahrbücher für slav. Literatur (Zustände der Russinen) стр. 372.

Popularisation“, щоби випустив з заголовка слова „для парохіянъ школьскихъ“, та щоби поновно предложив цензурі рукопись.¹⁾ Але сего вже не пробував Й. Левицький. Йому вистарчала мала компромітація митрополита і руського цензора, які хотіли з него зробити навіть єретика.

Здаєсь мені, що ці помічання служать наглядним доказом недостатку рівноваги в руського цензора, який, під впливом митрополита, оцінював „nicht den Aufsatz, sondern den Verfasser und seine Persönlichkeit.“²⁾

Отсе всі рецензії Венедикта Левицького, які заховали ся з літ 1841—45. Але побіч них задержала ся ще рукопись Антона Лужецького, яка рівнож була в руках руського цензора. Заголовок її: „Проба стихотворчого заводу въ малорускомъ азицѣ.“ Автор, як видно з заголовка, хотів її друкувати в р. 1843 в Перемишлі. Точний опис та загалом удачну характеристику сеї рукописи подав вже був Тершаковець.³⁾ Ми звернемо лише увагу на вірші, які Вен. Левицький вичеркнув з сеї збірки, що й було головною причиною, задля якої вона в своїм часі не вийшла друком. Першим вичеркненим віршом був „Плачъ вдовици“. Се жертва звана. В услужі хорих набавив ся молодий сьвященик тяжкої недуги і закінчив жите, лишаючи молоду жінку, з якою перед семи роками звінчав ся, а крім жени четверо діточок „ягодоньок“. Біля домовини стоїть вдова „білійша шматъ“, стоїть як біблійна Рахиль в пустині Рама і виливає свій жаль-розпуку та бе ся з гадками, що вдіє з сиротами:

Де вас притулю? — без листа хабина,
Чим приодію? ні сестри ні, брата,
Що бідна скажу, сли котра дітина
Закличе тата?

А там в колисці спить немовля. До него промовляє нещасна мати:

Спиш ти в колисці хробачку маленький,
Не чуєш туги прекрасна леліє...
Оби так всегда! о смутку тяженький
Ісусе, Маріє!...

В таких думках, в гіркій розпуці мліє нещасна вдовиця, а автор

¹⁾ Тершаковець: „Укр.-русь. Арх.“ стр. 258—64.

²⁾ Jordan: Jahrbücher für. slav. Liter. за рік 1846. стр. 372.

³⁾ М. Тершаковець: „Галицько-руське літературне відродженє“ стр. 158—163.

потішає її, що в Перемишлі, „де є храм Предтечі, сьвітлійший як зоря, там то ангел божий слезоньки збирає“, а сим ангелом владика Снігурський, що робить заходи, щоби зложити фонд для вдів і сиріт по сьвященниках.

Вірш сей, хоть вийшов з під неправної руки, заслугоє на увагу. Писаний він з глибоким чутем, а замітний тому, бо містив в собі велику трагедію, яку переживали вдови по галицьких сьвященниках майже по кінець XIX. віку. Бездомні, незаосмотрені жили вони в тяжкій нужді кинені недолею на ласку людей та на власну журбу. Навіть зібрані консисторіями фонди давали ледви стільки відсотків, що вистарчали для вдів хіба на одєжу, але не на прожиток для них і для їх дітий. Тому й невелика була потіха для вдів, яку слав їм Лужецький в своїм віршу. Однак автор мав ще иньшу ціль. Сим віршем та й взагалі своєю збіркою, з якої дохід призначив був на фонд для вдів і сиріт по сьвященниках, він хотів пригадати руському духовеньству на невідрадную долю, яка ждала кожду попадю-вдовицю і її сироти, а сумним, хоть дуже вірним образом бажав він спонукати сьвященників до складок на згадані цілі. Чому-ж вичеркнув сей вірш руський цензор? Чи він, руський сьвященик не відчував і не спочував невідрадній долі вдів і сиріт його товаришів по званю? Посуджовати його о се годі. Здаєсь лише нам, що руський цензор не хотів знеохочувати і відстрашувати молодіжи від вибору духовної служби, бо сьвященників в Галичині був тоді значний недостаток, а крім сего не могли йому подобати ся похвали для перемиського єпископа, одного з найкрасших людей посеред сучасної, руської суспільности, який взяв почин в збираню згаданих фондів, може й без відома митр. Михайла Левицького.

Що руському цензорowi осоружними були всякі похвали для єп. Снігурського, видно хотьби з сего, що зі збірки Лужецького вичеркнув він ще один вірш, звязаний з особою перемиського владика п. з. „Память напечатанія першої книги церковной Службеникъ (Лейтурниконъ) званной въ Типографіи Епископской въ Перемышлі, року 1841.“ в яким Лужецький славив єп. Снігурського за його щедрість. Хто знає, чи В. Левицький не думав, що панетірики можна складати лише в честь митрополита, коли перечеркнув в рукописи вірш Лужецького п. з. „Іо... І... Зъ okazji доступленого Лавра Доктора Сго Богословія“, в яким автор згадав про „орла“, барона д-ра Михайла Гарасевича, та про „сокола“, сьвіжого промованого доктора. Крім сего жадав руський цензор пропущеня „Имну народоваго“ (перекладу австрійського гимну „Segen Oesterreich No-

hem Sohne“) може тому, що вже раніше видано подібні переклади. Не допустив також Вен. Левицький до друку перекладу „Псаломъ“ (Блаженъ мужъ, иже не идеть на совѣтъ нечестивыхъ“), мабуть тому, що на погляд руського цензора не яло ся перекладати церковних пісень на мову народну, а в кінці вечеркнув він зі збірки Лужецького „Голосъ вдовици во згаслого друга“. В останнім віршу може й добачив Левицький єресь, бо автор писав:

В сьвіта сьвітлі ся купаеш
І всьо видиш і всьо знаеш...

А може не подобала ся руському цензору віра вдовиці:

Духу красний, духу чистий,
Однак колись тя увиджу,
Як ти сьвітиш я засьвічу
Ти як зоря, — я як зоря
Межи нами криштал моря:
Дух то велик — вікуістий....¹⁾

Крім сего зажадав Вен. Левицький ще деяких, язикових змін. Форми: чус, несе, яких уживає нарід, позміняв він, на: чуеть, несеть і т. п. А що вичеркнені вірші належали до найцікавійших, автор вважав умісним, зрезигнувати з видання збірки. Замітне однак, що частина з поміж вичеркнених віршів явила ся небавом в друку в віденським „Вѣнку“ (1847), на якого апробату Вен. Левицький не мав ніякого впливу.

Окрім збірки віршів Лужецького цензуровавав руський цензор ще в р. 1845—6 Юліяна Ганкевича: „Науки парохіалній на всѣ недели“ (три часті), з яких дві часті вийшли в друку в Перемишлі 1848, а третя 1851 року. В рукописах всіх трьох томів, які після вишкартованя з архіва львівського Намісництва, зберегли ся в бібліотеці наукового товариства ім. Шевченка, находимо лише звичайні замітки: „Imprimatur om. del. corr. corr. і дати $\frac{1}{9}$ 844, $\frac{4}{12}$ 845 і $\frac{21}{7}$ 846.“ Лише на однім томі бачимо деякі язикові зміни, пороблені Вен. Левицьким червоним чорнилом. Двох других томів може й не вважав руський цензор потрібним і умісним читати, як се робив, мабуть, також з иньшими

¹⁾ Цитую поодинокі вірші з рукописи, перехованої в бібліотеці університета у Львові п. ч. 731. В „Вѣнку“ пороблено деякі зміни.

рукописами, що доховали ся до наших часів, а на яких оловця цензора по найбільшій часті не стрічаємо.¹⁾

Рецензії Венедикта Левицького, які зберегли ся з літ 1840—45, могли нераз бути на руку правительству, але поважання для цензора зднати не могли. Відчув се небавом Вен. Левицький, коли в вересні 1845 р.²⁾ вніс просьбу о ремунерацію за цензорську працю від р. 1842—1845. В своїй просьбі кокликував ся він на

¹⁾ Окрім проповідий Юл. Ганкевича находимо в бібліотеці наук. товариства ім. Шевченка отсі рукописи, вишкартовані з архіва львівського Намісництва: 1) Катихісієсь малый з допискою: 256 ps. 31 May 1827. Imprimatur, und sind nebst dieser Handschrift 3 Gratis-Exemplare hierher abzugeben. Lemberg dt. 31. May 1827. Vom k. k. Bücher-Rev. Amte. Winiwarter; 2) Рука Дамаскина з конкомітацією еп. Снігурського і допискою цензури: 274 ps. 19 May 1830. Imprimatur. Lbg. 19 May 1830. Vom. k. k. Bücher. Rev. Amte. Köller; 3) два примірники Чинь парастаса з конкомітацією Снігурського і допискою цензури: 272 ps. 14 October 1833. Imprimatur 10. Juli 835. (Цензурний дозвіл видано, мабуть, тому, так пізно, що саме тоді пертраковано про іменоване окремого руського цензора); 4) Литургія з порученєм генерального вікарія перемиської капітули Івана Сілецького і допискою цензури: ad 282 ex 834. Re Imprimatur Hinnberger 26. Juli 1834. 5) „Cwit na mohyli, sobraženije prypowistne, z ystynny wozczatoie, wózhladzhe uważymo, dorynesenne... ot Knyhounnyma Dwora unijnostej wsiasowerszajuszczoho Lwyhorodskoho zachoda prawno tretoho Adama Zyhayly Strzelbickoho. Видно, що й Вен. Левицького було за богато сего „язичія“, коли цензурний уряд додав дописку: „Muss die Phrase nach „Cwit na mohyli“ deutlicher gegeben und der Aufsatz im Ganzen correcter geschrieben werden. Lemberg 26. Okt. 837 Escherich (Вірш доси недрукований); 6) Пчеловодство (переклад з німецької мови) з допискою цензури: 1017/3 ex 1837 Imprimatur 25. Aug. 1837; 7) Мееодика... Івана Лаврівського (Nr. 23. Adm. ad impr. Lbg. am 1. Februar 838). В своїй часі її не друковано. Вона вийде небавом заходом тов. ім. Шевченка у Львові; 8) Короткі і повѣсти для дѣтѣй рускихъ въ школахъ парафіяльныхъ учащихся ся“ Івана Лаврівського з допискою: Nr. 24. adm. ad impr. dt. 1. Febr. 838. (доси недруковані); 9) Буквар языка руского... Осина Лозинського з допискою: Nr. 100 praes. 16. Febr. 838. Nr. 499 adm. ad impr. dt. 18/5 838. (важний задля гарної мови — недрукований доси); 10) Букварь Ів. Лаврівського з допискою цензури: 347. Om. del. adm. ad imprim. 2/6 838. (доси недрукований); 11) Мотыль... Р. Моха з допискою! 657. Imprimatur Lemberg 25 Juni 1841. Kankhoffer; 12) Букварь рускѣмъ славянскѣмъ во оупотребленіе рускогоу юношества во училищахъ приходскихъ (парафіяльнихъ) з допискою: Imprimatur 9/3 847 і 13) Каталогъ (ставропигійської книгарні) з допискою ad 1858/847.

²⁾ Протоколи президії львівської губернії за рік 1845 Nr. 8699.

те, що цензуrowав багато книжок і рукописей а така праця вимагала багато часу і туду, що давав „ausserdem auch durch andere ihm übertragene Begutachtungen und Berichte“, що був занятий в „Revisionsamt-і“ сортованем наданих для православної єпархії на Буковині богословських і церковних книжок і тому домагав ся, щоби за останні літа визначено йому що найменше по 100 злр. річно та щоби на будуче признано йому сталу платню.

Просьбу Вен. Левицького переслав губернїяльний президент, бар. Крії дня 15 грудня 1845 р. до Відня, причім зазначив, що Вен. Левицький був до сортування книжок лише „berathen beigezogen“ і що від вересня 1841 по грудень 1845 р. рецензував він лише 85 кусників, між тим 40 рукописей і 45 книжок а між ними дві часописи. В виду сего радив бар. Крії, щоби Вен. Левицькому признано 150 злр. конв. монети і щоби на будуче не визначати йому сталої платні. За голосом бар. Крії пішла віденська „Polizeihofstelle“ в письмі з дня 22. XII. 1845 р.¹⁾

На становиску руського цензора перебув Венедикт Левицький до мая 1848 р., аж до хвилі, коли, „Bücherrevisionsamt“ розвязано і цензуру знесено. Тоді вніс він дня 6 мая 1848 р. нову просьбу о ремунерацію за останних півтретя року.²⁾ Президія губернії вислала дня 14 мая до Відня виказ цензуrowаних Левицьким творів³⁾ а міністерство признало йому ремунерацію, сим разом вже третю.⁴⁾ Висоти її не знаємо. На всякий спосіб була вона низша від 150 злр., бо й праця його в літах 1846—7 була дуже невелика. Всіх руських друків вийшло тоді в Галичині ледви 21, в чім містило ся пять передруків церковних книжок і молитов, вісім панеґіриків в честь митрополита, або в память еп. Снігурського, а на решту зложили ся одна книжка проповідий Паславського, переклад біблійної історії Венедикта Левицького, один буквар і кілька книгарських оповісток.

Колиб навіть прийняти, що остання ремунерація Венедикта Левицького виносила рівнож 150 зл., то на всі три ремунерації зложила ся сума 500 зл. і за ту ціну давив Венедикт Левицький наше духове житє протягом несповна 13 літ.

¹⁾ Архів мін. справ внутрішних у Відні fasc. 1754 Nr. 12.366 „Benedikt Lewicki“ 1845. і „Протоколи през. льв. губерні.“ за рік 1846 Nr. 17.

²⁾ Там же за рік 1848. Nr. 5986.

³⁾ Там же за рік 1848. Nr. 6401.

⁴⁾ Там же за рік 1848. Nr. 8312.

Останні три роки його урядованя дали ся вже найменше в знаки нашому письменству. З кінцем 1845 р. було вже його становиско сильно підорване. Зложили ся на те різні причини, про які розкажемо в дальшій главі. Яков Головацький, що стояв безнастанно на сторожі нашого письменства, переніс друк своїх і чужих творів до Відня. Він не бояв ся ставити чола своїм духовним властям. Але були серед невеличкої горстки наших письменників деякі стероризовані. Коли Як. Головацький просив Рудольфа Моха, щоби прислав йому до друку в Відні „Справу в селі Клектині“, сей відповів: Ви знаєте, хто і що нам найбільше на перешкоді — а сї перепони повинні ми усувати „черезъ розстропъ и покору“. До моїх властей я маю сьмілий доступ, а втратив би я його зараз, колиб мій твір явив ся за границею без відомости „Тыхъ Старшыхъ“. ¹⁾ На „торонки муки и страсти“, які перетерпіли руські письменники за двигнене матерної мови і руської словесности від митр ополита „Ірода“, жалів ся також Антін Могильницький, впевняючи Як. Головацького, що він не замовк і не завмер для руського письменства, але мовчить і мовчати буде так довго, доки не відозве ся до него хтось такими словами, якими промовив ангел до Йосифа в Єгипті: Верни ся, Йосифе, до твоєї вітчизни, бо вже вмер той Ірод, що наставляв на твоє житє. ²⁾

VIII.

Коли приглянемо ся становиску, яке заняла „Censurhofstelle“ супротив „Зорі“ Шашкевича (1834) і „Русалки Дністрової“ (1837) з одной, а супротив „Библиотеки Бесѣдъ духовныхъ“ і „Молитвослова“ Йосифа Левицького, цензурованих в р. 1843—5 з другої сторони, то мусимо прийти до пересвідчення, що в поглядах на руське письменство зайшли в міродайних, віденських кругах рішучі зміни. У Відні повіяв тепліший і прихильніший вітер, який клав кінець самоволі руського цензора. Сю зміну в поглядах треба в першім ряді приписати політичним подіям, а головню сильно розбудженій конспіраційній пропаганді серед Поляків, яка в початках пятого десятка XIX в. у високій степені затривожила була австрійські власти. Необережність польських конспіраторів довела в р. 1841 до численних увязнень серед їх про-

¹⁾ Гляди: лист ч. 105.

²⁾ Гляди: лист ч. 120.

відників та однодумців, до кількохлітніх слідств, монструальних засудів та до остаточного зломання конспіраційного руху¹⁾. І як давнійше віденські влади не хотіли допустити до відродження руського писемства в Галичині, бо побоювалися з ним для себе нових клопотів, так тепер рішилися вони піддержати сей рух, як реакцію против польської революційної пропаганди та против русофільських стремлень в Галичині, про які мали вже не конче вірні реляції²⁾.

В сій цілі хотіли центральні влади в другій половині 1842 р. довести до видавання руської часописи у Відні, а на її редактора призначили були Івана Головацького, якого задумали зневолити до сєї роботи силою. Нагоду до сего подав віденським властям сам Іван Головацький. На пораду Сербів, Вука Караджіча і Георгія Петровича вніс Ів. Головацький в пол. 1842 року просьбу до сербського князя Михайла Обреновича о підмогу на докінчене хірургічних студій³⁾. В сих заходах мав поперти Головацького Вук, що тоді перебував вже в Сербії та Петрович, який небавом туди вибрався, шоби обняти редакцію Сербських Новин. Однак обставини зложилися так, що вкорі опісля мусів кн. Обренович утечи з Сербії, а з його утечю розвіялися також надії Ів. Головацького на підмогу. Та на сім справа не покінчила ся. В Ів. Головацького відбуто поліційну ревізію, забрано українсько-руські рукописи,⁴⁾ які він придбав для себе, а між ними бруїон листу до

1) Гляди мою студію: „Польські конспірації серед руських питомців і духовенства“ стр. 79 і Józef Krajewski: „Tajne związki w Galicyi“ стр. 90 і далші.

2) Гляди: лист ч. 36. стр. 69.

3) Гляди: лист ч. 34. стр. 63.

4) Про одну з таких ревізій, відбуту в Ів. Головацького донесла віденська поліція дня 29 липня 1842 р. Nr. 734/g президії „Polizeihofstelle“. Тоді найдено в него виписки з „Kordyana“, характеристику вел. кн. Константина, пісню „An die Slovaken:“ „Hej Slovane!“ Dieser Aufsatz — читаємо в реляції — scheint dem bekannten, polnischen Liede: Noch ist Polen nicht verloren etc. Jeszcze Polska nie zginęła (sic!) nachgebildet und sein Verfasser Głowacki selbst zu seyn, was er jedoch, ohne sich über den Bezug ausweisen zu können, leugnet. Die letzten Zeilen enthalten eine Aufmunterung, standhaft zu seyn und beharrlich.“ Далше найдено в Головацького: „Do imiennih Angielki“ (Goszczyńskiego), „Pogrzeb Poniatowskiego“, „Pieśń o czamarze“, „Amerykanin do tułacza Polaka“, „Odpowiedź Polaka“, „Opushteny“, „Patrzcie, jak węgiel rozdęty, silnym się zajął płomieniem“, „Podtatranska“, „Głos tułacza“ і руський вірш: „Ой кто на світі бездольныйт вродивъ ся“. Арх. міністр. внутр. справ. у Відні fasc. 1634 рік 1843. Nr. 392. „Hryniewicz und Głowacki“.

князя Обреновича. Небавом переслухано його в поліції, де він стрінув ся з наївним докором, чому не звертав ся з такою просьбою до свого уряду, почім загрожено йому, що буде мусів покинути Відень. Переведенє такої грозьби було би для Ів. Головацького дійсною катастрофою і коли він почав просити, щоби йому бодай дозволено покінчити у Відни студії, комісар поліції заявив йому, що дальший побут для него у Відни був би тоді можливий, як би він схотів видавати „мало-чи галицько-руську“ часопись, до якої міг би легко найти співробітників в Як. Головацькім та иньших галицьких письменниках. Урядови залежить на тім, щоби „Галичан Уніятів при их вѣрѣ а тым самым при Австрії утвердити“. Початкові видатки на часопись покрило би правительство. Колиб навіть, задумана часопись була зразу „недокладна і не дуже глибоко учена и обширна“, бо на квартал виходило би 2—3 аркуші, то і в такім разі вона була би потрібною, колиб лише була „питомою, народною, малоруською, чи русинскою“, колиб була „писана чистым народным языком малоруским, нѣ з Польщиною нѣ Московщиною не помѣшаным“, колиб вона „языкъ, народность Галиччины и вси малои Руси, яко истный водзѣмок корѣня Славянского почитовала и за себе особно становила, вѣд Московщины вѣдлучала и духа славенского в Галиччинѣ поднимающогося на сторону Славян Австрійских накланяла и тут централизовала“. Часопись мала би виходити безумовно у Відни, „яко вѣ серединѣ Автрійскои Словенщины“ і що найважнїйше „печатати ся черенками латинскими, правописею, котрою бы наилучше.“ Зміст її мав би доторкатись етнографії, географії, статистики та історії Руси, а крім сего могли би вийти до неї поезії і літературні твори, хотьби навіть в передруку з українських видань¹⁾.

Іван Головацький згодив ся на сю пропозицію та лише почав вставляти ся за кирилицею, але уряд налагав на латинську азбуку, а крім сего домагав ся, щоби Головацький дай йому програму матеріялу на цілий рік. Останний справи не засипляв. Він звернувся за матеріялами до брата Якова²⁾, а через него до Рудольфа Муха і Николи Устияновича. Крім сего почав він підготовлювати переклади з чеської та „ілірійської“ мови, а не доставало йому ще

¹⁾ Гляди: лист ч. 36. Порівнай також статійку проф. Свистуна (Вѣстн. Нар. Дома за р. 1905 стр. 60—62, 65—70, 82—7 і 111—19), де є мова про проект часопису і де подані виїмки з листів, друкованих у нас під ч. 36, 41, 52, 69, 74, 80, 82, 93, 99 і 110.

²⁾ Гляди: лист ч. 38.

книжок польських, московських та українських. Колиб не повелося видавати часописи, то зібрані матеріали задумував Ів. Головацький видати в окремій збірці¹⁾. Підготовляюча робота йшла Ів. Головацькому лияво. Книжки і рукописи, прислані Яковом Головацьким, стали йому в пригоді, але сам Іван побачив, що до подібної праці не достає йому багато, що „гадки помотані, недоспілі, язык не вправний, та що знання йому бракує“²⁾. Мимо сего він не зневірювався і брався щиро до праці, щоби переломити всі труднощі, з яких докладно здавав собі справу.

Ініціатором проєктованої часописи був, на мою гадку, Вартоломей Копітар. Глибоко відданий католицькій церкві, він, певно, рад був, щоби акцію серед галицьких Русинів повести в напрямі придержання їх при унії, а в своїм сердечнім привязанню до Австрії він бажав бачити Відень духовим центром всіх Славян. Признаючи Русинам право до окремішного літературного розвою, Копітар вказував з нагоди іменования Вен. Левицького цензором для великоруських книжок вже вдруге, що українське письменство могло би бути значним суперником петербургської „Machtgewalt“³⁾. Сі гадки хотів Копітар перевести в діло в р. 1843. на галицькій Руси через Дениса Зубрицького, коли останного після своєї подорожі до Риму впевнював, що Рим для Русинів дуже прихильний, що багато бажань римська курія радо сповнила би, колиб руські владики митр. Мих. Левицький, або еп. Снігурський туди поїхали. Рівночасно накликував він, щоби „die Russinen, ohne die Nordrussen sich selbst genügen, ihren Kamiński drucken lassen“ та щоби осьвітене, галицьке духовенство wraz з 4 міліонами Русинів в Галичині і на Угорщині старалося впливати на своїх братів на Україні та притягало їх до себе, бо тепер „der günstigste Zeitpunkt, um von röm. und. deutscher Seite her allen Eueren gerechten, oder auch nur billigen Beschwerden gründliche Abhilfe zu verschaffen“⁴⁾. З програми проєктованої часописи пробивалися майже дословно ті самі гадки і нема сумніву, що Копітар був їх речником та ініціатором.

Однак гадки Копітара, піддані Зубрицькому, були далекими до здійснення, бо останний до їх переведення, хотьби задля своїх політичних і національних поглядів не надавав ся⁵⁾. Так само не по-

¹⁾ Гляди: лист ч. 41. стр. 80—2.

²⁾ Гляди: лист ч. 52. стр. 105—6.

³⁾ Порівняй стр. XII і LXIII. нашої студії.

⁴⁾ Гляди мою розвідку: „З кореспонденції Дениса Зубрицького“ (відбитка з 43 тому „Записок наук. тов. ім. Шевченка“) стр. 39 і 43.

⁵⁾ Про відповіді Зубрицького Копітарови подав вістки д. Ф. Свистун

бачила проєктована часопись свѣта, однак не тому, що Ів. Головацький був зайнятий іспитами, або тому, що хотів обняти становиско лікаря на Україні у дідича Требинського¹⁾, лише тому, що дня 28 жовтня 1842 р. виїхав Копітар до Риму, звідки вернув до Відня доперва дня 7 мая 1843 р.²⁾ Не стало душі, що піддала плян часописи, а через те він заснітив ся. На всякий однак спосіб, не лише проєкт видавання часописи, але і сама подорож Копітара до Риму свідчать, що віденські влади заінтересували ся серйознійше руською справою. За часів побуту Копітара в Римі реституовано там грецько-руську колегію, а Копітар мав на ціли, почати в ній для руських питомців виклади славянських літератур та підготовити одного з них протягом двох літ на становиско учителя сего предмету. Однак руські питомці не приїздили до Риму і Копітар був зневолений почати науку з одним молодим Францішканином, родом з Португалії, що підготовлював ся до місійної служби в Молдаві і Болгарії³⁾. Через опізнюване приїзду руських питомців⁴⁾, Копітар покинув Рим скорше, чим задумував, а в рік пізнійше не стало вже його між живими.

в „Вѣстник-у Нар. Дома“ з р. 1906. Ширше розберу відносини Копітара до Зубрицького в окремій статії, причім подам копії з відповідий Зубрицького (3 листів).

¹⁾ Гляди: листи ч. 38, 41, 52 стр. 75, 80, 105.

²⁾ V. Jagić: Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd und Westslaven. Berlin 1897. стр. 321.

³⁾ Там же: Op. cit. стр. 315—16 і 350—51.

⁴⁾ Руські питомці не могли прибути до Риму в часі побуту Копітара з вини австрійських властей. Президія губернії повідомила митрополита Мих. Левицького доперва дня 8 жовтня 1843 р. Nr. 1259/gggg, що цісар дозволив зарядженем з дня 30. IX. 1843 р. „ut candidati ad Collegium de propaganda fide Romam mittantur, inde tamen reversi, privata diligentia suppleant, quae ibi non didicissent et tunc primo Curae animarum applicentur“ (Gestions-Protokoll des griech. kath. Metrop. Konsistoriums“ з р. 1843 Nr. 55). Як Головацький твердив, що вільних місць в Римі для питомців було 13, що однак зголосило ся всего 6 кандидатів, яких післано туди „als russinisches Holz, um es mit der römischer Axt zu Keilen zu behauen und diese hölzernen Keile sollen einst den russischen Nationalstamm zerfallen, weil die eisernen Hacken fruchtlos gearbeitet und bloss Risse gemacht haben“. (Jordan „Jahrbücher für slav. Liter. за рік 1846 в статії „Zustände der Russinen in Galizien“ стр. 373.) Кілько місць вільних в дійсности було — не знаємо, а відстрашувати від Риму могла родичів та їх дітей головню подорож, що тревала близько місяця. Остаточно виїхало шістьох питомців до Риму доперва в жовтні 1845 р. З львівської єпархії вислано: Лярія Струмінського, Льва Дейницького та Ізидора Дольницького (Gestions-Protokoll з р. 1845 Nr. 73) а з перемиської: Ден. Сінкевича, Ів. Бачинського і Йос. Черлючакевича.

До зломаня самоволі руського цензора та до успішнішого розвою нашого письменства причинила ся рівнож в части романтична стріча Ів. Головацького з бурбонським інфантом, кн. Люккою, який став покровителем не лише Ів. Головацького, але ослонив також своїм іменем та повагою виданє I. части „Вѣнка“.

В вересни 1843 зайшов Ів. Головацький у Відни до церкви св. Варвари, де почав вдивляти ся в него незвісний пан, який після виходу з перкви навазав з ним розмову. Ів. Головацький не знав прізвища незнакомого чоловіка, який не зраджував себе прогягом майже чотирох місяців, хоть що неділі заходив до церкви і з Головацьким стрічав ся та розмовляв. Доперва на старий рік 1844 р. признав ся незнакомий, що він Herzog von Lussa, а найблизшого дня був вже Ів. Головацький в палаті арх. Фердинанда де Есте, в якій кн. Люкка замешкав. Бурбонський інфант приняв Головацького дуже ввічливо, велів йому займати ся гомеопатією, поручив його одному з найвиднійших тоді гомеопатів, др. Фляйшманови, та прирік, що по скінченю студий забере його з собою до Люкки на управителя гомеопатичного відділу у своїм шпиталю. Рівночасно дав князь Ів. Головацькому 100 злр. на ригороза та визначив йому до червня 1844 р. по 20 зл. місячної підмоги. Князь випитував Головацького про його родину, назначив собі на карті Чепелі і Пеняки, заохочував його до науки, згадував про Лучкая а про себе говорив, що має також дома „церкву словенску, священника и дяковъ“ та що він „з молоду замилований в словенськом небоженствѣ“¹⁾. На бажанє князя заходив до него Головацький майже що дня аж до Йордану, коли князь вїїхав з Відня²⁾. Друду підмоги в сумі 100 злр. одержав Ів. Головацький в марті 1845 р.³⁾. Через клопоти і матеріальні страти спричинені князеви завідателями його майна⁴⁾, підмоги для Ів. Головацького не плили

З них живе, крім дра Черлючакевича, о. пралат Ізидор Дольницький, духовник руської семінарії у Львові, один з найкрасших типів посеред нашого духовенства, який розказував мені, що в дорозі до Риму вступили питомці до Перемишля, де кождий з них одержав від еп. Снігурьського срібного цванцігера. Подорож відбували вони кіньми, лише перед Віднем їхали якийсь час залізницею. До Відня відвіз їх Вен. Левицький. З Відня до Риму тревала подорож возом 21 днів. Молоденькі питомці, в віці 12—15 літ, забавляли ся по дорозі стрілянем з пістолетів, які кушили у Відни. На сю забаву сильно негодував візник.

¹⁾ Се стверджує також студія дра Ос. Маковея: „Три гал. граматика“ с. 53.

²⁾ Гляди: лист ч. 52. стр. 106—7.

³⁾ Гляди: лист ч. 69. стр. 141.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 69. стр. 142.

так, як він сего надіяв ся¹⁾, через що останний мусів нераз гірко бідувати. Остаточнo Головацький зневолений був вступити до війська, тим більше, що в р. 1847 зрік ся князь свого князівства²⁾. Та хоть мрії Ів. Головацького на одержанє місця в шпитали князя Люкки не здійснили ся, то всеж годі тайти, що позисканє такого протектора, що був членом цісарської родини мусіло заважити, коли не на долі самого Головацького, то певно на успіху задуманих ним видань. Вірити в се велить нам факт, що ані „Вѣнка“ (І. ч.), присвяченого князеві Люкки, ані „Вѣнка“ (ІІ. ч.), дедикованого сербському патріярхові, Йос. Раячичові до Львова не відсилено, коли давнійше всі руські твори, прислані до віденської цензури, завертано до руського цензора у Львові.

Останню причиною, що підорвала цілком повагу руського цензора, була самооборона галицько-руських письменників, які на терор рішили ся відповісти публичними, безіменними протестами. Сими письменниками були Йосиф Левицький і Ярослав Головацький.

Головним виновником літературного застою Галицької Руси вважав Йос. Левицький митрополита і тому в статії „Доля галицько-руського языка“³⁾ яку з певними змінами перекладено на німецьку мову⁴⁾, накинув ся він сильно на Мих. Левицького, причім подав не злий перегляд літературного руху від прилученя Галичини до Австрії. Про руського цензора висловив ся він ще тут доволі прихильно, коли писав, що „до усердныхъ защитниковъ природного галицько-руського языка, хотя своихъ трудовъ друкомъ не огласили, належить Венедиктъ Левицькій...“⁵⁾

Статія Йос. Левицького була би мала більше значінє, колиб не те, що він надто висунув власну особу на перід, бо від свого, страшного перекладу „Домободія проклятихъ“ (1822 р.) велів починати історію руського письменства в Галичині, а від дозволу на видаванє „Библиотеки босѣдъ духовныхъ“ робив залежною долю „галицько-руського языка“⁶⁾, та колиб не се, що його заміти супро-

¹⁾ Гляди: лист ч. 80. стр. 167—8.

²⁾ Гляди: лист ч. 110. стр. 210.

³⁾ Статія поміщена в часописи „Денниця — Jutrzenka“ Варшава 1843 р. март стр. 188—194 і цвітень стр. 39—45.

⁴⁾ Jordan „Jahrbücher für slav. Liter.“ за рік 1844 п. з. „Das Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“. Під перекладом статії підписав ся Йос. Левицький: „Anonymus“.

⁵⁾ Денниця цвітень стр. 41.

⁶⁾ Там же цвітень стр. 44.

тив деяких людей, були кривдячі і несправедливі. Так прим. митрополитови Левицькому брав він за зле в „Денницѣ“, що він своїм посланієм про первенство папи, вид. в р. 1841., а перекладеним з латинської мови Мих. Малиновським, хотів перед римським престолом „показатись усерднимъ защитникомъ уніи“¹⁾. Крил. Іванови Могильницькому не відмовив Йосиф Левицький значних заслуг на полі шкільництва, але при сій нагоді додав, що він з книжок, призначених для шкільного ужитку, вів формальний монополь та що для „власной спекуляції“ не видав своєї граматики друком, мимо значних недостатків²⁾. На Осипа Лозинського накинув ся Йос. Левицький не лише за його симпатії для латинської азбуки, але рівночасно додав про него, що він зібрав багато пісень з різних авторів та видав їх латинськими буквами п. з. „Ruskoje wesile“³⁾. Самохвальба і пристрасні заміти обнижали значіне статії, против якої в р. 1845 явила ся відповідь Лозинського п. з. „Bemerkungen über den Artikel „das Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“⁴⁾.

Лозинський зазначив, що з боку автора статії, поміщеної в „Денниці“, нанесено галицько-руському письменству новий удар. Коли з одної сторони розумна критика є все пожадана, так з другої замітки писані без поміркованя, лише приносять шкоду. Критика повинна визначувати ся правдою, основністю і поміркованем, вона повинна оцінювати річ, а не особу а обовязком критики є, сторонити від глузovania, від якого сьвіт відвертає ся з погордою. Після сего вступу Лозинський взяв в оборону крил. Могильницького, який завіщав ціле своє майно на стипендії для бідної молодіжи і який хіба нічого для спекуляції не робив. Впрочім сам Йос. Левицький хіба найкрасше оцінив значіне Могильницького, коли написав з нагоди його смерті елегію⁵⁾. Коли також

¹⁾ Там же, цвітень стр. 39. В німецькій перекладі сей необережний заміт пропущено. Дуже влучно оцінив посланіє митрополита Кошітар в листі до Зубрицького (З коресп. Зубрицького стр. 39—40).

²⁾ Денниця, март стр. 192—3.

³⁾ Там же, цвітень стр. 40.

⁴⁾ Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ за рік 1845 стр. 125—8. Статія підписана: Haličér-Russe.

⁵⁾ Вперше видруковав сю елегію Юстин Желехівський в „Новім Галичанині“ за рік 1889 ч. 11—12. в статії п. з. „Новий даний до біографії Іоанна Могильницького“. Йос. Левицький оплакував в елегії крил. Могильницького іменем дітей, що учили ся з його книжок, іменем консисторії, якої покійний був „звїздою“, іменем словесности і церкви. Йос. Левицький закінчив свій вірш словами:

митрополит не видав граматики Могильницького, то мабуть тому, що вона не відповідала нинішнім вимогам руської мови, а коли митрополит протривівся видаванню „Библиотеки бесѣдъ духовныхъ“, то хіба задля способу писання, з якого її редактор звів і тому нема потреби жалувати „das Ausbleiben dieser Bibliothek“. Лозинський підніс, що в честь митрополита зложив Йос. Левицький в р. 1838 панеїрик, в яким величав його „славою русскихъ Галичанъ“, а в „Денниці“ робив йому, між иньшим, докори, що він є оборонцем унії, хоть се є обов'язком митрополита. По гадці Лозинського, все, що автор статії в „Денниці“ писав про митрополита, „athmet nur Bosheit und Rachsucht“. В обороні своєї особи твердив Лозинський, що обставав за латинською азбукою не тому, щоби приподобати ся Вацлавови з Олеска, але тому, що се було би злучене з користю для руського письменства, колиб воно держало ся азбуки, уживаної в образованих літературах. В своїм Rusk-im wesil-ю“ помістив він 180 пісень, які сам зібрав. В дальшій часті відповіді зрецензував Лозинський влучно дивовижні вірші Йос. Левицького, писані без таланту та літературного смаку; признавав перекладчикови „Домоболія проклятихъ“ зручність, з якою він умів добути нагороду за русько-німецьку граматику, хоть відома річ, що найліпшим підручником була грамика Добрянського. Крім сего радив Лозинський перекладчикови „Домоболія проклятихъ“, щоби друковав менше річй, але добрих, а авторови статії в „Денниці“ поручав обережність і розвагу в критиці та помірковане супротив своєї духовної старшини, бо через свою задирливість приголомшує він перші проби на поли руського письменства а поверх сего доказує, що хіба на те пише свої замітки, „um allein als der einzig-Gelehrte und Verdiente im Felde der Galizisch-russischen Literatur zu figuriren“.

Замітки Лозинського, коли поминемо незаслужену оборону митрополита, були розумні, хоть і він не умів удержати супротив Йосифа Левицького рівноваги та ужив нераз обидних слів, як

„О Духъ, где токмо обитаешь!
 Якая будь участь твоя,
 Ты нужды, скорбы наши знаешь,
 Котрыхъ не выявляю я,
 Будь геніємъ твоего народа,
 Надъ всею Русею чуйно бди.
 Твоя цѣль — пашая свобода,
 Покойный мужъ, ахъ прости!...
 Прости на вѣки!...“

„вільно псу і на пана Бога брехати“, „eine schmutzige Beschäftigung“, і т. п. Натяки на особу Левицького у відповіді Лозинського були такі ясні, що під анонімним автором статії в „Денниці“ кождий його пізнати мусів. Подражнений диктатор руського письменства в Галичині написав нову статію¹⁾, в якій піддержав ще раз свої несправедливі помічання против Могилянського та навів цілий ряд доказів, як львівські пралати давили в зароді кождий прояв на поли галицько-руської літератури, як впливали на руського цензора, щоби зборонював твори писані народною мовою, а дозволяв на друк подібних рукописий, як „Изясненія на литургію“ Малиновського, писаних такою мовою, яку галицькі Русини доперва тоді зрозуміють, коли вийдуть до неї пояснення. Крил. Куземському почитував вправді Йос. Левицький в заслугу, що він виполошив з консисторії польську мову і що промовляв до духовенства по руськи, але рівночасно дорікав йому, що він „huldiget verworrenen Ideen, und möchte gern eine galizisch-russische Sprache gebildet sehen, die weder hochrussisch, noch kleinrussisch ist, wagte aber noch nichts von seinen hohen Talenten zu veröffentlichen, obgleich er Manches mit den lytographirten Bilden ritus graeci versuchte und ein Monopolium damit in der Diözese treiben wollte“. Вістрє свого пера звернув також Йос. Левицький против Венедикта Левицького і закинув йому наклін до „москвітизму“, яким він і сьвятореські пралати задумали die galizisch-russische Sprache zu Grabe tragen“ і в сій цілі окричали граматика Вагилевича за найліпшу. Заміти против митрополита піддержав Левицький поновно такими яркими примірами, як конфіскацією вірша Ант. Могилянського в честь архикнязя Франца Карла та забороною, брати духовенству участь в „Библиотецѣ Бесѣдъ духовныхъ“. На кінці статії виступив Левицький в обороні народної мови, яку сьвятоюреські достойники нехтують та відмовив Лозинському права, критикувати його поезії, доки сам в них своїх сил не спробує(!!!).

Якою мовою не яло ся писати, се виказав Йос. Левицький ще в одній статі п. з. „Russische Literatur in Galizien“²⁾, в якій піддав влучній, хоть безпощадній критиці переклад біблійної історії Венедикта Левицького (1844) і брошуру Гавришкевича п. з. „Руко-

¹⁾ Jordan: Jahrbücher für slav. Lit.“ за рік 1846 стр. 183—6. п. з. Erwiderung auf die Bemerkungen über den Artikel „Schicksal der galizisch-russischen Sprache und Literatur“.

²⁾ Jordan: „Jahrbücher für slav. Literatur“ за рік 1844 стр. 224—7. Статія підписана буквами: . . . ій.

водство къ умноженію и годованію садовины“, причім виступив знов против „sogenannte Domherrn und Oberen“, які спляють духовенство в роботі, та висловив надію, що найдуть ся люди з вірою і любовію до народної мови, звичаїв та обичаїв, які переборють всякі перепони і розвинуть галицько-руську мову на основі народної поезії.

Статії Левицького робили своїм тоном прикре вражінє навіть на посторонних людей. Карло Зап, що мав від Якова Головацького¹⁾ докладні інформації про положенє Русинів та про становиско митрополита, писав про статію руського диктатора: „Četl jsem v Jordanových ročnících odpověď Lewického kněžím Jurským. Kdyby chtěl dát raději pokoj, neboť rozmnožováním škandalu nepomůže se ani jemu ani literatuře.“²⁾ Щоби загладити се прикре вражінє, а рівночасно, щоби оконечно осягнути ціль, яку мав на думці Йос. Левицький, що бажав зломити самоволю руського цензора та його приклонників, Яков Головацький взяв сам за перо і виступив зі статією п. з. „Zustände der Russinen in Galizien“³⁾.

Слабою стороною названої статії було те, що Як. Головацький натякнув в ній на приватні та родинні справи митр Мих. Левицького та руського цензора. Однак до добрих сторін статії належало передовсім те, що автор не висунув в ній нікуди свої особи, через що аж по рік 1885 приписувано її Йос. Левицькому⁴⁾, а в другім радї те, що він п'янував виновників не задля кривд, яких сам завнав, але задля гнобленя руського письменства і поодиноких письменників. Але чи не найбільшою заслугою статії було те, що автор обговорив в ній руську справу з широкого становишка духової єдності Галичини з Україною, що розказав в ній історію галицької Руси від її прилученя до Австрії, що вказав на поміч цїсаря Йосифа II., якої дізнала галицька Русь при кінци XVIII. в., а яка лише тому принесла на разі невеликі плоди, бо тодішнє више духовенство не почувало себе Русинами та розвоєм культурного і духового життя галицької землі не інтересувало ся. Наслідком апатії, або й ворогованя вишого руського духовенства супротив руської справи дійшло до того, що низше духовенство та інтелігенцію спольонізовано. Автор розказав далше про відродженє руського письменства в Галичині і на Україні, про боротьбу

¹⁾ Гляди: лист ч. 84.

²⁾ Гляди: лист ч. 86.

³⁾ Jordan: Jahrbücher für sl. Liter. за рік 1846. стр. 136—79. Під статією підписав ся Як. Головацький: Nawryło Rusyn. В р. 1848 інформувач Як. Головацький про руську справу чеську пресу. Гляди Лист. Ч. 173.

⁴⁾ Литер. Сборникъ за рік 1885 вип. 1. стр. 40.

галицьких письменників з польонізацією, про ворожі виступи руського цензора та митр. Мих. Левицького супротив літературних починів на галицькій Русі, про брак заінтересованя у митрополита його власним духовенством, яке під культурним та матеріальним оглядом стояло не в порівнянню низше від латинського клиру в Галичині та православного на Буковині. Яков Головацький накликавав австрійське правительство, щоби воно підпомогло руський елемент в Галичині у власнім інтересі, бо через те могли би Русини стати сильною запорою супротив польських, революційних конспірацій, а з другої сторони через підмогу руського письменства могла би Австрія впливати на Україну, подібно, як впливає на Сербію і Боснію через Сербів на Угорщині.

Ціла статія Головацького писана дуже живо і цікаво. З кожного вірша статії пробивала ся щира любов автора до руської землі і справи. Автор відчував болючо кривди, яких дізнавало руське письменство в Галичині від своїх власних людей в першій ряді. Статія „Zustände der Russinen“ була не лише протестом против оборони митрополита в згаданій статії Лозинського, але й против системи, яку від р. 1834 вводили руський цензор та його приклонники, певно, не без інтенцій правительства. В ній обговорив Яков Головацький публично сі гадки, які саме правительство піднесло було в р. 1842. приватно, коли хотіло заінавігувати видаване руської часописи у Відні. Була се також немов би відповідь на гадки, які Копітар порушив був в листах до Зубрицького.

Серед тих людей, що стояли ближше Як. Головацького та розвоєм письменства в Галичині інтересували ся, викликувала статія Як. Головацького щире заінтересоване та глибоке признанне¹⁾.

Хоть згадані статії Йосифа Левицького та Якова Головацького передомили вплив руського цензора, то всеж таки не усунули вони пригноблення і апатії, до яких довів Вен. Левицький серед руської суспільности цензурними заборонами. Відчули се небавом Яков та Іван Головацькі в їх дальшій, видавничій праці.

Ми згадали вже вище, що матеріяли зібрані до руської часописи, яка мала виходити у Відні, задумав Ів. Головацький вихіснувати в окремій збірці. І справді в поч. 1844 р. повзяв він гадку, видати „Вѣнецъ“, що вийшов в р. 1845. (зглядно в поч. 1846 р.) п. з. „Вѣнок Русиnam на об жинки“. Видав його Головацький не в сім виді, в яким задумував. Після первісного

¹⁾ Гляди: листи ч. 93. стр. 189, ч. 105 стр. 204 і ч. 120, Порівнай: Литер. Сборникъ за рік 1885. вип. 1 стр. 40.

плану, „Вѣнец“ мав бути антольоїєю творів галицьких та українських письменників. Побіч творів народної словесности (українських дум) мали вийти до згаданої збірки: „Пѣснь Куракину“¹⁾ Котляревського, писаня Артемовського, Льва Боровиковського, Еремії Галки, Писаревського і „Пѣснь на вѣдѣдне Срезневському“ Амврозія Метлинського. Надіяв ся також Іван Головацький, що добуде через Срезневського твори Шевченка²⁾. Рівнож приготавлював він для збірки короткі життєписи українських авторів. Коли однак „Вѣнок“ не вийшов в задуманім обемі, то не тому, що Ів. Головацький бояв ся „великої розмаїтості“³⁾, але тому, що таке широке виданє повело би за собою значні кошти, на які видавець важити ся не міг, а яких з передплати годі було покрити.

Першу частину „Вѣнка“ присвятив видавець своєму покровителеви, кн. Люкки, який приняв присвяту дня 2 вересня 1845 р. та приобіцяв гроший на видавництво. Іван Головацький надіяв ся віна від князя, але гроші не наспіли⁴⁾. Щоби обезпечити собі посередництво державних властей в розпродажі „Вѣнка“, видавець призначив чистий дохід з неї на Галичан, що потерпіли від повені, але тут стрівув ся він з відмовою галицької губернії, яка посередництва при розпродажі не підняла ся та радила Ів. Головацькому, щоби в сій справі звернув ся до книгарень та львівських часописей. Издавець хотів також виеднати для „Вѣнка“ безплатний друк в державній друкарні, але й сего йому відказано. Він надіяв ся ще на поміч цїсарської родини і був у цїсаря Фердинанда на аудиєнції, однак в кілька недѣль пізнійше одержав таку відповідь, яка його „со всѣм запамрочила“. Минав місяць за місяцем а через недостачу гроший не можна було почати друку книжки. Доперва пілмога цїсарєвої вдови, в сумі 50 злр., дозволила Ів. Головацькому, взяти ся за друк. Меткий издавець розписав передплату по віденських, прагських, моравських, прешбурських і загребських часописях, але від Славян прийшло замовлень не багато. Розіслав він також запрошеня до передплати між 84 галицьких деканів, до

¹⁾ Вперве видано її і так в Галичині в „Пчолѣ“ (Львів 1849) ч. 16.

²⁾ Порівнай: лист ч. 69. стр. 143.

³⁾ Гляди: лист ч. 74. стр. 153.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 74. стр. 154., ч. 80. стр. 168., ч. 93. стр. 188. Яков Головацький твердив (Литер. Сборн. за рік 1885. вип. 1. стр. 38), будьто перша часть „Вѣнка“ вийшла за гроші князя Люкки. Вістка ся невірна і листи кажуть що ниньшого.

родини¹⁾, консисторій²⁾ і приватних людей³⁾), але складане грошей йшло дуже пиняво. Для одних була ціна за висока, інші вимовляли ся недостатком, але чи не найбільше завинила тут апатія, яка на добре загніздила ся на галицькій Русі. Зі спису передплатників, долученого до I. части „Вѣнка“ дізнаємо ся, що видавцеві пощастило ся зібрати їх несповна 140. Крім дару цісаревій вдови, що був завдатком для друкарні, решту видатків покритв Никола Верещинський⁴⁾). В сей спосіб добув Ів. Головацький примірники „Вѣнка“ з друкарні в цвітні 1846 р.

Друковані екземлярі переслав Головацький в першій ряді руським владикам: митр. Мих. Левицькому, еп. Снігурьському, Яхимовичеві, Поповичеві (в Унгварі) і Гакманові в Чернівцях⁵⁾). Снігурьський прислав видавцеві 20 злр.⁶⁾ Митрополит Левицький не розпечатав книжки та відослав її з допискою: „wird nicht angenommen“. Черновецький владики, Гакман переглянув книжку і відписав: „не пріймаєть болѣ потому, что тая книга ни по грамматикѣ, ни по духу Словенскаго языка на Буковинѣ употребляемого сочиненна“, почім відослав книжку поштою, за що Головацький мусів заплатити 2 зл. коштів⁷⁾). Сі факти ілюструють найкраще відносини части висшого духовенства до літературних творів, писаних народною мовою. Замітне, що поміж передплатниками „Вѣнка“ находимо прізвище руського цензора, Вен. Левицького.

Обєм I. части „Вѣнка“ не великий. Окрім віршованої присьвяти Ів. Головацького князеві Люкки (стр. 1—4), якою автор дав доказ, що поетом ніколи не був, помістив він свій „Приговор читателям“ (стр. 7—10), в якім станув на становиску духової єдності Галичини з Україною, бо обіймав весь нарід „вѣд Сяна, Вислы й Буга аж по Дѣн и Донець, а з поза Бескида, Днѣстра й Чорноморя ген-ген горѣ по Припечь и Десну“ та кликав в одушевленю: Сей нарід живе в цѣлости народнѣй, и николи не заумре, а его доля — то вѣдземна парѣсть всемірної-судьбы Словенщины. В слід за „Приговором читателям“ йшла

¹⁾ Гляди: лист ч. 80. стр. 167—8 і ч. 87.

²⁾ Гляди: лист ч. 81. В листі ч. 80 писав Ів. Головацький: „я до Консисторій не писав, бо мя Моралиста розрадив“.

³⁾ Гляди: лист ч. 97. Порівнай також спис передплатників при I. ч. „Вѣнка“.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 82. стр. 171.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 82.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 93. стр. 188.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 82. стр. 173. Порівнай: Литературн. Сборникъ за рік 1885 стр. 39.

статійка Ант. Добрянського „Крещеніє Руси“ (стр. 11—46), яка враз з перекладом розвідки Ігн. Даниловача п. з. Историческое розсмотрѣніе законодательства Литовского“ (стр. 125—150) складала ся на наукову часть збірки. В літературну часть „Вѣнка“ війшли: згадка Як. Головацького „Память Маркіяну Р. Шашкевичу“, в якій побіч житєписи та оцінки заслуг безсмертного Руслана, поміщено 24 поетичних, оригінальних і перекладених його творів і казку „Олена“ (стр. 47—128) та віршовані переклади Якова Головацького „Народн. Сербских пѣсень“ враз з короткими а на свій час влучними замітками про устну словесність сербського народа (стр. 151—203).

Хоть обємом „Вѣнок“ був незначний, то всеж таки його поява була чимсь незвичайним. Чиста, народна мова в поезіях Маркіяна та перекладах сербських пісень Як. Головацького різко відбивала від сих, ніби то літературних продуктів, на яких друк руський цензор доси дозволяв. Побіч туги і жалю, якими Маркіян оповив свої поетичні твори, пробивала ся з них надія, що руська пісня полине по долинах, степах, по Чорному морю, Дніпрі та Дністрі, що полетить під небо та край сонця сонічком повисне

І буде лїтати,
І буде співати,
І о руській славі
Скрїзь свѣту казати.

Хоть горе, журба й недуга сповивали його коротке житє, він кликав з одушевленєм, що ніхто не видре йому любови і віри, „бо руське ми серце, та й віра руська“. Били з поезій Маркіяна якась дивна сьвіжість, невисловний чар, що мусїли полонити душу читача. І мимохіть приходить нам на гадку, яку страшну кривду заподїяв Венедикт Левицький нашому відродженю, коли зборонював „Русалку Днѣстровую“, в яку війшла була частина поетичних творів Шашкевича, що могли учити руську суспільність любови до народної мови та прихильности для руської справи.

Сам факт, що Яков Головацький не побоював ся покласти свого імени та прїзвища під творами, поміщеними в „Вѣнку“, вплинув корисно на уклад II. части „Вѣнка“, в якім побіч него та його брата Івана, взяло участь чимало руських сьвященників з Галичини. Там поміщено твори Ант. Могильницького, Антона Лужецького, (які вичеркнув був Вен. Левицький в р. 1843 з його збірки поезій), Луки Данкевича, Келістіна Скоморовського, Івана Вагилевича (передруки „поезій з „Русалки Днѣстрово-ї“), Николи

Устияновича та інших людей. Взагалі вийшла літературна часть „Вѣнка“ з р. 1847 дуже гарно, коли поминемо вірші Ів. Головацького, в яких годі доглянути ся хотьби лише дрібки поетичного таланту. Наукові статії репрезентували Ник. Маркевич своїм „Спис-ом державцѣвъ Малороссіи“ та Яков Головацький своєю „Великою Хорватією“ (перекладеною з „Москвитянина“), з якої цензор Мікльосіч вичеркнув оповідання про останні часи Польщі. Не дозволив також цензор на друк вірша Ів. Головацького „Пѣніє радостнаго голоса“ та ще дечого, всего загалом на аркуш друку¹⁾. Чимало місця присвячено в „Вѣнку“ гарним, етнографічним статіям і матеріалам.

Заки Головацький зложив рукопись II. части „Вѣнка“, почав оглядати ся за покровителем, якому міг би його присвятити. В першій раді звернув ся він до еп. Снігурського, але сей велів своєму капелянови, Юстинови Желихівському відписати, що не годить ся „абы духовній особѣ посвѣщовано свѣтскую книжку“. Щоби однак не зражувати видавця, Снігурський заявив свою симпатію для видавництва в сей спосіб, що післав йому 25 злр., які враз з 60 злр., присланими Як. Головацьким, були завдатком на на друк книжки. Стрінувши ся з відмовою Снігурського, носив ся Іван Головацький з гадкою, присвятити книжку або Верещинщинському, або братови Якову, або „всім вірним Русинам“, чого, мабуть, Як. Головацький йому не дораджував²⁾. Не прийняв також присвяти радник губернії Вацлав Залеский (видавець збірки пісень, що скрив ся під анонімом Вацлав з Олеска, пізнійший губернатор Галичини), який вимовив ся своїм, урядовим станови-

¹⁾ Гляди: лист ч. 93 стр. 187. „Пѣніє радостнаго голоса“ було панегіриком в честь царя Миколи I., який при кінці 1845 р. вертав з Італії і задержав ся у Відні. Іван Головацький находив ся тоді в дуже скрутних, матеріяльних відносинах і тому написав сей вірш, велів його дуже гарно переплести, за що заплатив 8 злр. та заніс його до російського посольства, в надії, що цар обдарує його грішми. Тимчасом цар забавив у Відні всего два дні а в посольстві забуто на панегірик Головацького і цар його не побачив. Мабуть, в р. 1845 хотів автор його видрукувати, але на се цензор Мікльосіч не згодив ся. Видав його Головацький доперва в р. 1848 по знесенню цензури, почім писав до брата Якова, що „ся пѣснь есть разомъ мой рѣшительный отвѣтъ противъ важничаніямъ Ляхѡвъ и прочихъ мятежниковъ“. (Гляди: листи ч. 80 стр. 168 і ч. 143 стр. 256). Так вияснив Головацький ціль видання своєї поезії в р. 1848. Первісною однак ціллю була надія на заробіток.

²⁾ Гляди: лист ч. 99 стр. 195. Порівнай: Юстинъ Желеховскій: „Іоаниъ Снігурскій“ стр. 117.

ском і радив звернути ся з сею пропозицією до князя Юрія Любомирського, скоро сей прибуде до Відня. Однак Іван Головацький приїзду Любомирського не діждав ся і просив о принятє присьвати сербського, православного патріярха, Йосифа Раячіча, який на се згодив ся. Цензура зажадала від видавця, щоби він виказав ся власноручним письмом патріярха, що він присьвату приймає, а через се виданє „Вѣника“ трохи припізнило ся¹⁾. Раячіч прислав Ів.

¹⁾ Гляди: лист ч. 110 стр. 209. Йосиф Раячіч родив ся дня 19(30) липня 1785 а умер в Карловицях дня 13 грудня 1861 р. в 79 році життя. Його отець, Лука був архимандритом. Син Йосиф присьвятив ся рівнож духовному званю і в поч. 19 віку став архимандритом монастиря „Готміже“. Коли французькі війська обсадили в р. 1809 і 1813 хорватську, війскову границу, Йосиф Раячіч умів своїм впливом удержати людність в прихильности для Австрії. В р. 1818 став він єпископом в Далмації, де основав богословську школу і привів до ладу єпархію. В р. 1834 покликано його на єпископа до „Werschetz“. Коли там вибухла холера і викликала нечуваний переполох, Раячіч йшов від хати до хати, ніс слова розради, поживу і ліки. В р. 1843 став він єпископом в Карловицях. В часі непокоїв на Угорщині умів Раячіч удержати Сербів в лояльности супротив цісаря, та дав щиро о те, щоби для свого народа виеднати як найширші права. В р. 1848 вибрано його патріярхом. В р. 1861 одержав він титул барона. (Dr. Constant von Wurzbach: „Biographisches Lexikon“ 24 Theil. Wien 1872 стр. 290—4). Вурцбах закінчив характеристику Раячіча такими словами: „Sein Nachruf schildert ihn als einen Priester, der bei all seinen Schwächen und den Fehlern eines heftigen Naturells ein Mann von Talent, von unbeugsamen Charakter und hohen Patriotismus, dieser Eigenschaften wegen werth war der rührenden Liebe und Anhänglichkeit, welche ihm das serbische Volk widmete“. Не від річи буде, коли подам офіціальну характеристику Раячіча, яку я найшов в Архіві міністерства справ внутрішніх (Griech. Bischöfe in Ungarn 1839 fasc. 1499 Nr. 4726), писану дня 19. XII. 1838 при нагоді обсади єпископської столиці: „6-stens endlich wird der Versetzer Bischof Joseph Rajasics als ein Mann geschildert, der alle Eigenschaften besitzt, welche die Würde eines Bischofs der einträglichen Bácsers Diözese und der Standpunkt, auf den er gestellt werden soll, erheischt. Auch ihm glückte, das rohe, gleisnerische, knechtische Wesen der Kalugernhaft von sich zu entfernen; er ist ein Mann von Geist und Bildung, voll Lebensart, Gastfreundschaft und unbestreitbaren Adhäsion an das aller durchlauchtigste Kaiserhaus; und wenn ihn schon der Vorwurf einer auffälligen Neigung zu Weibern und Hang zum Spiel nicht unverdient trifft, so glaubt man anderseits, dass er auch in dieser Beziehung bei dem mindesten Wink alles vermeiden würde, was anstössig seyn, oder sonst zum Skandal dienen könnte. Das Bácsers Komitat würde ihn gerne als ihren(sic) Diözesanbischof begünstigen, und man ist der Meinung, dass er diese Stellung gewiss mit mehr Würde als der damalige Pankratzer Bischof Georg Chranislaw und in Rück-

Головацькому в подяку за присвяту 500 здр. на кошта друку¹⁾. Факт присвяти „Вѣнка“ сербському патріархови прийнято в Галичині з вдовolenем, бо в нїм добачувано демонстрацію против китр. Михайла Левицького. Не даром писав Антін Могильницький до Якова Головацького: „але найбільша моя радість зъ того, же братъ твоїй посвятивши своїй вѣнокъ Метрополиту Карловецькому, заведи-давъ нашого Ирода, одъ которого с'мо денекотри за двигненіє материнского языка и умной словесности руской, такъ торонки муки и страсти претерпѣли“²⁾. Характеристичною для Рааячіа була хіба ся обставина, що він став меценатом руського письменства в народній мові в тїм самім часі, в яким не апробував для православних своєї єпархії перекладу „Нового завѣта“ на сербську, народну мову, зладженого Вуком Караджічом³⁾.

На „Вѣнкахъ“ покінчила ся важнїйша видавнича праця братів Головацьких перед 1848 р. Годить ся хіба ще згадати, що Ів. Головацький переклав в р. 1848 з поручення військових властей на руську мову „Dienstreglement“⁴⁾, та що зредатував і видав брошуру Кобринського „О гною“, яка вийшла що йно в р. 1848⁵⁾. Уряд подбав також про руську брошуру „О управѣ тютюну“⁶⁾, яку в р. 1847 розкинено в Галичині між селян даром на те, щоби їх заохотити до управи сеї ростины. Задумував ще Ів. Головацький видати III. часть „Вѣнка“⁷⁾, а Як. Головацький ще в р. 1845 приготулював „южноруский Сборникъ“⁸⁾, але оба вони не перевели своїх намірів в діло.

IX.

Невідрадні образки, які ми подали в нашій студії, вказують, з якими важкими перепонами боролось наше письменство в Галичині в літах 1834—47. Що воно не пропало в зародку та не

sicht der Interessen der Regierung auch mit mehr Anklang bekleiden wird.“

¹⁾ Литературн. Сборникъ за рік 1885, вип. 1 стр. 39.

²⁾ Гляди: лист ч. 120.

³⁾ Гляди: лист ч. 110.

⁴⁾ Гляди: листи ч. 93 стр. 189, ч. 104 і ч. 143 стр. 255.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 110 і 143.

⁶⁾ Гляди: листи ч. 104 і 110. Порівнай: Ив. Ем. Левицького „Библиографію“ I. Nr. 342.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 93 стр. 188.

⁸⁾ Гляди: лист ч. 74 стр. 155.

заснітило ся, то се заслуга Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького. Перший з них вказав дорогу, на якій можна відродити письменство, другий перейняв спадщину, полишену Маркіяном та з вірою в красшу будучину переборював перепони та усував колоди і каміня, які кидано йому під ноги з різних боків. Великою заслугою Маркіяна Шашкевича було те, що він станув на трівкім ґрунті духової єдності Галичини з Україною і що в сім напрямі повів свою роботу, яку Яков Головацький з жаром продовжав. Була се робота велична. Треба подивляти енергію, з якою сі два молоді люди забрали ся до праці, треба цінити відвагу Якова Головацького, що в найтяжших хвилях гнєту, умів постояти за праведним ділом. Він не лише, що сам не упав, але й накликавав других до праці та витревалости.

З якою радістю писав він до брата Івана, що під його впливом вернув з польського табору до руського, та мрів про працю для руської землі: „О як я ся утїшив, пізнавши с Твого листу, що 'сь ся щире взяв до тої вѣтцѣвскої ролѣ, котра так давно облогом лежить и зовеѣм бурянами заросла, щось пізнав потребу нашого народа и розгадуєш над средствами и способами, як би своєю родиму ниву найлутше справити и для будущего поколѣня засѣяти можна¹⁾. А чи не могло тішити Якова Головацького письмо Ант. Петрушевича, в яким останний дякував йому за провід, та за те, що він в нїм „перший зажегъ огонь отчинной любви“, що з манївцїв справив його на биту дорогу і навчив любити „нѣмѣи гробы отцовъ“²⁾. Якова Головацького болїло се, що Стефан Витвицький видав два томи „Наукъ парохіальныхъ“ (Чернівці 1847 р.) не мовою чистою, народною, але „языкомъ нѣбы церковнословенскимъ, мѣшанымъ з рускимъ“, через що тим виданєм не дуже повеличати ся можна³⁾, що в хвилі коли сам уряд дбає про пожиточні для народа книжки, з посеред Русинів „много премного (прости Б. грѣха) вѣдцурали ся родини, и вѣ головѣ собѣ не берутъ, якъ потреба просвѣщати народъ и поѣдносити крѣпити народнѣсть а свою словеснѣсть“⁴⁾. Вірний стягови, що підняв Маркіян Шашкевич. Головацький ще в р. 1848 писав до брата Петра: „Чижъ Русине прагнутъ Московского

¹⁾ Гляди: лист ч. 32.

²⁾ Гляди: лист ч. 49.

³⁾ Гляди: лист ч. 104.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 104.

царства?¹⁾ а свої погляди на окремішність українського руського народу і на краю його мови висловив у знаменитій на свій час „Росправ-і о языцѣ южнорускѣмъ и его нарѣчіяхъ“. За його проводом почали йти тою самою дорогою инші люди. Ів. Головацький негодував на Серба Павловича за се, що останній питав його, чи галицько-руські письменники „порозумѣли ся из російскими, аби чи може думают ся вѣдривати из своєю словесностью вѣд велико-русской, так високо изображенной“. Обурюючи ся на таке найвне питанє, Ів. Головацький назвав Павловича „не самовитым“ та „вѣдав рублями передлицьованым“²⁾. Колиж в р. 1844. прочитав Ів. Головацький поезію Богдана Залеского, писав до брата Якова: „Ой, коб' то нам такого пѣвця таких дум, — духом бы постала Малорущина и засіяда бы красче усьх парѣстей Словенских! а не потребовали бы ся о нас нѣ Ляхи, нѣ Москалѣ бити, сварити, сперечати — мы бысьмо мовчали, але не так, як тепер мовчемо!“³⁾ Ще в марті 1849 р. кликав він в листі до брата: „Такъ будьте ласкавы Русини, стережѣтъ храму Господня — народности нашей, Вашъ голосъ есть голосъ народа — сохраняйте языкъ въ давнѣй чистотѣ, бо великая грозитъ туча⁴⁾. Иншій сучасний діяч, Кирило Блонський на вістку, що Русини хотять видавати нові шкільні книжки в перекладах з чеської, або німецької мови, звертав рівнож увагу на чистість мови, коли писав до Петра Головацького: „Дуже Васъ прошу, скажѣтъ тымъ Господамъ, щобы дуже съ тымъ були осторожнѣ и не написали такъ, якъ основаненькѣмъ Пестрякъ: Вождѣннѣного умоизступленія съ дневнымъ мѣстопробываніемъ Вамъ Пане Сотнику утресугубляемо“⁵⁾.

В тім самім дусі писав перед зїздом „руських учених“ до Як. Головацького меценат руського письменства Верещинський, який взивав його, щоби боронив мови і правописи та дбав „абы не творено нового, ученого языка, „абы народный языкъ зостав ненарушенный и був подставов нашего писменництва.... бо мы вже вступили на злу дорогу, мы аккомодуемо ся вже до церковного, вже до польского, вже до російского языка, и другим Славявам не велику прислугу робемо, а собѣ шкодим“⁶⁾.

¹⁾ Гляди: лист ч. 139.

²⁾ Гляди: лист ч. 31.

³⁾ Гляди: лист ч. 52 стр. 118.

⁴⁾ Гляди: лист ч. 204 стр. 349.

⁵⁾ Гляди: лист ч. 185.

⁶⁾ Гляди: лист ч. 165.

Настав рік 1848, рік свободи, рік боротьби о ествовање народів. Хоть була се хвиля, що „всѣ народы на перебѣжки о народнѣсть свою ся убѣгали, всѣ правъ своихъ ся домагали, оденъ лише Русинъ не отважно ся дививъ“¹⁾, то всеж таки не забуто ані на Маркіяна Шашкевича, ані на Якова Головацького, бо се значна часть їх заслуги, що проснув ся нарід, що давав признаки жия. Літературною працею поклали вони основи не лише до дальшого умового, але й політичного жия. Спольонізоване духовенство²⁾, почало признавати ся до своєї народности, закладано по містах політичні товариства, творено івардії, посилено послів на славянський зізд в Празі³⁾, скликано зізд „руських учених“ з поверх соткою учасників а десятком ентузіастичних промов та рефератів, основано часопись, розкинено першу політичну відозву „Ради народовой руської“, в якій проголошено духову і національну єдність Галичини з Україною⁴⁾.

І помянули Русини щирим серцем Маркіяна в приватних листах⁵⁾ та на зізді „руських учених“⁶⁾, а на Якова Головацького гляділи як на свою „зірницю“⁷⁾, та звертали ся до него у кождїй, важнійшій справі, як до дорадника, доброго робітника та провідника.

Коли уряд в р. 1848 задумав видавати офіціяльну руську часопись, очи Русинів звернули ся на Якова Головацького, який лише тому не хотів стати редактором, бо побоював ся, чи „не треба бы припадкомъ підъ часъ выречи ся свого переконаня, свого правого становища, яко Русинъ — зрадити тѣй хоругвѣ, котрѣй присягавемъ не перед урядомъ яким людскимъ, не теперъ, а тогди, колимъ прійшовъ до сознанія — але передъ совѣстію, перед Богомъ, передъ судомъ роду свого — тои барвы я бою ся зрадити, и тои барвы не скину нѣ за що, не продамъ за ніякіл почести. Волѣю вѣчне мовчати, бо навчила нужда въ глубынѣ сердца закопувати найсвятѣйшіи чувства — тапти перед лукавымъ свѣтомъ — якъ бымъ мавъ

¹⁾ Гляди: лист ч. 130.

²⁾ Гляди мою студію „Польскі конспірації“ стр. 88—92 і листи ч. 128 і 144.

³⁾ Ів. Созанський „До історії участі галицьких Русинів у слов. конгресі в Празі 1848 р. і порівняй листи: ч. 131, 132, 134, 135, 137 і 138.

⁴⁾ Зоря галицка за рік 1848 ч. 1.

⁵⁾ Гляди: листи ч. 117 і 162.

⁶⁾ В промовах Устияновича і Йос. Левицького.

⁷⁾ Гляди: лист ч. 154.

зрадиги, або скрити стремління народне¹⁾. А коли австрійський уряд рішив ся основати катедру руської мови на львівському університеті, Русини побачили в Якові Головацькім одного чоловіка, що доріс до сего становиска. І треба подивляти ся однодушність, з якою Русини побивали ся за його кандидатуру, як поборювали двох інших суперників, Івана Жуківського та Івана Вагилевича, бо як писав Борисікевич до Як. Головацького: „хтож годнѣйший такої посады“, бо „ваша заслуга любий друже, то праця мозолна коло рускої мови, то знамость со-вершенна всѣхъ лѣтерацкихъ плодѣвъ рускихъ, и правый поглядъ на становище наше народне“²⁾ За Якова Головацького вніс Мих. Малиновський подане о катедру до консисторії³⁾, яке опісля доповнив просьбою сам Головацький⁴⁾. Колиж Поляки видвигнули кандидатуру Вагилевича⁵⁾ і рознесла ся поголоска, що її Вагилевич одержав⁶⁾, бо його запропонувала міністерству Рада шкільна краєва⁷⁾, то зажурив ся не лише Головацький, для якого пропала надія, „що остаток життя посвятити зовсім народній словесности“⁸⁾ але й Русини доложили всяких заходів⁹⁾, щоби справу довести до успішного кінця.

Була се нагорода, яку признали Як. Головацькому Русини за його труди, бо „Бог видѣвъ, писав йому Верещинський, якесте в цвѣтѣхъ лѣтъ Вашихъ вже о просвѣщенію народа руского гадали, журили ся, збирали, вишуквали, записовали, з Пешту через гори книжки до дому несли, Угорщину и Галицію переходили, камѣнь

1) Гляди: лист ч. 163 стр. 293. Сей офіційальний орган почав виходити в липні 1849 п. з. „Галичо-руський Вѣстникъ“ під ред. Мик. Устияновича. Згадати би треба, що перед появою в маю 1848 р. „Зорѣ Галицкої“, губернатор Стадіон заохочував Русинів, щоби видавали руську часопись, якої редактором мав бути Денис Зубрицький. План не здійснив ся не тому що супротив польського руху у Львові годі було би її побачити сьвіт (лист ч. 124), але тому, що редактором мав стати чоловік, який „едва двѣ, или три строки писавъ на малорускомъ нарѣчїи“ (Гляди: лист. ч. 121). — Про проєкт видаваня сеї часописи гляди статийку проф. Ф. Свистуна, поміщ. в „Вѣстник-у Нар. Дома“ за рік 1905. стр. 180—3, в якій він передруковав оба вище наведені листи.

2) Гляди: лист ч. 133 і ч. 164. Порівняй також ч. 150 і 160.

3) Гляди: лист ч. 166.

4) Гляди: лист ч. 167.

5) Гляди: лист ч. 168.

6) Гляди: лист ч. 171. стр. 306.

7) Гляди: лист ч. 178.

8) Гляди: лист ч. 176.

9) Гляди: листи ч. 179 і 180.

угольни до поднесенія побратимців закладали, Русалку Днѣстрову, Приповѣдки и вѣнки в свѣт пускали, народу древность и званіе його припоминали, засѣвали трудили ся а Бог то видѣв и поблагословив, добре наѣне зійшло, и небесный Господь дав Вам тепер видѣти плоды працѣ и надѣи своих, и тѣшити ся ними“. Верещинський накликавав Як. Головацького щоби тішив ся весною руського народа, до якої приходу він найбільше причинив ся, а сю радість ділити ме з ним „безсмертний Руслян“, щоби працював щасливо, готовив літо для руської землі, був для неї „вѣстником свѣтла, правды и божои сили“¹⁾).

Сам Як. Головацький відчував відвічальність, яка його жде на новім становиску і тому писав до Борисікевича: „Я готовъ жертвувати всѣма силами моими умственными и тѣлесными, ино боюсь, чи одолаю я годно обовязкови тому такъ важному, чи удовлетворю жаданьям и ожиданьям народа своего. Знаю и силы и немощи мои. Чимъ больше хто знае, тымъ яснѣйше познавати повиненъ, якъ ще далеко не досягае доконалности. Але зъ Богомъ на передъ. Богъ покрѣпить мя, надѣюсь“²⁾).

Надій, які покладали на Якова Головацького Русини, він на становиску професора університета не виправдав. Ідеалам з молодечих літ він скоро сироневірів ся. А тимчасом ішло народне жите своїм природним шляхом, на який справив його Маркіян Шашкевич та яким до половини девятнайцятото віку ступав Як. Головацький. Ішло народне жите на перід та перейшло до дневного порядку над дальшою діяльністю Як. Головацького, що стояла в різкій суперечности з його давними поглядами і стремліннями....

¹⁾ Гляди: лист ч. 165.

²⁾ Гляди: лист ч. 163.

МАТЕРІЯЛИ.

I.

Цензурні норми з р. 1810.

1)

През. Арх. Льв. Нам. № Ad 9486 ex 1840.

VORSCHRIFT

für die Leitung des Zensurwesens und das Benehmen der Zensoren, infolge a. h. Entschliessung vom 14. September 1810 erlassen.

Seine Majestät, unablässig bemüht, das Wohl Aller und des Einzelnen auf jedem Wege zu befördern; überzeugt, dass die Verbreitung nützlicher Kenntnisse, die Vervollkommnung der Einsichten, verbunden mit der Veredelung der Gesinnungen, zu den vorzüglichsten Mitteln gehören, ersteres zu bewirken; wohl wissend, dass eine zweckmässig geleitete Lese- und Schreibfreiheit besonders geeignet sei, diese herbeizuführen; dabei aber ganz eingedenk der obersten Regenten- und Vaterspflichten, welche die intellektuelle und sittliche Bildung, wie die Sorge für den physischen Wohlstand umfassen, und es eben so wenig gestatten, die Untertanen am Geiste und Herzen als an ihrem Körper verderben zu lassen, haben allergnädigst geruht, folgende Grundsätze für die künftige Leitung des Zensurwesens, und als Massregeln für das Benehmen der Zensoren zu bestimmen. Kein Lichtstrahl, er komme, woher er wolle, soll in Hinkunft unbeachtet und unerkannt in der Monarchie bleiben oder seiner möglich nützlichen Wirksamkeit entzogen werden; aber mit vorsichtiger Hand sollen auch Herz und Kopf der Unmündigen vor den verderblichen Ausgeburten einer scheusslichen Phantasie, vor dem giftigen Hauche selbstsüchtiger Verführer und vor den gefährlichen Hirngespinsten verschrobener Köpfe gesichert werden.

§ 1.

Bei der Beurteilung der Bücher und Handschriften muss vor Allem genau unterschieden werden zwischen Werken, welche ihr Inhalt und die Behandlung des Gegenstandes nur für Gelehrte und den Wissenschaften sich widmende Menschen bestimmt, und zwischen Broschüren, Volksschriften, Unterhaltungsbüchern und den Erzeugnissen des Witzes.

§ 2.

Zu einem sogenannten gelehrten Werke qualifiziert nicht der Umfang des Buches, sondern die Wichtigkeit und die Beschaffenheit des behandelten Gegenstandes, und die Art der Behandlung desselben.

§ 3.

Die gelehrten Werke selbst teilen sich wieder in zwei Klassen. In die erste gehören jene Schriften, welche durch neue Entdeckungen, durch eine bündige und lichtvolle Darstellung, durch die Auffindung neuer Ansichten u. s. w. sich auszeichnen; in die zweite die saft- und marklosen Kompilationen und Wiederholungen des hundertmal Gesagten u. dgl.

§ 4.

Die Werke der ersten Art sollen mit der grössten Nachsicht behandelt und ohne äusserst wichtige Gründe nicht verboten werden. Ist ja eine Beschränkung nötig, so lasse man selbe nicht öffentlich ankündigen.

§ 5.

Werke der zweiten Art verdienen keine Nachsicht, weil sie keinen Vorteil bringen und ihr Inhalt aus besseren Quellen geschöpft werden kann. Sie sind daher nach den bestehenden Zensurgesetzen zu behandeln.

§ 6.

Broschüren, Jugend- und Volksschriften, Unterhaltungsbücher müssen nach der ganzen Strenge der bestehenden Zensurgesetze behandelt werden. Hier muss nicht nur Alles entfernt werden, was der Religion, der Sittlichkeit, der Achtung und Anhänglichkeit an das regierende Haus, die bestehende Regierungsform u. s. w. geradezu oder mehr gedeckt entgegen ist, sondern es sind auch alle Schriften der Art zu entfernen, welche weder auf den Verstand noch auf das Herz vorteilhaft wirken und deren einzige Tendenz ist, die Sinnlichkeit zu wiegen. Es soll daher alles Ernstes getrachtet werden, der so nachteiligen Romanenlektüre ein Ende zu machen. Dabei versteht es sich von selbst, dass hier jene wenigen guten Romane, welche zur Aufklärung des Verstandes und zur Veredlung des Herzens dienen, nicht gemeint sein können, wohl aber der endlose Wust von Romanen, welche einzig um Liebeleien als ihre ewige Achse sich drehen, oder die Einbildungskraft mit Hirngespinnsten füllen.

§ 7.

Die Erzeugnisse des Witzes, die Produkte der Dichter sind auf die Grosszahl berechnet und können daher nicht wohl von der Kategorie der Volksschriften getrennt werden. Sind aber auch die klassischen Werke der Art nicht nach der ganzen Strenge der § 6 gegebenen Grundregeln zu behandeln, so können sie doch auch nicht mit der § 4 angezeigten Nachsicht behandelt werden, um so weniger, als sie das wahre Wohl des Einzelnen oder des Ganzen zu befördern nicht geeignet sind, wohin doch die eigentliche Tendenz der § 4 bezeichneten Bücher geht.

§ 8.

Werke, in denen die Staatsverwaltung im Ganzen oder einzelnen Zweigen gewürdigt, Fehler und Missgriffe aufgedeckt, Verbesserungen angedeutet, Mittel und Wege zur Erringung eines Vorteils angezeigt, vergangene Ereignisse aufgehellet werden u. s. w. sollen ohne hinlänglichen anderen Grund nicht verboten werden, wären auch die Grundsätze und Ansichten des Autors nicht jene der Staatsverwaltung. Nur müssen Schriften der Art mit Würde und Bescheidenheit und mit Vermeidung aller eigentlichen und anzüglichen Personalitäten abgefasst sein, auch nichts sonst gegen Religion, Sitten und Staatsverderbliches enthalten.

§ 9.

Kein Werk ist von der Zensur befreit, und das Revisionsamt ist dafür verantwortlich, wenn eines ohne das Gutachten des bestimmten Zensors den Buchhändlern hinaus gegeben wird.

§ 10.

Schriften, welche das höchste Staatsoberhaupt und dessen Dynastie oder auch fremde Staatsverwaltungen angreifen, deren Tendenz dahin geht, Missvergnügen und Unruhe zu verbreiten, das Band zwischen Untertanen und Fürst locker zu machen, die christliche, und vorzüglich die katholische Religion zu untergraben, die Sittlichkeit zu verderben, den Aberglauben zu befördern, Bücher, welche den Sozialianismus, Deismus, Materialismus predigen, endlich Schmähschriften aller Art sind so wenig geeignet, das Glück Einzelner und das Wohl des Ganzen zu erhöhen als sie selbes vielmehr vom Grunde aus zerstören, und können daher so wenig auf Nachsicht, als Meuchelmörder auf Duldung Anspruch machen. Sie sind nach der Strenge der bisher bestehenden Vorschriften zu behandeln.

§ 11.

Die gegebenen Grundsätze gelten nicht nur für gedruckte Schriften und Werke, sondern auch für Handschriften.

§ 12.

Schriftsteller, deren Handschriften von der Polizeihofstelle die Zulassung zum Drucke versagt wurde, können, wenn sie sich gekränkt glauben, ihre Handschriften mit Beifügung der Rechtfertigungsgründe an die politische Hofstelle ihres Landes überreichen, welche darüber an Seine Majestät Bericht zu erstatten hat, nämlich, ob sie dem damatur der Polizeihofstelle beipflichte oder aber zur Zulassung stimme.

§ 13.

Werke, welche durch die Rezensurierung verboten wurden, können, wenn sie in neuen Auflagen erscheinen oder auf das neue aus dem Auslande hereinkommen, wieder in die Zensur eingeleitet und nach den vorliegenden Grundsätzen beurteilt werden.

§ 14.

Die Zensoren sollen mit möglicher Schnelligkeit, in so weit es ohne Nachteil der ordentlichen Zensurierung geschehen kann, die Abgabe der Bücher beschleunigen; und vorzüglich muss auch dafür gesorgt werden, dass die Bücher nicht unnötigerweise auf dem Revisionsamte liegen bleiben, ehe sie an die Zensoren verteilt werden, wie auch, dass sie von diesen schneller als bis nun geschah, abgeholt werden.

§ 15.

Von jetzt an erhält die Zensur nur folgende Formeln für gedruckte Werke:

1. Admittitur.
2. Transeat.
3. Erga Schedam conced.
4. Damnatur.

Admittitur erteilt der Zensor jener Schrift, welche öffentlich verkauft und auch in den Zeitungen angekündigt werden darf;

Transeat, Schriften, welche nicht ganz zum allgemeinen Umlauf, aber auch nicht zu einer strengeren Beschränkung geeignet sind. Sie können zwar öffentlich verkauft, und in die Kataloge aufgenommen, aber nicht in den Zeitungen angekündigt werden;

Erga Schedam erhalten Werke, in welchen die Anstössigkeiten das Gute und Gemeinnützige überwiegen, und welche ohne Gefahr

nur Geschäftsmännern und den Wissenschaften geweihten Menschen gegen Reverse von der Polizeihofstelle bewilligt werden können;

Damnatur ist als der höchste Grad des Verbotes nur solchen Schriften vorbehalten, welche den Staat, die Religion oder die Sittlichkeit untergraben. Die Erlaubnis, solche Schriften zu lesen, erteilt ebenfalls die Polizeihofstelle, und sie wird vierteljährig Seiner Majestät ein Verzeichnis der Personen, welche der Art Bücher, und der Schriften, welche ihnen zugestanden wurden, vorlegen.

§ 16.

Professoren und eigentlichen Gelehrten sollen Bücher, welche in ihr Fach gehören, oder auf selbes Bezug haben, niemals versagt werden, sie mögen mit *erga schedam* oder mit *damnatur* bezeichnet sein, ausgenommen, sie bestünden bloss aus Schmähungen und wären übrigens gehaltlos.

§ 17.

Die Formeln bei den Handschriften bleiben wie bisher. Nur tritt eine neue hinzu: *Toleratur*. Ein Manuskript, welches auf diese Art erledigt wird, kann zwar gedruckt und in den Katalogen, aber nicht in den Zeitungen angekündigt werden. Es gilt für solche inländische Schriften, welche zwar von einem gebildeten Publikum gelesen werden können, aber nicht geeignet sind, in die Hände ungebildeter Menschen zu kommen. Diese Erledigungsart ist auch anwendbar auf politische Schriften, von deren weiteren Verbreitung die Staatsverwaltung keine Notiz nehmen will.

§ 18.

In Beziehung auf den Nachdruck werden folgende Grundsätze festgesetzt:

- 1) Die bestehende gesetzliche Duldung des Nachdruckes von Werken, die im Auslande erschienen sind, ist im Ganzen nicht aufgehoben.
- 2) Jedoch berechtigt hiezu weiters keine Zensurformel, sondern die Erlaubnis zum Nachdrucke einer Schrift muss bei der Polizeihofstelle nachgesucht werden, welche das Buch in dieser Hinsicht auf das neue in die Zensurierung bringt und dann über die Zulässigkeit oder Nichtzulässigkeit des Nachdruckes entscheidet.
- 3) Werke, welche von fremden Buchhändlern allein oder in Gesellschaft mit inländischen im Manuskripte der hiesigen Zensur vorgelegt, von selber zugelassen und dann erweislich in einer der Hauptstädte der Monarchie gedruckt werden, dürfen nicht nachgedruckt

werden. Doch muss in jedem Falle vor dem Drucke die Anzeige an den Landeschef gemacht werden, damit selber die Einleitung treffe, sich von der Wirklichkeit des Druckes in den k. k. Staaten zu überzeugen und die Polizeihofstelle davon in die Kenntniss zu setzen.

§ 19.

Von Handschriften wissenschaftlicher Werke wird kein Duplikat mehr gefordert, wohl aber bei kleineren Schriften, wenn nicht die Polizeihofstelle in einzelnen Fällen davon dispensiert.

§ 20.

Die Ankündigung einer Schrift wird von dem Revisionsamte nicht unterschrieben bevor nicht davon die vorgeschriebenen Exemplare an die Hofbibliothek abgeliefert sind.

§ 21.

Ob ein Werk vor dem Drucke auch einer anderen Hofstelle zur Einsicht mitgeteilt werden soll, darüber wird in jedem einzelnen Falle die Polizeihofstelle entscheiden.

§ 22.

Die früheren Verordnungen, welche durch diese Vorschriften nicht abgeändert oder aufgehoben werden, bleiben in ihrer Wirksamkeit.

2)

През. Арх. лѣв. Нам. № 9486/840.

R/104.

Hochgeborner Freyherr!

Seine k. k. Majestät haben über einen, von mir erstatteten a. u. Vortrag mit a. h. Entschliessung vom 3. October d. J. anzuordnen geruht: dass sich bey der Ausübung der Zensurgeschäften auf das Genaueste an die Vorschriften der Zensur-Instruktion vom 14. September 1810 zu halten sey; daher jede etwa später eingetretene Verschärfung oder von der erwähnten Norm abweichende Verfügung von nun an nur insoferne in Anwendung gebracht werden dürfen, als sie von Willand Seiner Majestät dem Kaiser Franz oder von Seiner jetzt regierenden Majestät genehmigt worden sind.

Infolge dieser a. h. Entschliessung gebe ich mir die Ehre Eurer Exzellenz in der Anlage vier Exemplare von der zur genauesten Richtschnur neuerlich a. h. vorgeschriebenen Zensur-Instruktion vom 14. September 1810 mit dem Ersuchen mitzutheilen, das dortländige Bü-

cherrevisionsamt, die mit der Bücher- und Manuskripten-Zensur dortlands beauftragten Individuen und den Zensur-Referenten zur genauesten Beobachtung und Handhabung dieser a. h. Zensur-Instruktion aufzufordern, Ihrer Orts aber deren Befolgung zu überwachen. Mit ausgezeichnete Hochachtung habe ich die Ehre zu verharren

Euerer Exzellenz gehorsamster Diener :

Wien, am 20. November 1840.

Sedlnitzky m. p.

II.

Виключенє М. Шапкевича з дух. Семинарії.

1. Реляція Ректорату.

№ 82.

(Consistorium Metropolitanum)

Rektoratus Seminarii generalis Illustrissimo ac Reverendissimo Metropolitano Consistorio humillime refert, quod

Alumni Bazylewicz Michael et Szaszkiewicz Martinus, Archidioecesani, et primi Anni Philosophiae Auditores, die 15. m. c. a meridie cum respectiva classe ad Academiam pro praelectionibus publicis venientes, hic solummodo prima hora interfuerint —, quaque finita adscito sibi tertio sotio (sic) Nicolao Antoniewicz substituto archidioecesano pariter Logico, e collegiis, non expectata secunda praelectionum hora, se ad domum propinatoriam nomine Ludwik insignitam contulerint, atque ibidem immemores vocationis suae, et disciplinae Seminaristicae obliti, inter pocula ad mediam septimam horam vespertinam sese distrahendo, nec non quatuor lagenas vini extrahendo, crapulae notabiliter indulserint —, quodve

hac non obstante, revertendo per plateam (Dikasteryalna Ulica) domum, in via ad thermopolam (Kaffehaus) fine sumendi potum coffeae diverterint —, ibidemque posterior eorum Szaszkiewicz maximum in opprobrium vomuerit —; at paulo post in se rediens, relictis suis sociis, fugam arripiendo solus domum per posticas partes aedium Seminarii ante coenam rediit —, illico lectum, sub obtentu inculpabilis infirmitatis petiit —, hacque de causa coenae in refectorio, et precibus vespertinis non interfuit, atque sequenti quoque die, ob contractam virium debilitatem ab omnibus officiis emansit —. Prior autem Bazylewicz animi sui ob crapulam impos, per memoratum Antoniewicz, e mox dicta thermopola eductus, et integra titubando via —, ad Seminarium, [2] pariter per posticas partes hujatum aedium, maxima cum difficultate octava hora vesperi inebriatus adductus, et per coalumnos ad lectum depositus exbilevit (sic) —, quod denique

Rectoratus Seminarii Generalis perpenso iudicio, quod recensiti Alumni Bazylewicz et Szaszkiewicz nuper coetui Alumnorum adscripti, primi anni philosophiae auditores, committendo expositos tam temerarios, et tam audaces passus, indicia depravatae indolis, et malae moralitatis commonstraverint —, quod iidem perpetratis tam gravibus et cum legibus instituti Seminarii magnopere pugnantibus excessibus, pessimam hujati Seminario famam conciliaverint —, et quod insuper Bazylewicz e Doctrina Religionis, Philosophiae theoretica, et Philologia latina examen nondum absolverit —, opinionem suam eo depromit, ut ambo Alumni hi, tanquam beneficio fundi religionis indigni, e Seminario dimittantur, quia hac ratione sola, disciplina seminaristica et subordinatio manuteneri potest. —

Leopoli, die 18. Febr. 830.

S. Wisłocki, mp.

Акт пис. на 2 сторонах folio на половині паперу. На першій половині 1. стор. рубрум:

Ad

Illustrissimum ac Reverendissimum

r. g. c. Metropolitanum

Consistorium

Rectoratus Seminarii Generalis refert de devictatibus Alumnorum Michaelis Bazylewicz, et Martiani Szaszkiewicz, atque opinatur, ut ambo hi e Seminario dimittantur.

2. Відповідь митр. Михайла Левицького.

№ 491.

Alumni Seminarii generalis, primi Anni Philosophiae auditores, Bazylewicz Michael et Szaszkiewicz Martianus, qui iuxta relationem Rectoratus dtto 18^a m. c. № 82. Consistorio sub praesentato 19. ejusdem mensis exhibitam, 15^a m. et. a. c. tempore publicarum praelectionum ex aedibus Universitatis ad domum propinatoriam se contulerunt, ibi inter pocula ad mediam septimam horam vespertinam sese distrahendo nec non quatuor lagenas vini extrahendo crapulae notabiliter indulserunt, et dein ad thermopolam diverterunt, unde Szaszkiewicz vomitu ibi perpresso fugam arripuit et per posticam portam Seminarium intravit, Bazylewicz autem mentis impos per Antoniewicz auditorem Philosophiae quoque per posticam illam portam maxima cum difficultate hora octava vespertina inebriatus ad Seminarium adductus est, manifesta indicia depravatae indolis et malae moralitatis commonstrarunt.

Cum itaque talis excessus cum Statutis Seminarii adeo pugnans impunis relinqui non possit, cumve Michael Bazylewicz insuper examina e doctrina Religionis, Philosophia theoretica, et Philologia latina non absolverit, et Szaszkiewicz Martianus leges Seminarii infringere soleat, proinde ordinamus V. Rectoratui Seminarii generalis, ut memoratos Alumnos, receptis ab illis rebus aerarialibus illico e Seminario dimittat et de peractis horsum referat.

Caeterum Rectoratus etiam Nicolaum Antoniewicz socium et complicem excessus illius a Bazylewicz et [2] Szaszkiewicz perpetrati ex albo Substitutorum et Candidatorum status ecclesiastici delebit, et praesentem dispositionem toti gremio alumnorum publicabit, Leopoli, die 21^a Februarii 830.

Michael Metropolita.

Акт пис. на 2 стор. folio, 3-та сторона порожня а на четвертій адреса: А Consistorio Metropol. Leopoli. r. g. c.

№ 491.

Ad

Venerabilem

Rectoratum

Seminarii generalis

consign. hic loci.

На верху дописка рект. Сім. Вислоцького: Praes. d. 21. Febr. 830. № 88.

3. Дальші реляції Ректорату.

№ 88.

(Consistorium Metropolitanum)

Rectoratus Seminarii Generalis Illustrissimo ac Reverendissimo Metropolitano Consistorio humillime refert, quod

a) in fundamento ordinationis consistorialis dtt. 21. m. c. № 491. Alumni Bazylewicz Michael, et Szaszkiewicz Martianus Archidioecesani, primi Anni Philosophiae Auditores, propter perpetratos cum disciplina Seminarii pugnantes excessus die 21. m. c. a meridie, receptis ab iisdem rebus aerarialibus, e Seminario dimissi, et quod

b) post eorundem e Seminario dimissione duo stalla, per candidatos status ecclesiastici Archidioecesanos occupanda, in hocce Seminario aperta sint. —

Leopoli, die 22. Febr. 830.

Sim. Wislocki.

Акт пис. на одній стороні folio на половині паперу. На першій половині рубрум:

Ad
Illustrissimum ac Reverendissimum
r. g. c. Metropolitanum
Consistorium

Rectoratus Seminarii G(ene)ralis refert ad consistorialem № 491 ex 830
de dimissis ex eodem Seminario excessivis Alumnis Bazylewicz Michaële
et Szaszkiewicz Martiano.

Всі три акти переходять ся в архіві гр. кат. дух. Семинарії у Львові, звідки видобув їх для мене за ласкавим дозволом ректора сем. о. шамб. дра Йосифа Жука, о. преф. Будка. Додам, що дня 6 марта 1830 р. (№ 111) доносив ректорат Митрополитальному Ординаріатови про вислід курсових іспитів, причім додав, що: „Bazylewicz Michaël, Szaszkiewicz Martianus et Czwartacki Theodosius ob immoralitatem e Seminario dimissi“, а в „Tabella individualis“ (Ad. № 111. ex 830), в якій вписувано поти з іспитів питомців, Маркіян Шашкевич находить ся під ч. 186 а поступи „e doctrina Religionis, e Philosophia theoretica, e Mathesi pura, e Philologia, e Historia naturali“ означені потою: prima“, причім додано: In fundamento ordinationis consistor. dto 21. Febr. 830. № 491. ob malam moralitatem e Seminario die 21. ej. m. dimissus.

III.

[1 стор.]

СИНЪ РУСЪ

или собраніе стихотворенъ въ рускимъ языкѣ ꙗко клеру Семинаріи
генеральной въ Львѣгородѣ, рускогоу краю Метрополиі

[2 стор. чиста]

Року 1833.¹⁾

[3 стор.]

До Синѡвъ Русѣ.

Роздрѣтъ грубу поволоку,
Любѣ братья! Русѣ сини,
Гонѣтъ чорну помороку,
Наи порхає въ пустини...
Часъ сонъ довгй покинути,
Котрї тяжить намъ повѣки,
Часъ вже стати — свѣтъ глянути,²⁾
Досїть снаня черезъ вѣки...

¹⁾ Низше під заголовком читаємо: „Получено отъ покойнаго Януарія Рудницкаго, бывшаго приходника въ Липовцахъ близъ села Унева въ 1847 году. А. Петрушевичъ“. Почім йде дописка о. Петрушевича: Содержатся здѣсь стихотворенія слѣдующихъ молодыхъ писателей:

1. До Сыновъ Руси — О. Г.

Слово до Читателей Русского языка. М. III.

²⁾ В рукописи хибно: глянути.

Часъ! Часъ! смъ нашъ розярити,
 Наи блистае егѡ сила,
 Милость къ Музамъ зашипити,
 Щобъ ѣ въ Рускимъ сердцю тквила...
 Яри, Яри умъ твоѣй Сине,
 Той даръ небесъ такъ велики,
 Чорна мрака нехай гине,
 Що видъ таила черезъ вѣки...
 Далѣ Братя! далѣ други,
 Сердце къ музамъ наи препаде,
 Выходѣтъ вѣрнои дружби круги
 Нехъ тамъ милость къ немъ засяде... О. Г.

Словѡ двѣ читателя руского языка.

Данте руки, юни други,
 Сердце къ сердцю наи препаде,
 Наи щезають тяжкѣ туги,
 Смъ охѡта наи засяде...

Разомъ, разомъ! кѡ силъ мае
 Говѣтъ зъ Русѣ мраки тмавѣ
 Завѣсть наи насъ не спинае,¹⁾
 Разомъ къ свѣтлу други жвавѣ... М. Ш.

[4 стор.]

С а т и р а.

Щѡ за дѣткѡ ту рогати,
 Братъ не хоче брата знати,
 Єденъ впертїї, другї думнїї,
 Сѡба кажутъ: я розумнїї...
 Єденъ зъ другимъ ся не любить
 Думни зъ жидомъ ся голубить,
 Не терпятъ ся якъ сѣль въ ѡку
 З нихъ ся смѣють люде зъ боку...
 Впертїї вже ся бувъ погѡдивъ,
 Думнїї егѡ за нѣсъ водивъ,
 Сусѣдъ третїї натрутив ся
 Братец думнїї впокорив ся...
 Впокорив ся, бѡ ся боѣтъ
 Сусѣдъ зъ пуговъ надъ нимъ стоѣтъ,
 Ничъ не зробить хотѣ злосливїї
 Бо зъ сусѣдомъ братъ щасливїї...
 Думнїї трохїй успокоѣвъ ся,

¹⁾ В рукописи хибно: спинае.

Але знову розлостив ся,
 На сухоти уже гине,
 А ще каже: ти Русине... М. М.

Д у м а.¹⁾

Хрестецъ кам'яний край Любачева.

Ведуть зъ востокъ двѣ дорозѣ
 Єдна вужша, зъ Башнѣ друга ²⁾
 Летишъ конемъ, или въ возѣ
 Видно гробы, тисне туга...
 Гляни къ замку въ сторонѣ лѣсу
 Кари образ тамъ незмѣний
 Криє земля хлопця дѣву
 Где горбъ хрестецъ зйѣсь кам'яний...
 Тамъ капиця зъ лѣтъ стояла
 Въ нѣи си сталость присягали
 [5 ст.] Весна тогда імъ сприяла,
 Якъ ся въ парѣ женихали...
 Часъ ихъ приспѣвъ, збѣгли пости
 Ломить сюби за достъ гроши
 Она также для милости
 Зъ инимъсь вѣичить, бо хорошиї...
 Въ сєи часъ зъникънувъ Дашѣбогъ зъ боку
 Они двоятъ ще вѣдѣвагу
 Тають тое въ каждимъ року
 Що зломил сюбъ присягу...
 Вишѣла лѣтомъ полонъ жати
 Жне и вяже збѣже свое
 Вѣнъ жавъ ячмѣнъ, ставъ складати
 Бо вороживъ вѣтеръ злоє...
 Идутъ хмари ся скупляти
 Летятъ въ охранъ зъ поля птицѣ
 Люнуть ³⁾ тучѣ, нема хати
 Втѣчуть стежковъ до капицѣ...
 Весъ Годвшинѣня тучъ збирає
 Стрибогъ древа ломить въ трое
 Громъ капицю запалає
 Біє ихъ перунъ ⁴⁾ въ раз обое...

¹⁾ В рукописи хибно: Дима, ²⁾ дрига, ³⁾ Люнитъ, ⁴⁾ перинъ.

Видѣли люди загребати
 Тамъ де криво присгнули
 Злучили ся як жадали
 И сномя вѣчѣнимъ разомъ вѣснули...
 Нѣкъ не мило имъ тамъ спати!
 Кричатъ совы проклинаятъ
 Въ день приходеть отецъ мати
 И такъ дѣти навчають...
 „Богъ насъ довго не карае
 Бисьмось' грѣхѣвъ сповѣдали
 Біе перуномъ, хтось' некае
 Якъ тихъ, що фалшѣ присягали“.

Дубачѣвъ мѣсто въ обводѣ жолковѣскимъ; Башѣня, деревня,
 или село есть на въ сѣходѣ одѣ Либачева (sic!); женихати значитъ
 тое, що любити; приспѣтѣи значитъ достигнути (sic!) [reif werden];
 Годвишѣня имя или прозвиско рѣки; Стрибогъ Богъ вѣтровъ;
 Дашѣбогъ Богъ щастя, или якъ называютъ (Fortuna).

[6 ст.]

Розсвѣтъ.

Когуть ¹⁾ розсвѣтъ випѣває,
 Криль не щадить нѣ голоса,
 Зора зъ востокъ визиравъ
 Чудъ золота въ неѣи коса...
 Шаріи свѣтокъ на болоню
 Вся природа жите чуе,
 Вѣтрокъ зъ гречѣки вабить воню
 Конюхъ зъ ночи дожѣвъ дуіе...
 Птахи гнѣзѣда покѣдають,
 Воздухъ пѣня къ небу зъноситъ,
 Дзюбъ потята розѣдимають
 Самѣка для нихъ кормлю носить...
 Звѣрь си очини протиравъ,
 Голодъ вовѣка лѣсомъ гонить,
 Заяць въ поле вибѣгає,
 Трубятъ ловѣцѣ, сѣвора дзвонить...
 Димъ ся курить надъ хатами,
 Старѣ жваво клецютъ косы,
 Хлопцѣ, дѣвы всею зъ серпай
 Пастиръ сѣкоту жене въ росиы...

¹⁾ В рукописи хибно: Когить.

Такъ жнутъ нивы якъ въ потребѣ
 Коса луку тне на ¹⁾ покѣсь,
 Снопѣвъ якъ би звѣзд' на небѣ
 Тамъ въ полосѣ фуркнувъ кѣсь
 Зѣ по надъ гори лучъ видати
 Ясне свѣтло ранокъ родить
 Луна ²⁾ хочесь огнемъ яти
 Ахъ, якъ царьско! сонѣце сходить. М. М.

Чудъ золота барз — красна (wunderschön). Конюхъ що
 въ ночи конѣ пилнує.

Рождѣннѣ или Танецъ рускїі

Тляскъ (sic!), пласѣннѣмъ
 руками,
 Тутъ тупѣннѣмъ
 ногами,
 Идѣмъ коломъ днесъ Русина,
 Такъ дѣдъ гулявъ и родина,
 Ту зрѣсь русинъ проживає,
 Отьцовъ поля плугомъ крає.

[7 ст.]

Пляскъ, пласѣннѣмъ
 Рукамы,
 Тупъ, тупѣннѣмъ
 ногами,
 По тої земли рускѣ дѣти
 Не дастъ она намъ гибѣти
 В русѣ (sic) овесъ, ячѣмѣннѣ, жито
 Ту въ пшеницу, въ мѣдъ ту сито.

Пляскъ, пласѣннѣмъ
 Рукамы,
 Тупъ, тупѣннѣмъ
 Ногами,
 Ту єсть Дашѣбогъ и коляда
 Ту суть овци, воли, стада
 Ту ся родить Команица
 Русь ³⁾ всѣмъ полна якъ кошѣница.

¹⁾ Понад на маємо въ. ²⁾ В рукописи хибно: Лина.

³⁾ В рукописи хибно: Русь.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ, тупнѣмъ
 Ногами,
 Ту сѣлноє біє жерело
 Ту ся дѣдамъ добре вело
 Ту зъ врагами ся борѣвило
 Ту Тарѣтаровъ на смерть било.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ ¹⁾, тупнѣмъ
 Ногами,
 Ту ся пѣлны Бояръ спѣви
 Ту моторнѣ рускѣ дѣяны,
 Нѣмѣцѣ край свѣй покѣдали
 При русникахъ осѣдали.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ, тупнѣмъ
 Ногами,
 Красилъ женѣскіи ²⁾ полъ нашъ рускї
 Тронъ угерскї, полескї, прускї
 Жилъ и Французъ въ рускомъ лонѣ
 Бо Русинѣ мавъ на Ъронѣ.

Пляскъ, плеснѣмъ
 Руками,
 Тупъ, тупнѣмъ
 Ногами,
 Ту лицарѣ нашѣ жили
 Рускѣ князѣ ту князили
 Тусъ' радъ кожнѣ днесъ ховати
 Бо Русь ³⁾ край нашъ наша мати. М. М.

[8 ст.) Радость весны.

Якъ чудне блистаетъ о юна весно!
 Въ рожахъ пестрихъ смѣетъ ся свѣтъ
 О природо! якже солодко красно
 Твѣи блискъ зрѣти, вонности цвѣтъ,

¹⁾ В рукописи хибно: Тутъ, ²⁾ желѣскїи, ³⁾ Русъ.

Въ кругъ всюди мило
 Всео зновъ ожило
 Блискота зъ красньихъ зълетѣла сторонѣ
 И мертви лешила природа сонѣ...

По плоднихъ лукахъ, лехкні вѣе вѣтрокъ
 Въ диханю несе цвѣтніи мѣдъ
 По рожахъ зеленъ разложени вѣнокъ
 Красавицъ радні кличе рѣдъ
 О молодосте!
 Чиста радосте!

Зри и здивай села любви чюдъ
 Въ тму вѣчну покинь смутокъ и трудъ.

Въ лѣсокъ, где гримить въ пѣсняхъ весели
 Тамъ стежка веде всѣхъ утѣхъ, [ликъ
 Где насъ принимае зимніи холодникъ
 Тамъ привязни¹⁾ княжить усмѣхъ

Весне Богини

Гори долини

Въ холодѣ гаи и лѣсныхъ радеи хоръ
 Пѣснѣ намъ несе бремни пѣвцовъ соборъ.

І. Левицькій зъ Болѣшова.²⁾

[9 ст.]

В и х е р ъ.

Свиснувъ³⁾ вѣхеръ вѣдъ пѣвночий,
 Въ нутрѣхъ землѣ задудѣло
 Лоптитъ вѣтровъ ликъ охочіи
 Розъчинати хижо дѣло...
 Вѣтрии дѣти вихѣра вѣрнѣ
 Зънеслии крили къ небеси,
 А злетѣвъше свѣтии гѣрнѣ,
 Вили дивесъ голоси...
 Бурѣ чорнѣ сунуть хмари
 День⁴⁾ въ нѣчѣ страшну змѣнили
 Вже ся смѣють нѣчнѣ мари
 Природу всю атрвожили...

¹⁾ В рукописи хибно: привязни. ²⁾ Сей вірш „Радость весни“ вручено Венед. Левицькому в р. 1833 (читателей русского языка“ без подпису автора. Між рукописию „Сина Русь“ а віршом, врученим Вен. Левицькому, заходять незначні різниці. Порівняй ХХХ стор. передмови.

³⁾ В рукописи хибно: свиснувъ.

⁴⁾ День.

Любні¹⁾ вѣтрокъ опускае
 Красавицѣ²⁾ стадо милихъ
 Рожа келѣхъ запирае
 Нору дихалъ вѣпилихъ... (sic)
 Туга лѣсны огорѣнула³⁾
 Хорины пѣвѣцовъ оступѣлины
 Люта буря повѣнула...
 Деревъ гѣля заскрѣпѣлины...
 Кметокъ зъ нивны повертае
 Духа вѣнъ тамъ къ небу зъносить
 Трикротъ разины ся жегѣнае
 Охранъ нивны Бога просить...
 Пастиръ*бѣжитъ во гущину
 Би съхронити тамъ ся жѣгъ
 Вдѣвъ на главу мѣшину
 И захавъ ся въ густнѣ глигъ...
 Що разъ скорѣше вѣтри гонять
 Лѣсны главы нахѣляютъ
 Листя рвуть, гѣля ломать,
 З хатѣки сѣпѣкны вѣриваютъ
 Сонѣце промѣнъ свѣі звинуло
 Заслоновъ ся покрило
 Трикротъ разины заблѣснуло
 Сотъ громѣвъ заривѣло...
 По перунѣ перунъ вдаривъ
 Клекѣтъ чути страшеннѣи
 Въ дуба стрѣлу свою заривъ
 Дубъ⁴⁾ конаетъ раженнѣи...
 [10 ст.] И зновъ вѣхеръ засвѣстаетъ
 Стадо вѣтровъ поверѣнуло
 Градины и дощъ вѣнѣтъ уставъ
 Сонѣце променъ розвѣнуло... Г. О.

Молитва хлопця.

Где суть⁵⁾ скаль уломины,
 При бистрѣмъ потоку,
 Тамъ хатка зъ соломѣ,⁶⁾
 Тамъ дѣдокъ при бабѣцѣ,⁷⁾
 Завсѣгди при хатцѣ

¹⁾ В рукописи хибно: любні, ²⁾ красѣвицѣ, ³⁾ огорѣнила,
⁴⁾ Дибъ, ⁵⁾ ситѣ, ⁶⁾ соломя, ⁷⁾ при бапѣцѣ.

И доня при боку,¹⁾
 Прекрасна дѣвчина
 И пєсь якъ гадина.
 Боже молю тебе
 Храни мя вѣдъ свѣдѣка
 А бабѣку и дѣдѣка
 Забери до себе,
 Хутко вѣбю гадину
 И возѣму дѣвчину. *Ал. Г.*

Р о з л у к а.

Подаи ручентьку²⁾ для мене милую,
 Нехъ ще разъ стисну, шире поцѣлюю,
 Нехъ вже ти скажу на незабудѣ³⁾ слова:
 Бувай здорова, бувай здорова.
 Вже ми при тобѣ теперъ не сидѣти
 Нѣ ми ся разомъ зъ тобою лишити,
 Вже, вже для мене дорога готова
 Будъ ми здорова, будъ ми здорова.
 Не буде кому менѣ заспѣвати,
 Нѣ кому так менѣ, якъ тобѣ сдрянати,
 Вже перестане и наша розмова,
 Будъ ми здорова, будъ⁴⁾ ми здорова.
 Хотъ я поѣду (бо ѣхати мушу)
 Зоставю тобѣ и сердѣце и душу,
 Ихъ не отягнетъ золота окова,
 Будъ ми здорова, будъ⁵⁾ ми здорова.
 Маю надѣю, же мя не забудешъ,
 Завше въ денници сянати ми будешъ,
 А я приѣду и зачнесть ся мова,
 Будъ ми здорова, будъ ми здорова. *М. М.*

[11 ст.]

Д у м а.

Чи то сокѣлъ пташѣку жене?
 Чи то буря хмару несе?
 Чи то люта джума летить?
 Нѣ! — то козакъ конемъ садить...
 „Гуляй! крикнувъ: вороненѣкъ“,
 „Стигай! стигай! врага ненѣкъ“,

¹⁾ В рукописи хибно: боки, ²⁾ ручентьки, ³⁾ незабидѣ, ⁴⁾ бидѣ,
⁵⁾ бидѣ.

„Вѣдѣємо дѣвчиноньку“,¹⁾
 „Мою рѣдѣну таи сестроеньку“,
 „Якъ прилетишъ, поздоровить“,
 „И поплеще и п(р)омовить“
 „Погодує тя рукою“,
 „Рученькою бѣленъкою“
 „И напоѣтъ тя водою“,
 „Воденкою студеною
 „Гуляи! гуляи, на всѣ сили,
 „Чрезъ болота, чрезъ могили,
 „Чрезъ доброви, багна, луки,
 „Якъ попаде въ моѣ рукиы,
 „Потантъцю зъ Татариномъ,
 „Не нагрѣюсь вражимъ синомъ,
 „Скоро блисну му шаблею,
 „Розѣлѣе ся бѣсъ мазею!“
 На ту правду забожився
 А зѣгнувъши ся дугою,
 До коника приложив ся,
 Шпарьковъ летить вже стрѣлою,
 Горьбокъ его не спинає,²⁾
 Перекопи нѣ могила,³⁾
 Вѣтромъ по нихъ улѣтає,
 Якъ би мара го носила...
 Куда гонишъ бѣснувати?...
 Свѣтъ на въколо смеркомъ зъчорнѣвъ,
 Въ лѣсѣ пугачъ сумно запѣвъ,
 Нѣ тамъ люди,⁴⁾ нѣ тамъ хати!...
 Тамъ блудъ свище, туманъ грає,
 Въ дебри и лѣсъ тя поведе —
 Козакъ на се не зѣважає,
 Гомонить си: „врагъ не уиде...“
 Станувъ — къ земли припадає,
 Послухати, где врагъ дуднить,
 На коня ся вихопляє,
 И в пут', вѣтра свистомъ летить...
 Щезъ — зникъ — стріловъ (въ) густні
 Дудень по пѣмъ замовчає. [шрацѣ
 Може где лѣгъ вже (в) байрацѣ,⁵⁾

¹⁾ В рукописи хибно: дѣвчиноньки, ²⁾ спинає, ³⁾ могла.
⁴⁾ люди. ⁵⁾ баярацѣ.

Таи звѣрь его доѣдае...
 Где пѣгнатьсѣ' ся козаче?
 Всюда тихо и туженько,
 Часомъ воронъ но закряче
 Кряче тамъ... тамъ... такъ страш(н)енько...
 [12 ст.] Чи тамъ вѣрлины крыльмины бють ся?
 Чи то вѣръкины тамъ сыюють?
 Нѣ, то козакъ зъ врагомъ трутъ ся
 Сверщятъ мечи и блискають
 Виджу ¹⁾ Тарътаръ утомивъ ся,
 Къ земли сильно вѣдаренъ впасть,
 Ще разъ двигъ ся, розъяривъ ся
 Мечемъ главу дѣвъ втявъ (знявъ).
 Въ скокъ кѣнуувъ ся якъ звѣрь люти
 Козакъ сильницы на ворога
 Грудь ²⁾ розколовъ, давъ почути,
 Що вартъ сестра ...і дорога...
 Красну дѣву взявъ на руки
 Трикротъ громомъ врага наклавъ,
 Донавъ коня, зновъ чрезъ лукъ
 Въ тузѣ сердца домѣвъ пѣгнавъ... М. III.

Зъ Анакреонта виѣмокъ.

Прутше уходятъ якъ колесъ спицѣ,
 Якъ на млинъскѣмъ камениы листвицѣ,
 Мира сего лѣта;
 Глухѣ порохины зъ костей никъчемъныхъ
 Ложискомъ будемъ кретѣвъ пѣдземъныхъ
 Якъ пѣдемъ со свѣта...³⁾ А. Г.

Р у с и н ъ.

Зъ ваины брата, зъ ваины голя!
 Жити прагну и вмерати,
 Врага бити, рѣчь встерати ⁴⁾
 Гди не можу, досить воля...
 I. *Левѣцкии* зъ Авг.

Русинъ я си зъ роду, тимъ ся величаю,
 Любо просту щирѣсть, храню рускѣ справиы,

¹⁾ В рукописи хибно: Видѣу, ²⁾ Грудъ, ³⁾ свѣти, ⁴⁾ встерати.

Голубця си витну, думьку заспѣваю,
Гостя з сердця приїму, то моѣ забавны.

Л а к о м с т в о .

Въпавъ волосъ на челѣ зъ борода—тѣло кѣи всипрае,
Въчъную память персты пѣють — а стари збирае.

IV.

Реляція митр. до през. Губерній в справі „Зорі“ М. Шашкевича.

Euere Excellenz!

Mit Zurückschliessung der mir mittels H. Präsidialschreibens E. E. dtt 23 Februar l. J. 3. 819 mitgetheilten Handschrift Zora Pysemce poświaszczennoie ruskomu iazyku von Russland Szaszkie-
wicz finde ich mich diesfalls folgendermassen zu äussern: und zwar

I. In Hinsicht der Zulassung zum Drucke der eben erwähnten Handschrift.

Ich habe diese Handschrift nach dem von E. E. erhaltenen Winke dem Doktor der Theologie und Professor dem Ehrendomherrn Benedikt Lewicki zur genauen Prüfung mitgetheilt. Nach dessen hier im Anschlusse $\frac{2}{2}$ mitgehendem Gutachten, enthält diese Handschrift sowohl in Hinsicht des Inhalts als der gebrauchten Ausdrücke vieles, was nach den hiesigen Provinzialverhältnissen anstössig, folglich zum Drucke nicht geeignet sey.

Mit dieser Ansicht des Professors und Ehrendomherr Benedikt Lewicki bin ich vollkommen einverstanden und ohngeachtet diese Handschrift von den Censursbehörden nach den allgemeinen Censurnormen zum Drucke zulässig erkannt worden; so ist solche nach meiner Meinung in Hinsicht der Provinzialverhältnisse hiezu gar nicht geeignet, weil solche

1) Die traurigen geschichtlichen Ereignisse in Hinsicht der religiösen und politischen Bedrückungen, welche die hiesigen Einwohner und Eingeborenen Ruthener von den Pohlen besonders durch die Anstiftung der Jesuiten und durch die Juden, die als Instrumente hiezu gebraucht wurden, erlitten haben; und woraus blutige Repressalien bei den Kosakenkriegen unter der Anführung des Chmielnicki hervorgiengen; welche noch in den Volkstraditionen sich erhalten, in Erinnerung und dadurch bittere Empfindungen hervorbringen würden — und

2) Diese Schrift denjenigen, die, den der Kaiserlich. Österreichischen Regierung anhängigen gr. katholischen Clerus, und die ruthenisch-Galizischen Nation mit schöllten Augen ansahen, die Veranlassung geben könnte, die Meinung zu verbreiten, als ob sich dieselbe zu Russland und die nicht unierte Kirche hinneigte, und dass besonders aus dem Grunde, weil diese Schrift von einem gk. Seminarszögling Martin Schaszkiewicz unter dem erdichteten Namen Russland verfasst ist und nichts gediegenes in sich enthält — dann

3) Obschon die aufkeimenden Talente der Jugend in der Literatur nicht zu hemmen wären, so kann die Tendenz, welche dieser Zögling sich wählte, sowohl für ihn selbst, als für andere nicht begünstiget werden, weil — für ihn das nächste seinen Beruf betreffende Feld — die Theologische Moral, die Volkslehre — das Bibelstudium und die Kirchengeschichte ist — in welchem er so grossen Stoss findet sich literärisch in der Volkssprache zu versuchen eine gemeinnützige Moralische Volksschrift zu verfassen und sich dadurch auszuzeichnen, worüber derselbe von mir die Waisung erhält. Auch

4) Gegenwärtig bei der Jugend ein Hang und die Tendenz bemerkt wird durch Aufsätze und Werse eine Berühmtheit der Autorschaft zu erlangen, welcher Hang bei den Candidaten des geistlichen Standes um so weniger statt finden kann; als

- a) sie dadurch in ihrem Berufs-Studium gehindert werden, und
- b) manchmal in Berührung mit solchen Individuen kommen können, welche schädliche Tendenz und verkehrte Grundsätze hegen.

II. In Hinsicht des für die ruthenische Literatur und Sprache aufzustellenden Censors.

Finde ich folgende der ruthenischen Sprache und Provinzialverhältnisse kündige, dann vermöge ihrer staatsbürgerlichen Haltung Vertrauens würdige und hiezu geeigneten Männer in Antrag zu bringen und zwar

1mo den Benedikt Lewicki, Lemberger Ehrendomherr, Doctor der Theologie und Professor der Moralthologie an der hiesigen Universität.

2do den Jakob Gyrowski, Professor des Bibel-Studiums des neuen Testaments an der hiesigen Universität.

Endlich finde ich zu bemerken, dass

- a) die hierlandes welches Land ehemals Rothreussen Halicien oder Galizien, seine eingeborenen Einwohner stäts Ruthener

oder Rothreussen lateinisch *Russia rubra*, *rutheni*, *lingua ruthenica* *Natio ruthena* geheissen und stäts genannt wurden (vide Engel Geschichte von Halicz und Wladymir Wien 1792. 2. Theil, Seite 25 et sequ. —) und

- b) die Benennung russinische Sprache eine neue Erfindung sey, und wiedrigen Eindruck mache —

Daher die seit sieben Jahrhunderten übliche Benennung der ruthenischen Sprache beizubehalten und ein Censor für die ruthenische Literatur und Sprache aufzustellen wäre.

Lemberg am 27. May 835.

An

Seine des k. k. wirklichen geheimen Raths Ritters des St. Stephans Ordens und Gubernial Praesidenten der Königreiche Galizien und Lodomerien Hoch und Wohlgeboren Herrn Baron Krieg von Hochfelden Excellenz.

Першу вістку про сю реляцію подав проф. Ф. Свистун в „Вісник-у Нар. Дома“ за рік 1906, стр. 196—8 в статийці п. з. Для чого львовская цензура не допустила къ печатанію „Русалку Дністровую“. Хибно приписав проф. Свистун сю реляцію Мих. Гарасевичеві, що вже ствердив М. Тершаковець в студії „Гал. руск. літер. відроджене“ стор. 141—2.

V.

Цензорське ореченє Вен. Левицького про граматику Лозинського.

Z. 19. den 19 März 838 empfangen N. 1187 ex 837.

Lozinski g. k. Pfarrer von Medyka Przemisler-Diözese hat dem löb. k. k. Bücherrevisions-Amte im 9-ber v. J. um Druckbewilligung eine Grammatik der ruthenischen Sprache, die er verfasst hat, vorgelegt. Vom Revisions-Amte ist diese Grammatik dem Censor pohlnischer Schriften Hr. Peymann unterm 12. 9ber v. J. zugetheilt worden. Von diesem aber ist sie dem Revisions-Amte mit der Bemerkung zurückgestellt: Wäre zuerst dem Hr. Censor der russischen Literatur zur Beurtheilung zuzusenden. Lemberg 10 May 838. Das Revisions-Amt sandte sie dem Censor der russischen Literatur mit der Bemerkung zu: Wird gemäss des Vorstehenden Begutachtens zur Censur dienstfreundlich zugemittelt. Lemberg am 19. März 838. Mutz mp.

Nota. An dieser Grammatik kommt zwar nicht in Betracht, dass die erklärende, erläuternde und lehrende Sprache die polnische ist,— aber [2] die Schreib-Art des Ruthenischen ist nicht mit der Cyrillik, sondern mit polnischen Buchstaben in derselben am Tage.

Decisum.

Der vorliegenden Gramair, da sie neben vielen irrigen, falschen und anmassenden Behauptungen mangelhaft ist, kann das angesuchte Imprimatur um so weniger bewilliget werden, als die Haupttendenz des Verfassers derselben ist, nicht sowohl die einst unterbrochene Bildung der ruthenischen Sprache zu fördern, als deren Reformirung zu bewirken, durch die von demselben dargelegte Neuheit aber wird auch der grundzügliche Charakter der Ruthener — conservatives Prinzip angetastet, die Neuerungssucht der Jugend hingegen angefacht. Daher ist die hinterländische Geistlichkeit allen diesfälligen Neuerungen gänzlich dawider. Ausser dem ist das Werk dermassen abgefasst, dass es geeignet ist zur Verunstaltung und Verworrenheit der fraglichen Sprache sehr Vieles, zu deren gründlichen aber umfassenden Kenntniss wenn nicht gar Nichts, doch sehr wenig beyzutragen. Diese Erledigung jedoch wäre vor der Herausgabe noch dem Herrn Censor der polnischen Literatur zur Einsicht zuzusenden. Lemberg am 7 May 838. Benedikt Lewicki mp.

Expedirt am 9 May 838.

Першу вістку про се оречене подав проф. Ф. Свистун в „Вѣсти. Народного Дома“ за рік 1906, стр. 199 - 200 в згаданій при попереднім акті статі. Порівнай також: Тершаковець: „Галицко-руське літер. відроджене“ стр. 142.

VI.

Рецензурні уступи з „Annales Ecclesiae Ruthenae“ М. Гарасевича.

Презид. Арх. льв. Нам. ad. Zl. 3506 ex 1839.

A U S Z U G.

Cap. II. § 1.

Nach dem Tode des Herzogs Leo, welcher sowohl in Halicz als auch in Kijów regierte, machten die Lithauer unter ihren Anführern Gedimin und Olgierd Einfälle in die russischen Länder, und verschafften den polnischen Königen, insbesondere dem Kasimir dem Grossen Gelegenheit, die schwachen Herzoge in Rothreussen anzufallen, und

diese Provinzen zu besetzen, was im Jahre 1340 geschah. Das Herzogthum Halicz oder Galizien wurde sohin in eine pohlische Provinz umstaltet. Die Güter der im Kriege erschlagenen russischen Edelleute wurden pohlischen Edlen übergeben, die griechisch-ruthenischen Kirchen wurden in lateinische umstaltet, und lateinische Bisthümer errichtet.

Cap. III. § 8.

Wenn der Willensmeinung des Oberhirten entsprochen, und mit Sanftmuth und Geduld das Werk der Vereinigung befördert worden wäre, so würde solches tiefere Wurzel gefasst haben. Allein es geschah das Gegentheil. Man betrieb Alles mit Gewalt, erregte Hass und Aufstände. Diejenigen Geistlichen, welche die Union nicht anzunehmen bereit waren, wurden in Gefängnisse geworfen, und ihre Stellen durch unierte Geistliche ersetzt. Da das Volk sich von den unierten Geistlichen zurückzog, und keine eigenen Kirchen hatte, so blieb es ohne religiösen Beistand. Die Kinder blieben ungetauft, die Beerdigung der Leichnahmen in geweihter Erde unterblieb, und es verbreitete sich allgemeine Erbitterung.

§ 16.

Aus dem Angeführten ist zu ersehen, welche Schwierigkeiten der Union der Ruthenen sich entgegenstellten. Die unierten Bischöfe wurden von den lateinischen Bischöfen und der lateinischen Geistlichkeit gehasst. Dieselben erliessen Synodal-Dekrete, nach welchen sie den ruthenischen Bischöfen die Anmassung der Vorrechte der lateinischen untersagten, und befahlen, dass die Zehnten der lateinischen Geistlichkeit gezahlt werden. Was jedoch am nachtheiligsten wirkte, war die Proselytenmacherei Behufs des Übertritts der Ruthenen zur lateinischen Kirche. Zu diesem Ende wurden von Seite des lateinischen Klerus Schriften verbreitet, worin die Ceremonien der unierten und nicht unierten Kirche dem allgemeinen Gotte Preis gegeben worden sind. Auch in den Schulen wurde der lateinischen Jugend Abneigung gegen die ruthenische eingeflösst. Da auch die unierten und nicht unierten Ruthenen von öffentlichen Ämtern ausgeschlossen waren, so übergingen viele zum lateinischen Ritus.

§ 18.

Als im Jahre 1742 Pabst Benedikt XIV. eine Bulle erliess, welche beginnt „Etsi pastorales ad Italo-Graecos in Sicilia et Calabria degentes propriis Episcopis destitutos“ und wodurch den Gläubigen

des gr. Ritus der Übertritt zum lateinischen gestattet, und dem lateinischen der Vorzug ertheilt wurde, versprachen sich die lateinischen Bischöfe durch Ausdehnung dieser Bulle auf die unierten Ruthenen in Polen, das ruthenische Volk bald an ihre Seite zu ziehen, und die unierten ruthenischen Bischöfe überflüssig zu machen. Die in Grodno versammelten Bischöfe überreichten nun im Jahre 1744 an den päpstlichen Stuhl eine Bitte, worin sie die Freiheit des Übertritts von gr. Ritus zum lateinischen in Anspruch nahmen. Darin wurden die unierten Ruthenen mit den schwärzesten Farben geschildert um den Beweis zu liefern, dass der gr. kath. Ritus womöglich ganz vertilgt werden solle. Zugleich verbreiteten sie öffentliche Schriften, worin sie die gr. Kirchengebräuche herabsetzten.

Cap. V. § 5.

In der Zwischenzeit überreichte der lateinische Klerus (in Galizien) durch den Erzbischof Sierakowski neue Vorstellungen hinsichtlich des freyen Übertritts der Ruthenen zur lateinischen Kirche, an die Kaiserin Maria Theresia. In dieser Schrift schilderte er wieder die Ruthenen als verdächtig in Absicht auf die Aufrichtigkeit ihrer Vereinigung mit dem röm. Stuhle, und auf ihre Treue gegen die Regierung, und suchte zu beweisen, dass es am besten wäre, den gr. Ritus in Galizien zu vertilgen, und nur den lateinischen bestehen zu lassen.

§ 13.

Als die unierten Ruthenen von der russischen Regierung zum Übertritte zum nicht unierten Ritus gezwungen wurden, und mehrere der vertriebenen Priester auch nach Galizien übertraten, kamen auch Basilianermönche aus Russland nach Galizien, nicht der Verfolgung wegen, sondern aus Überdruß des Mönchslebens. Ungeachtet der dawider bestehenden Verordnungen des päpstlichen Stuhles wurden sie dennoch durch die lateinischen Bischöfe unter die lateinische Geistlichkeit aufgenommen. Dies gab auch den galizischen Basilianern-Mönchen Gelegenheit, zum lateinischen Ritus überzutreten. Die ruthenischen unierten Bischöfe in Galizien klagten darüber bei dem apostolischen Sitze, worüber im Jahre 1802 eine ihnen günstige Entscheidung des Pabstes Urban VIII. erfloss.

Cap. VII. § 18.

Anm. Die Behauptung des lateinischen Erzbischofs Kikor, als wäre der Clerus und das Volk der Regierung nicht ergeben, hat sich als ungegründet und böswillig dargethan.

§ 20.

Aus dieser Ursache ist es rathlich, dass nicht nur die Einwohner der Bukowina unierten Ritus, welche daselbst ihr Domiziel haben, keine Gelegenheit fänden, die Union zu verlassen, sondern es ist auch denjenigen, welche zur Union, die sie wegen Mangels an Geistlichen verliessen, zurückkehren wollen, die Möglichkeit hiezu eröffnet.

Dieser Abfall ereignet sich fortwährend, und die Zahl des unierten Volks vermehrt sich in der Bukowina täglich, weil die unierten Geistlichen das Wort Gottes gehörig predigen und das Volk aufbauen, während eine ähnliche Auferbauung des nicht unierten Volks durch ihre rohe und ungebildete Geistlichkeit nicht Statt findet.

VII.

Гадзінський (псевдонім) против митр. Мих. Левицького.

1)

Euere Excellenz!

Bei der glücklichen Anwesenheit im Jahre 1839 Seiner kaiserlichen Hoheit Erzherzogs Franz Carl in der Hauptstadt von Galizien Lemberg beeilte sich jede Nation dieses Königreich bewohnend, seine innigsten von Freude überschwemmte Gefühle an Tag zu legen, wo auch die ruthenische Urbevölkerung Galiziens bei dieser Feier nicht nachstehen wollte und seine Gefühle der Freude mittelst eines Gedichtes, das Sr. kais. Hoheit Erzherzog Franz Carl deutsch übersetzt vorgelegt wurde und welches Gedicht Sr. kais. Hoheit Erzherzog Franz Carl in aller Seiner Umsicht und Grossherzigkeit in Druck zu legen erlaubte, daher die Censur von Lemberg dasselbe mit Imprimatur passirte. Zur Freude aller wohlndenken Ruthener wurde dieses Gedicht gedruckt wie aus dem beigefügten Exemplar sub ./. zu ersehen ist und ins Ruthenisches Seminar zu Lemberg gebracht. Auf einmal erfährt Se. Excellenz der Metropolit Michael Lewicki von so einem ruthenischen Gedichte, lässt dasselbe mittelst H. Rector Jachimovicz in Beschlag nehmen, in seine Handbibliothek bei St. Georg bringen, versiegeln und zu untersagen geruhen, dass Niemand so ein Exemplar zu Handen bekomme. So ein Benehmen des H. Metropoliten kränkte jeden edel denkenden und an das Haus Österreich hangenden Ruthener und dieses umsomehr, da man keine gesetzliche Ursache dieses Beschlagnehmens im ganzen Fortgange der Sache finden konnte. Zwar

wollten einige behaupten, dass die neue und elegantere Form der Buchstaben der Stein des Anstosses sein sollte. Warum hat H. Metropolit anno 1837 und 1838 zu seiner Namenstagfeier verfasste Gedichte mit viel eleganteren Schriften bei den Mechateristen in Wien gedruckt angenommen und nicht untersagt? Warum hat Se. Apostolische Majestät Ferdinand I. Kaiser von Österreich im Jahre 1838 mit den nehmlichen Schriften bei Mechateristen zu Wien gedrucktes ruthenisches Gedicht angenommen und darin nichts gefährliches für sein Kaiserhaus Österreich gefunden? — Der Schnitt der Schriften ist ja in den Schriftgiessereien zu Wien, Ofen, Prag etc. etc. in dem elegantesten Geschmacke zu bekommen und in der ganzen Österreichischen Monarchie damit gedruckte serbische Bücher verbreitet, insbesondere die Volksgedichte von Vuk. — Wahrscheinlicher ist es, dass Herr Metropolit daran keinen Anteil gehabt hat; denn als Dichter und ruthenischer Sprachkenner konnte Er daran keinen Antheil haben; Als Mezenas ist dabei nicht erschienen, denn Niemand wagte seine sparrsame Tugend kennend Ihn um so was anzusprechen. — Als Feind von freien Wissenschaften will nicht einmal die wissenschaftliche Vocal-Musik bei seiner Metropolitankirche auf eigene Kosten erhalten, um sie aus dieser Pflanzschule übers Land zu verbreiten, sein Metropolitanchor besteht aus zweien Diaken, die von einer wissenschaftlichen Musik nicht einmal träumen. Von Verschönerung seiner Metropolitankirche desto weniger von seinen drei schmuzzigen und elend eingerichteten Kirchen in der Stadt Lemberg lässt seine Despotie nichts denken, wo im Gegentheile die lateinischen Kirchen aufs schönste restaurirt werden. — Euere Excellenz geruhe daher zur Beruhigung der ruthenischen Bevölkerung, das im Anbuge sich befindende ruthenische Gedicht bei der Hofzensur prüfen zu lassen; und da nichts Anstössiges gefunden werden kann, das versiegelte Paket aus der Handbibliothek des Herrn Metropoliten mittelst der k. Polizeidirektion zu Lemberg nehmen und alle Exemplare im ruthenischen Seminar daselbst auszutheilen befehlen, woher im ganzen Lande alles verbreitet werden wird, und so der Zunahetretung Sr. kais. Hoheit einigermassen gesteuert.

Galizien am 1. August 1840.

Gadzinski.

2)

SCHREIBEN

an das k. k. galizische Landespräsidium.

In der gegen gefälligen Rückschluss anverwahrten Eingabe führet ein sicherer Gadzinski Beschwerde gegen die von dem griechisch unir-

ten Metropolit von Galizien und Erzbischof von Lemberg Michael Lewicki verfügte Beschlagnahme eines angeblich mit Censurbewilligung gedruckten ruthenischen Gedichtes zur Feier der Anwesenheit Sr. k. k. Hoheit des H. Erzherzogs Franz Karl in Galizien im Jahre 1839 und bittet (* wird einstweilen hier in die Censur geleitet) um die Aufhebung dieser Beschlagnahme.

Ich ersuche E. E. über den eigentlichen Sachverhalt dieser Beschwerdeschrift sowie über deren Verfasser genaue Erhebungen in dem dazu geeigneten Wege einzuleiten sofort mich von dem Ergebnisse derselben unter Beifügung Ihrer schätzbaren Wohlmeinung: welche Folge dem vorliegenden Einschreiten etwa gegeben werden dürfte, zu entrichten.

Genehmigen etc. etc.

Wien 9. October 1840.

Sedlnitzky.

Gal. L. Pr.

Erhebung bezüglich der Beschwerde eines gewissen Gadzinski gegen die durch den galiz. Metropolit verführte Beschlagnahme eines ruthenischen Gedichtes.

9. Oktober.

3)

Відповідь львівської президії губернії.

№ 9424.

Hochgeborner Graf.

Ich habe über den hohen Erlass Euerer Excellenz vom 9ten Oktober d. J. nicht ermangelt, mir nähere Aufklärung über den Gegenstand der Beschwerde zu verschaffen, die von einem sichern Gadzinski wider den Lemberger gr. katholischen Erzbischof Michael Lewicki wegen verführter Beschlagnahme eines mit Censurbewilligung gedruckten Gedichtes in ruthenischer Sprache zur Feier der Anwesenheit Sr. kais. Hoheit des durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Franz Carl in Galizien im Jahre 1839 hohen Orts überreicht wurde.

Wie Euere Excellenz aus dem anruhenden Berichte der Polizeidirektion zu entnehmen geruhen, ist ein solches Gedicht bei jenem feierlichen Anlasse wirklich vorgekommen. Es hatte den gr. kath. Priester und Studienpräfekten im gr. kath. Seminarium Malinowski zum Verfasser, welcher nach erwirkter Imprimatur bei dem hiesigen

*) Нотатка оловцем на боці.

Bücherrevisionsamte auf seine Kosten die Indrucklegung dieses Gedichtes besorgte.

Auch die in jener Beschwerde, deren Verfasser übrigens nicht erörtert zu werden vermochte, angedeutete Beschlagnahme dieses Gedichtes durch den Herrn Erzbischof Lewicki hat wirklich stattgefunden und zwar wie die Polizeidirektion in ihren Berichten andeutet, aus dem Grunde, weil Malinowski die Erlaubniss des genannten Herrn Erzbischofs zur Herausgabe jenes Gedichtes einzuholen unterlassen hat.

Wenn auch dieses Verfahren des Herrn Erzbischofs mit Rücksicht auf den vorwurfsfreien Inhalt jenes Gedichtes und den löblichen Zweck, dem es gewidmet war, nicht ganz gebilligt werden kann, so scheint mir doch eine weitere Anregung dieses bereits in Vergessenheit geratenen Gegenstandes um so weniger angedeutet zu sein, als der Verfasser Malinowski, der durch jene Beschlagnahme allein zu Schaden kam, dawider klagbar nicht aufgetreten und als in diesem Falle auch von Seite des Bücher-Revisionsamtes der Missgriff eingetreten ist, dass es dem erwähnten Gedichte das Imprimatur ertheilte, ohne sich der Zustimmung des Herrn Erzbischofs zur Herausgabe der letzteren versichert zu haben, die mit Rücksicht auf den Inhalt jenes Gedichtes insbesondere der 15ten Strophe, worin des gr. kath. Clerus Erwähnung geschieht, nicht hätte übergangen werden sollen.

Unter diesen Umständen dürfte es auch nicht zulässig sein auf die Herausgabe der mit Beschlag belegten und, wie es heisst, noch immer bei dem Herrn Erzbischof befindlichen gedruckten Exemplarien jenes Gedichtes zu bestehen zumahl die Sache seitdem an Interesse verlor und ein solcher Schritt für den Herrn Erzbischof kompromittirend wäre.

Indem ich diese Daten Euerer Excellenz zur hohen Kenntniss zu bringen mich beehre, erlaube ich mir zugleich Hochdenselben ein gedrucktes Exemplar des erwähnten Gedichtes nebst der deutschen Übersetzung zur hohen Einsicht vorzulegen.

In der weiteren Anlage aber schliesse ich die Beilagen des h. Erlasses von 9. Oktober d. J. zurück.

Genehmigen Euere Excellenz den Ausdruck der ausgezeichnetsten Hochachtung mit der ich die Ehre habe zu sein

Euerer Excellenz

gehorsamster Diener

Підпис печаткый.

Lemberg am 30. Dezember 1840.

An Se des k. k. wirklichen geheimen Raths und Kämmerers
Grosskreutz des kais. österr. Leopold Ordens und Präsidenten der h.
Polizei- und Censurshofstelle etc. Herrn Grafen von Sedlnitzky
Excellenz.

4)

S C H R E I B E N

an das löbliche k. k. galizische Landespräsidium.

Indem ich Ew. für die mir mit dem geehrten Schreiben vom 30.
v. M. Z. 9424 gefälligst gewährten Aufklärungen rücksichtlich der von
einem sicheren Gadzinski geführten Beschwerde gegen die durch den
griechisch unirten Metropolit von Galizien und Erzbischof von Lem-
berg Michael Lewicki verfügte Beschlagnahme eines mit Censurbewil-
ligung gedruckten ruthenischen Gedichtes zur Feier der im Jahre 1839
stattgehabten Anwesenheit Sr. kais. Hoheit des durchl. H. Erzherzogs
Franz Carl in Galizien verbindlichst danke, theile ich die von Ew.
ausgesprochene Ansicht, dass dieser von einem bis jetzt nicht eruirten
und ohne Zweifel pseudonymen Exhibenten eingebrachte Beschwerde-
schrift keine weitere Folge gegeben werde.

Es erübrigt mir demnach nur Ew. den mir eingesendeten dies-
fälligen Bericht der Lemberger k. k. Polizei Direktion hier danknehmig
zurückzuschliessen und bei dieser Gelegenheit die Versicherung etc. etc.

Wien 25. Jänner 1841.

Sedlnitzky.

Gal. Lds. Praes.

die Beschwerde des Gadzinski wegen Beschlag-
nahme eines ruthenischen Gedichtes durch den
Erzbischof Lewicki betr.

25. Jan.

VIII.

1) *Консисторія против Як. Головацького та Ів. Вагилевича.*

През. Арх. лѣв. Нам. $\frac{\text{№ 330}}{\text{ggg}}$ 1841.

№ 843.

Hochlöbliches k. k. Landes-Präsidium!

Laut des nebenliegenden $\frac{1}{2}$. Ausweises haben nachbenannte geist-
liche Kandidaten:

- 1) Androchowicz Michael
- 2) Androchowicz Basil
- 3) Sieminowicz Andreas
- 4) Wieliczkowski Alexander
- 5) Hlebowicki Clemens
- 6) Szczurowski Leo
- 7) Buczacki Johann
- 8) Audykowski Arsenius
- 9) Demianowski Johann
- 10) Moyseowicz Theodor
- 11) Pihowicz Jakob
- 12) Stefanowicz Andreas
- 13) Głowacki Jakob
- 14) Głowacki Nicolaus
- 15) Wagilewicz Johann
- 16) Czemeryński Johann

17) Lewicki Gregor, schon längst die theologischen Studien absolvirt, anstatt aber sich um Priesterweihen zu melden, und sodann den seelsorgerlichen Dienst in der Diözes, wo noch sehr viele Priester mangeln, anzutreten, treiben sie sich bis jetzt in der Welt müßig herum, weihen der Vergessenheit, was sie während der Studien erlernt hatten, und verlieren den kirchlichen Sinn, den man ihnen im Seminarium beizubringen bemüht war.

Es ist meine Gewissenspflicht, diese Kandidaten erst dann zu den heiligen Weihen zuzulassen, wenn es sich durch vorläufige kanonische Erhebungen erweisen wird, daß sie zum Priestertum noch tauglich sind.

Es kommt aber auch, und in den gegenwärtigen Zeitumständen vorzüglich zu bedenken, wie die politischen Gesinnungen dieser so geraume Zeit weltlich lebenden Theologen beschaffen seyn, und ob nicht einer oder der andere mittlerweile in revolutionäre Verbindungen irgendwo getreten sey. — Ein solcher müßte ohne weitere kanonische Erhebungen vom geistlichen Stande ausgeschlossen werden. — Dieses genau zu erfahren habe ich keine sichere Mittel. Ich bitte daher, in Gemässheit der hohen Präsidialweisung vom 11. Februar 835 Zahl 70, daß Ein Hohes k. k. Landes-Präsidium geruhen wolle, die dießfälligen Erörterungen anzuordnen, und mir das Resultat hievon zu meinem weiteren Benehmen, gnädigst zu eröffnen.

Insbesondere wäre es höchst nothwendig, eine genaue Erörterung zu veranlassen:

1) über das Betragen des Kandidaten Głowacki Jacob, der die theologischen Studien im Jahre 839 absolvirte, und dessen Perso-

nalbeschreibung die k. k. Polizeydirektion am 5. November v. J. vom Seminariums-Rektorate abforderte, dann

2) über die Beschäftigung des Kandidaten Wagilewicz Johann, welcher das Studium der Theologie auch im Jahre 839 vollendete. Er und zugleich auch Glowacki Jacob, waren schon im Zuge ihrer Studien wegen Theilnahme an einem von der hierländigen Zensur verworfenen und in Ungarn gedruckten Werke, zufolge hohen Präsidial Verordnung vom 29. August 837. Zahlen 5197 und 5853 streng geahndet. Wagilewicz soll mit dem russischen Professor Pogodin bis jetzt im Verkehr seyn, und von diesem russischen Professor gedruckte Bücher zum Geschenk erhalten, welches in der gegenwärtigen Zeit sehr bedenklich ist, da bekanntlich die russischen Gelehrten ihre Arbeiten gegen die Union richten, und durch Versenkung ihrer Schriften die hierländigen Unirten beirren können.

Es heisst endlich, daß Wagilewicz seit dem Austritte aus dem Seminarium im Jahre 839, im Auftrage seiner auswärtigen Korrespondenten mit Fussreisen über Galizien sich beschäftige, um für sie literarische Beiträge zu sammeln. Eine solche Beschäftigung giebt zu erkennen, daß Wagilewicz an seinen geistlichen Beruf gar nicht denke, und es dürfte sich endlich ergeben, daß er' zu diesem Berufe nicht mehr tauglich sey.

Lemberg den 9. März 841.

Michael Lewicki
Metropolit.

На 4 стр. рубру:

An

Ein Hochlöbliches k. k. Landes
Präsidium

Lemberger g. k. Metropolitan Ordinariat
dato 9. März Zahl 843

äußert sich über die absolvirten Theologen, welche jahrelang zu den heiligen Weihen nicht erschienen. Der Ausweis liegt bei.

2) Реляція Суду.

През. Арх. лѣв. Нам. № 611.617 1841.
ggg

Hochlöbliches k. k. Landes-Praesidium!

In Folge der von dem hohen k. k. Landes-Präsidium an das hohe k. k. Appellations-Praesidium unterm 22 April l. J. Z. $\frac{333}{888}$
X

gerichteten Note und des von dem Letztern unterm 5 May l. J. Z. 8206 anher erlassenen Auftrags, wird dem hochlöblichen k. k. Landes-Präsidium in Ehrfurth berichtet, daß die griechisch-kath. Theologen Jakob Glowacki und Johann Wagilewicz in den hierortigen Akten nur insoweit kompromittirt erscheinen, daß ein als Zeuge aufgetretener geheimer Anzeiger, diese beiden Theologen als Mitglieder eines Vereines, der eine russische Tendenz hatte, benannte, welchem der Seminarzögling Saszkiewicz vorstand, daß dagegen hinsichtlich des Alexander Wieliczkowski die hiergerichtlichen Akten keine Nachweisung enthalten.

Lemberg am 21 May 1841.

Rittmann.

Z. 6832.

На 4 стор. рубрум:

An

Ein hochlöbliches

k. k.

Landespräsidium

Bericht des Lemberger k. k. Strafgerichts, welcher in Folge der an das hohe k. k. Appellationsgerichts-Präsidium gerichteten hohen Landes-Präsidial-Note dtto 22^{en} April l. J. Z. 330 über die Kompromittirung der ^{ggg} griech. kath. Theologen Jakob Glowacki, Johann Wagilewicz und Alexander Wieliczkowski erstattet wird.

Друкарська похибка.

На стор. II (верш 20 з гори) нашої студії закрала ся важнійша друкарська похибка, яку вважаємо нашим обов'язком справити. Місто: (граматика Лозинського) „вона цілком не явила ся в друку“ має бути: вона в своїм часі цілком і т. д. Дрібніших, дуже рідких похибок не справляємо.

30r

